

STAVEBNÍ VÝVOJ DĚKANSKÉHO CHRÁMU SV. BARTOLOMĚJE

V KOLÍNĚ NAD LABEM

UNIVERZITA KARLOVA, FILOSOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV PRO DĚJINY UMĚNÍ

Michal Patrný

**STAVEBNÍ VÝVOJ DĚKANSKÉHO CHRÁMU
SV. BARTOLOMĚJE V KOLÍNĚ NAD LABEM**

**BUILDING DEVELOPMENT OF THE DEAN'S CHURCH
ST. BARTHOLOMEW IN KOLÍN NAD LABEM**

Diplomová práce

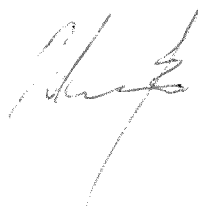
Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Jaromír Homolka, DrSc

PRAHA 2005

Prohlašuji že jsem pracoval samostatně a používal pouze uvedenou literaturu a prameny.

V Praze dne 30.4. 2005

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'P. Hruška', written in a cursive style.

Za odborné vedení této práce děkuji prof. Jaromíru Homolkovi.

Za četné cenné rady a připomínky vděčím také prof. Jiřímu Kuthanovi, prof. Janu Roytovi, a zvláště ing. Petru Mackovi.

Za četné rady při archivním průzkumu děkuji panu Jaroslavu Pejšovi.

Za pomoc při zpracování plánové přílohy děkuji paní Lucii Chotěborské.

Za pomoc a podporu děkuji paní Michaele Ottové, Aleši Mudrovi, Janu Beránkovi, Viktoru Kubíkovi a Martinu Mickovi.

OBSAH

1. Úvod.....	1
2. Přehled základní literatury.....	3
3. Stavební dějiny chrámu	
I. Počátky a raně gotická fáze.....	8
II. Parléřovská huť v Kolíně.....	15
III. Pohusitské období.....	21
IV. 17. a 18. století.....	25
V. Požár roku 1796 a jeho následky.....	26
VI. Působení děkana Swobody.....	29
VII. Povolání Josefa Mockera a založení Jednoty.....	31
VIII. Velká rekonstrukce 1904 – 1910	37
IX. Pozdější období.....	53
4. Popis stavby	
I. Celkový přehled.....	55
II. Detailní popis.....	59
5. Uměleckohistorický rozbor.....	104
6. Závěr.....	111
7. Prameny a literatura	
I. Prameny.....	113
II. Literatura.....	117
8. Obrazová příloha.....	123
9. Plánová příloha.....	128

1. Úvod

Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje Apoštola v Kolíně náleží nepochybně k nejvýznamnějším památkám sakrální architektury v českých zemích. Není jednotnou stavbou, vzniklou v jediném časovém horizontu, rostl a měnil se postupně po celá staletí, počínaje 13. a konče 20. stoletím. Dodnes tvoří výraznou dominantu nejen města Kolína, ale celé polabské roviny, táhnoucí se od města na východ a na sever ; tato jeho dominantní úloha byla v minulosti, než chrám částečně zastínila nová okolní výstavba, ještě mnohem výraznější.

Chrám sv. Bartoloměje je stavbou svého druhu vyjímečnou ; již v počátcích jeho stavby šlo o architekturu na našem území neobvyklou, typ přenesený sem ze středního Německa kolonisty, kteří tehdy tvořili většinu obyvatel Kolína. Stavba, započatá zřejmě v 60. letech 13. století. nepochybně neprobíhala jednoduše, dodnes nese stopy mnoha změn a přestávek, a táhla se zřejmě po dlouhá léta, až do prvních desetiletí století 14. Nedlouho po poničení požárem roku 1349 se započala nejslavnější etapa v dějinách chrámu – roku 1360 se dostává chrámu i městu nejvyšší přízně císařského dvora v Praze a přestavby chrámu se ujímá Petr Parlář z Gmündu, stavitel pražského svatovítského dómu. Při této přestavbě, která zůstala z různých důvodů nedokončena, vzniklo jedno z nejvýznamnějších a nejoriginálnějších děl gotické architektury lucemburského období nejen v našem, ale nepochybně i ve středoevropském měřítku – kolínský chór. Jde o jedinečné

architektonické dílo, jemuž se zatím zdaleka nedostalo tolik pozornosti ze strany historiků umění, kolik by zasloužilo; zároveň je historickým dokladem dobového bohatství a významu města Kolína, které si jako jediné město v Čechách – následované až později Kutnou Horou¹ – mohlo dovolit svěřit přestavbu svého farního chrámu nejvyššímu císařskému staviteli.

Velký požár roku 1395 a nedlouho poté husitské války znamenaly konec Kolína jako kvetoucího centra německých obchodníků; tak se stalo, že ani chrám sv. Bartoloměje se dalších zásadních změn po několik dalších staletí nedočkal. Drobné úpravy v jagellonském období na přelomu 15. a 16. století jeho tvář – snad s výjimkou tvaru střech věží – příliš nepoznamenaly a v dalších letech, vlastně po celá další tři století, se setkáváme vlastně jen s nářky nad tím, v jak špatném stavu chrám je. Novou etapu jeho dějin tak trochu paradoxně předznamenala zřejmě největší katastrofa, která chrám kdy postihla – ničivý požár roku 1796.

Nastupující vlna romantického zájmu o středověké památky v prvních desetiletích 19. století neminula ani Kolín a tak se začalo konečně uvažovat o zásadnější rekonstrukci zuboženého chrámu. Samotná rozsáhlá rekonstrukce, podnícená děkanem Janem Swobodou a provedená ve dvou fázích koncem 19. a počátkem 20. století² architekty Josefem Mockerem a Ludvíkem Láblerem dala chrámu jeho dnešní vzhled, její průběh však zůstával doposud poněkud opomíjen. Také proto je jí v této práci věnována zvláštní pozornost.

¹ Parlérovo autorství chóru kostela sv. Barbory v Kutné Hoře se zatím nepodařilo přesvědčivě doložit, vychází pouze z paralel s kolínskou stavbou.

² V letech 1881 – 1897 a 1904 – 11.

2. Přehled základní literatury

Literatura, zabývající se dějinami a stavebním vývojem chrámu, není příliš bohatá, zejména co se týče monografických zpracování. Z největší části jde o drobnější zmínky v rámci obsáhlejších prací, zabývajících se lokální historií, topografií, dějinami architektury nebo architektonické skulptury. V rámci této kapitoly budou uvedeny pouze starší tituly, které přinesly nové informace, zjištění, nebo jsou obsáhlejší.

Nejstarší zmínku o dějinách chrámu nacházíme v 10. díle Schallerovy *Topografie*³, kde je velmi stručně popsána jeho historie; zde je poprvé uveden údaj o založení chrámu králem Janem Lucemburským roku 1313. Důležité je zde citování části nápisu o svěcení chrámu roku 1378, dlouho považované za jediný doklad o jeho existenci⁴. Dále je zde popsána část mobiliáře a náhrobní desky. Schallerův popis je celkově významný zejména tím, že jako jediný popisuje chrám ještě ve stavu před ničivým ohněm roku 1796.

Další stručnou zmínku nalézáme v *Topografii* Sommerově⁵. Opakuje se zde údaj o založení chrámu roku 1313; jinak je popis

³ SCHALLER 1788 s. 38

⁴ Pozdější literatura často uvádí, že nápis zřejmě zanikl při požáru roku 1796; je však znovu, tentokrát ve svém celém znění citován v Láblerově stavebním deníku z let 1904 – 11. Dnes již neexistuje.

⁵ SOMMER 1844 s. 220

doplněn o historické údaje související s požárem roku 1796 a následnou obnovou.

Zajímavé údaje k dějinám chrámu dále přináší Jan Erazim Wocel v *Časopise Českého Museum* roku 1848⁶. Je zde otištěn přepis tzv. *Pabičkovy kroniky, zachycující Paměti král. města Kolína od nejdávnějších časů až do r. 1789 sestavené*. Opět zde nacházíme údaj o založení chrámu roku 1313, přičemž je zde uveden zdroj této informace – latinský nápis v chrámu, který je také citován⁷. Jinak jsou historické údaje v kronice značně nepřesné, Pabiček se například domnívá že nápis o *založení* chóru roku 1360 popisuje jeho *dokončení*.

Vůbec první (a doposud pohříchu jednu z mála) monografickou studii o chrámu nacházíme ve 4. ročníku *Památek Archaeologických* z pera K. L. Zapa⁸. Desetistránkový článek se zabývá jak dějinami, tak popisem chrámu. Zap zde jako první odmítl údaj o založení chrámu roku 1313 a na základě vlastního pozorování klade stavbu lodi do doby po polovině 13. století. Celek doplňuje bohatá ilustrační a plánová příloha, jejíž část je reprodukována v obrazové příloze této práce.

V práci Grueberově⁹ o dějinách české středověké architektury je popis chrámu rozdělen do dvou oddělených kapitol, věnujících se zvlášť trojlodí s věžemi a zvlášť chóru. Obě kapitoly jsou opět doplněny o bohatý ilustrační a plánový materiál.

⁶ PABIČEK 1848, s. 383

⁷ Tento nápis a jeho výklad je uveden ve 3. kapitole této práce.

⁸ ZAP 1860, s. 173

⁹ GRUEBER 1874 s. 45 a 82

Mimořádný význam pro studium dějin chrámu i města mají dvojdílné *Dějiny královského města Kolína nad Labem* od Josefa Vávry, které vyšly ve dvou dílech v letech 1878 (do roku 1618) a 1888 (po roce 1618). Vávrovy *Dějiny* představují dodnes základní informační zdroj, bez něž není možné si představit jakoukoliv historickou práci týkající se města Kolína; prozatím nebyly ničím překonány.

Roku 1897 vyšel *Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese Kolínském*, který zpracoval Karel B. Mádl. Chrámu je zde věnováno 25 stran a text je doprovázen řadou ilustrací; samotný text je poměrně stručný a nepřinesl žádná nová zjištění ani fakta.

Velmi pozoruhodný článek, věnovaný chrámu se objevil roku 1900 v časopise *Method*¹⁰; jeho autorem byl F. J. Lehner. Věnuje se výhradně raně gotickému trojlodí a speciálně pak jeho sochařské výzdobě – opět zde nacházíme celou řadu ilustrací.

Obsáhlá kapitola je chrámu věnována ve IV. díle *Posvátných míst království Českého* od Antonína Podlahy¹¹. Opět náleží mezi základní studijní prameny, zejména díky ohromnému množství historických údajů a pečlivě rozpracovaným odkazům.

Roku 1910, když se chýlila ke konci několikaletá velká rekonstrukce chrámu, vyšla první samostatná monografie jemu věnovaná¹². Její historická část je ovšem převzata z výše citované práce Vávrovy, novější dějiny chrámu doplnil kolínský děkan Václav Sixta. Velmi zajímavá je její poslední kapitola, nazvaná *Stavba a restaurace chrámu*, kterou sepsal

¹⁰ LEHNER, 1900, s. 49

¹¹ PODLAHA 1910, s. 25

¹² VÁVRA – SIXTA 1910

ing. Antonín Hlaváček a která je až dosud jedinou publikovanou prací, obsáhleji se věnující obnově chrámu na přelomu 19. a 20. století.

Další významné zmínky o kolínském chrámu se znovu vynořují až po mnoha letech, a to nejprve ve dvou pracích Ericha Bachmanna¹³. *Studien zu Peter Parler* z roku 1939 (spolu s K. M. Swobodou) přináší velmi zajímavé (a dodnes platné) analytické pohledy na genezi parléřovského chóru, zatímco *Spätstaufische Baugruppe im mittelböhmischem Raum* z roku 1940 se zabývá m.j. zařazením raně gotického trojlodí do širších Českých i středoevropských souvislostí.

Václav Měnil se ve svém díle *Česká architektura doby Lucemburské* z roku 1948 chrámem sv. Bartoloměje poněkud překvapivě téměř nezabývá; mnohem sdílnější je v témže roce D. Líbal¹⁴; raně gotickému trojlodí se věnuje pouze stručně a zařazuje jej do souvislostí cistercko – burgundských, obsáhle naopak popisuje chór a velmi vysoce vyzdvihuje Parlérovo působení v úloze samostatného tvůrčího architekta.

Z novějších prací věnovaných chrámu zaslouží zmínku zejména jeho druhá a zatím také poslední monografie; je dílem kolínských amatérských historiků Jana a Ladislava Kamarýtů a vyšla roku 1988¹⁵. Bratři Kamarýtové, zejména starší Jan (1922 – 1992) pracovali dlouhá léta v chrámu sv. Bartoloměje jako kostelníci, znali v něm doslova každý kámen a po celý život sbírali doslova vše, co se chrámu a jeho bezprostředního okolí týkalo. Jejich útlá brožurka *Kolínský chrám*

¹³ BACHMANN – SWOBODA 1939 a BACHMANN 1940

¹⁴ LÍBAL 1948

¹⁵ KAMARÝTOVÉ 1988

doslova hýří informacemi, které jsou mnohdy jedinečné – nacházejí se zde například jediné publikované zmínky o výsledcích Hejnova archeologického průzkumu z roku 1965. Dílko má bohužel jednu zásadní vadu – zcela zde scházejí odkazy na použité prameny a literaturu, takže autor této práce si mnohokrát marně lámal hlavu nad tím, odkud Kamarýtové tu kterou informaci – často zásadního rázu – vlastně čerpali. Odpověď by snad v budoucnu mohlo přinést roztřídění a zpracování jejich rozsáhlé pozůstalosti, která se dnes nachází mezi nezpracovanými fondy SOA v Kolíně.

Již jen stručně připomeňme některé další práce – Burešovu analýzu písemných pramenů ke stavbě kolínského chóru z roku 1989¹⁶, otištěnou v časopise *Gesta*, Wundramovu analýzu parléřovského stylu *Gmünd – Prag – Kolin - Kuttendorf*¹⁷ a mnohé další. U nás se dále kolínskému chrámu věnovali např. Pavel Kroupa¹⁸ a Jiří Kuthan¹⁹.

Další literatura, zejména zahraniční, věnující se kolínskému chrámu v nejrůznějších souvislostech, je velice rozsáhlá a její celkové zpracování by značně překročilo možnosti této práce.

¹⁶ BUREŠ 1989

¹⁷ WUNDRAM 1992

¹⁸ KROUPA 1987 s. 43

¹⁹ KUTHAN 1994 s. 193 a KUTHAN 2002 s. 127.

3. Stavební dějiny chrámu

I. Počátky a raně gotická fáze

Existence města Kolína je prvně doložena listinou z 8. září 1261, v níž dal Přemysl Otakar II. městu Přelouči práva podle vzoru měst Kolína a Kouřimi, která byla nadána Magdeburským právem. Do období panování krále Přemysla Otakara II také spadá nedatovaná listina, pojednávající o stavbě městského opevnění, v níž panovník nařizuje: *„...aby město Kolín silnými hradbami opevněno bylo, tedy aby měšťané kolínští ty hradby sami stavěli, a to ve čtyřech letech pořad příštích, tak, aby příkop hluboký a 20 loket široký s obou stran dokonale obezděn byl, zeď pak městská, jmenovitě sám parkán nad plochu městskou vyzdvižený, byl zvýší 20 loket, a šíře i tloušti dostatečné, s věžemi okrouhlými, tak, aby tři věže byly nad branou městskou, a k řece aby jediná branka postavena byla²⁰. Panovník za to udělil měšťanům od příštího svátku sv. Petra úplnou svobodu ode všech daní a poplatků, ode všech mýt a cel ve všech zemích království; k tomu propustil jim na tu dobu i požitky městského soudu. Další zpráva o Kolínu pochází z roku 1277, kdy se před městskou radou ohlásil opat sedleckých cisterciáků Walthelm, aby oznámil, že *„...jakož kolínský měšťan Gottfried List a Adelheida, manželka jeho, ve zbožném úmyslu odkázali klášteru sedleckému ročního užitku tři kameny čistého loje na věčné časy, tedy**

²⁰ EMLER, Reg. II 1034 – 35

chce ty tři kameny loje vždy z užitků masného krámu Rudlina, řezníka, dědice řečeného Gottfrieda Lista, každoročně vyzdvihovati“. Svědčila při tom rada kolínská, jmenovitě „Gislebert, dědičný rychtář, konšelé Valter, Tillmann, Friedrich Markvart z Velimě, Kunrat z Hrobů, Jindřich kramář, Arnolt, Frovin a Petr, bratr jeho“²¹. Jak nám napovídají jména členů městské rady, bylo tehdejší obyvatelstvo města většinou německé, složené ponejvíce z kolonistů, příšlých z Hessenska, Saska, Durynska a snad i Porýní. Zmiňovaný Gislebert nebyl ve svém úřadě první, před ním byl již rychtářem Jindřich, na jehož šťastnou památku Gislebert po letech odevzdal svůj masný krám *kostelům ve Starém i Novém Kolíně a klášteru Dominikánů*²². Toto je zároveň také nejstarší zpráva, uvádějící kostel v Novém, tj. současném Kolíně.

Současný chrám sv. Bartoloměje je umístěn vzhledem k půdorysu města poněkud excentricky, v jeho jihovýchodním koutě u hradeb, na nejvyšším bodě města.

Raně gotický chrám měl podobu halového trojlodí se západním dvojvěžím, pod nímž se nacházela tribuna. Trojlodí bylo rozčleněno do pěti polí, z nichž nejvýchodnější bylo rozšířeno do podoby jakéhosi vnitřního transeptu. Na něj navazoval závěr, jehož podobu dnes neznáme, neboť jej ve 14. století nahradila novostavba vrcholně gotického chóru. Zachovaly se z něj pouze výběhy kleneb, navazující na vítězné oblouky severní boční a hlavní lodi – v jižní boční lodi pouze spodní část jejich válcových přípor. Tyto výběhy naznačují, že klenby bočních závěrů byly výrazně nižší než klenby lodí, kdežto klenba

²¹ EMLER, Reg. II. p. 463

²² EMLER, Reg. II. p. 721

středního závěru byla ve stejné výši jako v lodi. O podobě chóru víme pouze tolik, že se v něm nacházela krypta, jejíž existenci dokládá zápis z roku 1366²³, který hovoří o oltáři sv. Ducha v kryptě postaveném. V roce 1965 probíhal v kostele archeologický průzkum ArÚ ČSAV pod vedením dr. A. Hejny; jeho výstupy jsou bohužel v současné době nedostupné, některé však cituje J. Kamarýt²⁴. Uvádí mj., že „...neobyčejně závažným přínosem je zjištění tzv. druhého horizontu, vyznačeného zvětralou dlažbou, která předchází situaci třináctého století; nálezy pak dokládají slovanské osídlení v tomto místě před vznikem kolonizačního města“. Dr. Hejna usuzoval, že z nálezové situace jednoznačně vyplývá, že starší chrámová stavba byla kolem poloviny 13. století přestavována na presbytář budoucího chrámu. V prostoru napříč dnešním chórem bylo nalezeno základové zdivo širší než 150 cm a procházející celou šířkou chóru a zasahující i do prostoru ochozů; byl zjištěn pravoúhlý střední chór délky 12,5 m a šířky 8 m, který po obou stranách provází čtverhranný prostor stejné délky, o šířce 4,5 m. Směrem k západu byl na východní zeď chóru připojen výstupek, na němž je umístěna oblá patka přípory z jemně tesaného pískovce. Zbytek tohoto zdiva jakožto i případné zbytky krypty zcela zanikly při pozdějším hloubení hrobek v chóru. V severní boční lodi, v místech kde se na starší stavbu napojuje parléřovský chór, je v koutě za původním vítězným obloukem v novějším zdivu druhotně osazen hrotitý sanktuář zhotovený z jednoho kusu, s ploše profilovaným ostěním a reliéfním trojlistem ve

²³ VÁVRA 1878 s. 43

²⁴ KAMARÝTOVÉ 1988 s. 4

vimperku. Pravděpodobně pochází z původního chóru, snad ze severní boční kaple.

Dalším dochovaným pozůstatkem původního presbytáře je zřejmě také mírně hrotitý tympanon portálku, nalezený roku 1910 pod dlažbou presbytáře (údajně v hrobce pod dlažbou ochozu, v místech před dnešním portálkem do sakristie) a umístěný dnes v chrámovém ochozu. Je tedy možné, že se jde o součást původního portálu do výše zmíněné krypty. Jeho vrcholek je poškozen (dle Kamarýta k tomu došlo v roce 1682 při stavbě hrobky), jeho obvod lemuje plochá páska, nesoucí majuskulový nápis

FECIT GISLEBERTUS IUDEX

(zhotovil Gislebert rychtář).

Rychtář tohoto jména je skutečně v Kolíně připomínán ve výše zmíněné listině z r. 1277.

Z dodnes dochované západní části chrámu vysvítá, že jeho stavba probíhala poměrně dlouho a v jejím průběhu docházelo ke změnám projektu. Bylo zřejmě vytyčeno západní průčelí a chór, načež se započalo se stavbou lodi severní obvodovou zdí. V této fázi ještě nebylo uvažováno se zřízením vnitřního transeptu, o čemž svědčí svazková přípora ve středu jeho dnešní severní stěny, na níž nedosedá předpokládaný klenební výběh. Záhy poté se plán změnil a v jižní obvodové zdi se obdobná přípora v této části již nenachází (Kamarýt uvádí, že zde byla rovněž a byla osekána v 18. století kvůli stavbě oltáře

při této stěně, zdroj této informace se ovšem nepodařilo ověřit – není uveden pramen).

Stavba chrámu se možná na nějaký čas přerušila v období neklidu po smrti Přemysla Otakara II. V tomto období byly zřejmě dokončeny obvodové zdi do výše korunní římsy a vyzděny v plné výši pilíře trojlodí. Je možné, že celek prozatím nebyl zaklenut a byl jen provizorně zastřešen. Z téhož období nejspíše pocházela i dvojice severních portálů (nahrazených dnes volnými kopiemi) a hlavní západní portál, dochovaný dnes v torze in situ.

Pokračování stavby se znovu rozeběhlo po několika letech koncem 13. století. Bylo dokončeno klenutí lodi, ovšem v pozměněné formě – zejména v bočních lodích je znát, že klenba má poněkud širší rozpon než měla mít původně. U obou (od západu) třetích pilířů lodi výběhy dělicích pasů bočních lodí dosedají až na těleso pilíře, zcela mimo připravenou konzolu.

Zároveň se pokračovalo se stavbou dvojice západních věží. V této souvislosti došlo zřejmě ke změně klenebního schématu (možná i k novému překlenutí) u obou nejzápadnějších polí bočních lodí. Klenební travé byla prohloubena směrem k východu, kde výběhy kleneb dosedají na střední, nikoli rohové přípory pilířů, které zůstávají prázdné. Patku nejzápadnější přízvední přípory v jižní stěně lodi částečně tvoří nedokončený svorník se zřetelnými čely hruškových žeber, který mohl být teoreticky určen pro původní zaklenutí přilehlého pole.

Tyto úpravy spolu se stavbou věží stavbu zřejmě ještě o něco protáhly, takže k jejímu dokončení došlo zřejmě až počátkem 14. století.

S jejím dokončením by mohl souviset nedochovaný nápis, který se prý nacházel neznámo kde v kostele a je zmiňovaný v tzv. Pabičkově kronice, sepsané (bez bližšího datování) údajně v 80. letech 18. století²⁵
Údajně zněl :

Haec quidem a rege Joane 1313 (?) usque ad presbyterium edificata, sed a romanorum imperatore Carolo IV et rege Boemie presbyterium seu chorus in totum edificatus est.

(Tento byl totiž od krále Jana 1313 až k presbyteriu vystavěn ale od římského císaře a krále Českého Karla IV. presbyterium neboli chór v úplnosti vystavěn).

Pabiček a po něm i někteří další autoři nápis interpretovali tak, že král Jan chrám roku 1313 založil; to také v pozdější době vedlo k celkovému zpochybňování věrohodnosti tohoto nápisu. V textu však není řeči o *založení*, ale o *stavbě* chrámu. Pozoruhodný je otazník v závorce za letopočtem – mohlo by to znamenat, že letopočet byl špatně čitelný a mohlo zde stát 1315 (trojka a pětka jsou např. v minuskuli snadno zaměnitelné) , kdy se mladý král Jan prokazatelně vracel z Uher do Prahy a *mohl* se v Kolíně zastavit²⁶ a případně přispět nějak k jeho stavbě – jak bylo již výše uvedeno, raně gotická část nebyla v té době nejspíše ještě dokončena (např. věže). Již zcela neověřitelnou hypotézou by mohlo být, že se tak stalo díky očekávání narození následníka, pozdějšího císaře Karla, k němuž také došlo dne

²⁵ PABIČEK 1848 s. 386

²⁶ VÁVRA 1878 s. 20

14. 5. 1316, a z toho vyplývajícího vřelého vztahu Karlova k městu Kolínu a jeho chrámu... leč to bychom se již pouštěli vsutku na – takříkajíc - tenký led. Nápis byl samozřejmě mladšího data (hovoří i o císaři Karlovi) a jeho znění nelze ověřit z jiných zdrojů. Přesto se domnívám, že by mu v dalším bádání ještě měla být věnována pozornost.

V průběhu první poloviny 14. století probíhaly zřejmě jen drobné úpravy, nějakou výraznější stavební aktivitu v tomto období nelze doložit. Jediným větším zásahem z této doby je zřejmě stavba pěti párů odstupněných otevřených opěrných pilířů po stranách lodi – měly za úkol pomoci čelit zvýšenému tlaku kleneb trojlodí na obvodové zdi²⁷ Že jsou pilíře ke stěnám lodi přistavěny dodatečně se zjistilo při rekonstrukci chrámu počátkem 20. století – ve stavebním denníku z roku 1906 se výslovně uvádí překvapivý fakt, že jejich zdivo bylo ke zdivu lodi pouze přiloženo a není s ní svázáno. Pilíře byly tehdy nahrazeny volnými kopiemi, takže z jejich dnešního tvarosloví nelze při dataci nijak vycházet.

Požár, který město velmi těžce zasáhl roku 1349, poškodil zřejmě i chrám sv. Bartoloměje, nevíme ovšem v jakém rozsahu. Byla nejspíše poškozena výzdoba západního portálu a pravděpodobně také chór. Západní portál byl pravděpodobně záhy opraven – byly odtesány vnitřní archivolty a nahrazeny jednoduchou zdvojenou profilací, jejíž vrcholnice poněkud vybočuje z osy staršího portálu. Při této úpravě zřejmě také

²⁷ Není vyloučeno že s touto stavební aktivitou souvisí odkaz, učiněný roku 1344 „ad fabricam ecclesie parochialis“ (VOJTÍŠEK, 1917, KUTHAN 2002 s. 127)

zanikl původní tympanon a snad byla i přistavěna obdélná předsíň, snesená po požáru v roce 1796.

II. Parlářovská hut' v Kolíně

Ještě před započítím rozsáhlé přestavby chrámu v roce 1360 je v Kolíně doložen jako farář Theodorik Janův z Klatov, dvořan a kanovník kapituly u Všech svatých na Pražském hradě²⁸. V listopadu 1360 se stává kolínským farářem Ondřej Eberlinův z Vysokého Mýta, dříve také kanovník kapituly u Všech Svatých. S působením obou těchto osobností by mohla přímo souviset zásadní změna, která se tehdy s chrámem udála. Jak uvádí nápisová deska na severní straně chrámového ochozu, byl nový chór založen dne 20. ledna 1360 císařem Karlem IV. a stavěn mistrem Petrem z Gmündu. Nápis zní :

Incepta . est . hec . structura . chori . sub anno dni . m . ccc . lx . xiii kl v februi temporibus serenissimi . principis . dni . karoli . dei . gra . imperatoris . romanor . x . regis : bohemie per mgstr . petr de gemudia .lapidam .

(Započata jest stavba tohoto chóru léta páně tisícího třístého šedesátého o kalendách únorových za časů vznešeného knížete pana Karla z boží milosti císaře římského a desátého krále českého skrze mistra Petra z Gmündu, kameníka)

²⁸ KUTHAN 2002 s. 128

Petr Parlér z Gmündu tehdy již čtvrtým rokem řídil stavbu katedrály sv. Víta na Pražském Hradě. Theodorik Janův z Klatov a Ondřej Eberlinův, kteří byli jak bylo již výše uvedeno kanovníky kapituly u Všech svatých na Hradě, mohli jeho příchod do Kolína velmi podstatně ovlivnit, neboť členové kapituly Všech Svatých, založené roku 1342, bývali voleni výhradně z mistrů Karlova vysokého učení, jednalo se tedy nepochybně o velmi vzdělané muže, kteří plně pochopili Parlérův význam. Zároveň z toho také vysvítá, jaký význam císař obnově kolínského chrámu přikládal, když na ni uvolnil – byť jen částečně – hlavního stavitele pražského dómu.

Dle mnoha indicií je z dnešního pohledu velmi pravděpodobné, že Parlér zamýšlel nahradit stávající chrám takřka v celém rozsahu novostavbou – ze starého kostela by zřejmě zbylo jen jeho nejzápadnější travé s dvojicí věží. Z důvodů, které budou naznačeny níže, nebyla tato přestavba dokončena a tak je dnešní chór vlastně jen torzem původně mnohem velkoryseji zamýšleného projektu.

Velmi záhy bylo zřejmě započato s vlastní stavbou, a to od východní strany. Nejprve se začal zřejmě stavět věnec ochozových kaplí, zatím mimo původní – dosud stojící – závěr chrámu. Ten stál nepochybně ještě roku 1368, kdy se uvádí²⁹ že purkmistr Franz Keser a konšel Endrlin Leinwander jakožto vykonavatelé kšaftu zemřelého Jana z Malína zřídili nadání zvláštního kněze při oltáři sv. Ducha v kryptě. Toto nadání se zde však příliš dlouho již neudrželo, Podlaha dále uvádí,

²⁹ PODLAHA 1910 s. 26

že pokračující stavba nového presbytáře činila přístup po schodech do krypty a zpět vždy nepřístupnějším, a proto bylo záhy (dle Kamarýta až roku 1382) přeneseno k oltáři Božího Těla a sv. Barbory, který byl zatím zřízen v jedné z nových ochozových kaplí. Roku 1371 měšťan Pezoldus Eylawer zřizuje v jedné z kaplí nového chóru oltář sv. Šimona a Judy – svědčí to o tom že po deseti letech novostavba značně pokročila, a to tak, že již mohly být jednotlivé kaple vysvěceny.

Jak bylo nedávno – na podzim 2004 – během průzkumu jižní stěny chóru zjištěno, došlo při stavbě okenní stěny vysokého chóru k velmi podstatné změně. Klenba chóru měla ze svazkových přípor původně vybíhat přibližně o 160 cm níže než dnes; výběhy této klenby byly dodatečně ještě během stavby odsekány a klenba zvýšena. Důvody této úpravy nejsou doposud jasné, z největší pravděpodobností je možno předpokládat, že se pro ni rozhodl samotný stavitel, nejspíše se nejednalo o pochybení; o důvodech tohoto stavitelova rozhodnutí je možno spekulovat velmi obsáhle, a nález bude muset být ještě podroben veřejné odborné diskusi.

Stavba chóru nového kostela byla koncem 70. let 14. století dokončena do té míry, že mohla být roku 1378 slavnostně vysvěcena. O této skutečnosti informoval dnes nedochovaný nápis, zmiňovaný J. Schallerem³⁰ a posléze i L. Lablerem ve stavebním denníku r. 1904, namalovaný latinským písmem na zdi presbyteria a uvádějící, že chór a hlavní oltář chrámu byly vysvěceny 18. (u Lablera 8.) října 1378. Dle Lablerova přepisu nápis zněl:

³⁰ SCHALLER 1788 s. 41

ANNO

MCCCLXVIII DIE VIII MENSIS OCTOBRIS DEDICATUS EST
ISTE CHORUS ET MAJUS ALTARE PER VENERABLEM IN
CHRISTO PATREM ET D.D. HINCONEM EPISCOPUM
LADIMUNIENSEM ORDINIS FRATRUM EREMITARUM S.
AUGUSTINI IN HONOREM B. VIRGINIS ET QUAE CONDITAE
ERANT REBIQUIE SUNT: S. JOANNIS APOSTOLI ET
EVANGELISTAE, S. HYPOLITI MARTYRIS DE STATUA CHRISTI
ET DE LIGNO DOMINI ET ALIORUM PLURIMORUM SS.
MARTYRUM.

Překlad nápisu není zcela jasný; je možné že byl špatně čitelný a proto jsou některá slova nesrozumitelná – například místo „REBIQUIE“ má být nepochybně „RELIQUIE“ – a zřejmě není ani titulatura světícího biskupa; u Schallera³¹ je uvedeno „*Ludomiriensem*“ a Pabiček³² bez uvedení pramene uvádí, že chrám byl posvěcen Hynkem, biskupem Bamberským. Nápis se bohužel nedochoval, a v Láblerově stavebním denníku není ani uvedeno, kde se přesně nacházel; musel jej však zcela nepochybně vidět, neboť oproti Schallerovi uvádí jeho zřejmě plné znění (u Schallera je uvedena pouze první část končící slovy „...S. AUGUSTINI“).

Ani po vysvěcení však zcela zjevně nebyla stavba chóru (nebo nového kostela) zcela u konce. V městských knihách jsou zaznamenány

³¹ SCHALLER, 1788 s. 41

³² PABIČEK 1848 s. 388

odkazy určené na stavbu chrámu z let 1380 a 1382. Další odkazy (je jich celkem 15) pak pokračují až do roku 1401, roku 1388 je uvedeno že dům vedle fary vlastnil Michal kamenník – Vávra zde poukazuje na zajímavou možnost, zda se nemohlo jednat o téhož Michala kamenníka, který je k roku 1383 uváděn jako zeť Petra Parlěře³³. Roku 1398 pak jistý Myrklaus Kameník smlouval s konšeli o cihly a vápno. K roku 1395 uvádí Vávra, že v novém kůru postavil Pavel varhanář nové varhany – svědčí to o tom, že novostavba chrámu byla pozastavena a pořizovalo se vybavení. V chrámových oknech byly zřízeny krásné vitrajové výplně, z nichž se dodnes dochovaly pouze torza, uložená ve sbírkách Národní Galerie. Zbytek byl bohužel zničen při velkém požáru roku 1796, včetně vitrajového vyobrazení císaře Karla IV., které je uváděno roku 1735³⁴.

Je velmi pravděpodobné, - jak bylo již výše uvedeno - že bylo úmyslem stavitele pokračovat ve stavbě a napojit na novostavbu chóru i novostavbu lodi, která by nahradila stávající raně gotické halové trojlodí. Svědčí o tom výběhy kleneb ve spojích obou částí stavby – tento šev dosud působí poněkud „neupraveným“ dojmem. Při západním okraji bočních stěn vysokého chóru pak spatřujeme zřetelné výběhy profilací dalších oken směrem k západu.

26. prosince 1395 postihl město Kolín ničivý požár³⁵, jemuž prý odolalo pouze 40 domů a farní kostel; zkáza města však zřejmě byla značná, neboť ještě roku 1410 Václav IV. „...seznaje zkázu města a téhož obyvatelůw, do které zkázy skrze oheň před 15 lety jsau uwedeni

³³ TOMEK, Dějiny II. p. 480

³⁴ VÁVRA 1888 s.114

³⁵ VÁVRA 1878 s. 22

byli...³⁶ odpustil kolínským měšťanům na 15 let každoročně 60 kop z povinné daně. Navíc se v okolí města v letech 1402 – 1403 dlouho zdržovalo vojsko uherského krále Zikmunda, které se snažilo zmocnit Kutné Hory; Uhři značně poplenili a zpustošili okolí, což městu, které se ještě vzpamatovávalo z požáru, nepochybně neprospělo³⁷. A když se Kolín snad začal vzpamatovávat, přišel 1. května 1416 další požár, snad ještě horší než před 21 lety; tehdy shořela radnice, městské knihy, masné krámy a celé město s výjimkou kostela, kláštera a 10 domů³⁸. Všechny tyto historické skutečnosti nasvědčují tomu, že v této době se další stavba chrámu kvůli nedostatku prostředků zastavila a byla provizorně ukončena.

A tak nejspíše poslední předhusitskou součástí chrámu zůstává tzv. Kokovská kaple, jednoduchá pětiboká stavba s hrotitými okny a žebrovou paprscitou klenbou, přistavěná k jižní stěně lodi ve třetím poli od západu nejspíše počátkem 15. století. Stavba kaple zřejmě již nesouvisí s působením Parlářovské huti – alespon její architektonické vybavení, které je poměrně skrovné, o tom rozhodně nesvědčí. Vítězný oblouk kaple byl prolomen v obvodní zdi trojlodí a boční stěny polygonu vloženy mezi dva již dříve přistavěné opěrné pilíře. Starší okno v tomto poli stěny bylo zazděno a z vnější strany překryto střechou kaple – dnes je patrné pouze z interiéru lodi.

³⁶ PABIČEK 1848 s. 390

³⁷ VÁVRA 1878 s. 22

³⁸ tamtéž s. 22

III. Pohusitské období

Husitské války každopádně znamenaly na dlouhou dobu konec slibného rozvoje chrámu. S odchodem bohatých německých patricijů vyschlo i množství štědrých nadací, ustala i podpora ze strany panovníka. Město se stalo utrakvistickým a na výzdobu kostelů příliš nedbalo. První další zmínka o úpravách chrámu sv. Bartoloměje se váže až k roku 1442, kdy byl prý pro jižní věž pořízen velmi krásný a nákladný zvon, nazývaný Vóžan nebo Vůžan. O stavebních úpravách se však v této souvislosti zmínka neděje. Chrám byl na sklonku 15. století zřejmě dosti zchátralý, takže bylo nutno přistoupit k opravám a modernizacím. Roku 1494 zřídil mistr Jiřík z Prahy na severní věži hodiny (orloj). Zároveň byla opravována klenba chrámu (není bohužel specifikováno která její část a v jakém rozsahu). Opravu prováděl stavitel Pavel Šatný. Po opravě kleneb následovala rekonstrukce krovů a střešní krytiny na věžích, na lodi i na chóru („...aby nebylo zdem na kůru těžko“). Práce započaly v červnu 1497 a trvaly několik dalších let. Obě průčelní věže byly tehdy zvýšeny o dřevěné ochozy a opatřeny vysokými jehlancovými střechami, zdobenými nárožními věžičkami – tento stav je zachycen na nejstarším vyobrazení města a chrámu z roku 1772 (tzv. Tábořský prospekt)³⁹. Nejvyšší patra věží zřejmě tehdy spojil dřevěný můstek, usnadňující komunikaci zvoníkům a hlásným – je také zachycen na

³⁹ Originál je dnes uložen v SOA v Táboře

onom výše zmíněném prospektu (je zde poněkud kuriózně popsán jako „*Neyvyssi most v Cechy*“).

Koncem 15. století se ukázalo, že zdivo dvojice raně gotických průčelních věží není dimenzováno na mohutné zvony, které do nich byly zavěšovány – pohyb zvonů způsoboval silné chvění zvonových stolic, které se na něj přenášelo a zejména v severní věži se začaly objevovat trhliny; nepomohlo ani snesení zvonů o patro níže⁴⁰. V Manuálu Jakuba z Vrbice, radního písaře⁴¹ se k tomu uvádí : „*Léta 1497 znamenali obecní starší velikou škodu na té věži skrze hranici zvonovou, kteráž když ve zvony zvonili, vši věží kolíbala, až tato se trhla ve dvou oknech; i jest k tomu přivedeno, aby zvony spuštěny o jedno patro níže a k tomu jsou páni starší požádali mistra Matesa, aby se ta oprava bez prodlení stala*“. Když se roku 1500 zvonová stolice v druhém patře věže zřítily (byl přitom rozbit zvon od zvonáře Ondřeje Ptáčka z Kutné Hory)⁴², bylo rozhodnuto zvony přenést na novou zvonici, která byla roku 1504 severozápadně od chrámu postavena; svědčí o tom devítiřádkový český nápis na kamenné desce, umístěné na levém severní nároží zvonice; tento minuskulový nápis zní (v převodu do současného jazyka):

**SPASITELE SYNA OTCE NEBESKÉHO
JEŽÍŠE SVĚTU Z PANNY NAROZENÉHO
LÉTA ČTVRTÉHO V PUOL DRUHÉM TISIECI
ZALOŽENA JEST VĚŽE TATO ZVONIECIE**

⁴⁰ ZLOCH 1957 s. 28 - 29

⁴¹ Rukopis uložen v SOA Kolín

⁴² VÁVRA 1878 s. 90

**PILNOSTIE OBYVATELŮV MĚSTA TOHO
A BARTOŠE SNAŽNĚ PRACUJECIEHO O TO
BUDIŽ POŽEHNÁNO PANIE JMÉNO
JEMUŽ SE KLANIE KAŽDÉ KOLENO
BUDIŽ I OD VŠEHO STVOŘENIE CHVÁLENO**

Na zvonici byly přeneseny zvony ze severní a částečně i z jižní věže, zvon Vůžan však zůstal na svém místě v jižní věži. S chrámem byla zvonice spojena dřevěným můstkem, který vedl z vybouraného okna v severní stěně kruchty do jejího patra⁴³.

Brzy poté, roku 1511 byla zachycena zmínka o opravě orloje na severní věži, kterou prováděl orlojník Ondřej z Kouřimi. Mádl uvádí v soupise⁴⁴ že bylo v této době také nově postaveno schodiště na kruchtě při jižní věži – to se ovšem dnes již nedá ověřit, neboť bylo počátkem 20. století bez zdokumentování nahrazeno novostavbou.

Zřejmě na počátku 16. století byla v nejzápadnějších polích jižního ochozu, v sousedství Svatováclavské kaple, vybudována dřevěná kruchta českých literátů s varhanami. V souvislosti s ní bylo v dělicí zdi mezi jižní boční lodí a ochozem prolomeno kolem roku 1525 hrotité okno⁴⁵ s ploše profilovaným ostěním a kružbou, které sloužilo jak k jejímu příznivějšímu osvětlení, tak ke zprostředkování vizuálního i zvukového kontaktu s kůrem latinských literátů na západní kruchtě.

⁴³ Můstek shořel roku 1796 a nebyl již obnoven. Zazděný vstup do zvonice je v patře její východní stěny doposud patrný.

⁴⁴ MÁDL 1897 s. 20

⁴⁵ KAMARÝTOVÉ 1988 s. 28

Dřevěná kruchta shořela roku 1796 a nebyla již obnovena, zmíněné okno bylo opraveno a kružba doplněna poč. 20. století.

Zajímavý je údaj z roku 1532⁴⁶, podle nějž kolínská městská rada požádala pražskou královskou komoru, aby stavitel Benedikt Ried navštívil Kolín a ujal se opravy chrámu, kterýžto „...nyní jest ke znamenité zkáze nachýlen“. Není známo zda k této návštěvě skutečně došlo, každopádně se o ní již žádné další zmínky nedějí a ve stavebním vývoji chrámu se nijak neprojevila.

30. května 1533 postihl kostel požár⁴⁷, když věžní z neopatrnosti zapálili krov na jižní věži, který shořel. Oheň se však naštěstí dále nerozšířil a krov byl znovu postaven pravděpodobně jako kopie původního (na vedutě města z roku 1772 jsou obě střechy věží chrámu stejné).

Po polovině 16. století, kolem roku 1560 pak bylo v chóru zřízena valeně sklenutá obdélná krypta⁴⁸ (uváděná jako „velký sklípek“) a určená jako čestné pohřebiště významných osobností města.

K dalšímu požáru, o němž však nejsme blíže informováni (a jehož následky tudíž zřejmě nebyly vážné) došlo roku 1587; dozvídáme se o něm z Beckovského Poselkyně, kde se doslovně uvádí, že „*V městě Mladém Kolíně ten den před sv. Vítem udeřil hrom na věž a zapálil pavlač, na který trubači traubívají obyčejně*“⁴⁹ Z tohoto údaje není ani

⁴⁶ KAMARÝTOVÉ 1988 s. 35

⁴⁷ VÁVRA 1878 s. 115

⁴⁸ KAMARÝTOVÉ 1988 s. 36

⁴⁹ BECKOVSKÝ, 1879, s. 352

jasné, zda se hovoří o některé z chrámových věží nebo o zvonici, pouze zmínka o pavlači napovídá, že spíše o zvonici, která zřejmě měla ochoz.

IV. 17. a 18. století

K dalším opravám chrámu dochází počátkem 17. století – 13.6. 1612 jednala městská rada o špatném stavu stavby a jejích střešních částí⁵⁰. Roku 1616 byly věže pokryty novou břidlicí, z roku 1619 pochází zpráva, že po červencové bouři byla opravována rozbitá malovaná okna⁵¹. V průběhu třicetileté války byla údržba chrámu pochopitelně omezena jen na nejnútnejší zásahy, které nestačily rozlehlou stavbu dostatečně zabezpečit. 3. července 1639 a znovu 11. června 1642 obsadily Kolín švédské oddíly a žoldnéři chrám „...hanebně oloupili a poskvrnili“⁵². Chrám byl tehdy tak sešlý, že někdejší děkan Jindřich Hofman, toho času farář u sv. Vojtěcha na Novém Městě Pražském, odkázal mu ve svém kšaftu, pořízeném 21. 6. 1646, 24 kop, „ aby toho někdo dobrý užil, kostelu sv. Bartoloměje v Kolíně, poněvač jest týž kostel ošklabanej a na oči nevidomej“⁵³.

Po skončení třicetileté války byl chrám ve velmi smutném stavu – střecha byla ztrouchnivělá, krytina potrhaná, okna z velké části

⁵⁰ VÁVRA 1878 s. 165

⁵¹ tamtéž

⁵² PODLAHA 1910 s. 35

⁵³ VÁVRA – SIXTA 1910 s. 31

vytlučená⁵⁴. Naštěstí se záhy podařilo shromáždit z četných odkazů poměrně značnou sumu, roku 1654 pak věnovala městská rada na opravy 500 zl; z těchto prostředků byly po roce 1660 provedeny poměrně rozsáhlé udržovací a opravné práce, zejména na krovech, krytině a zasklení oken⁵⁵

Za děkana Střebského byly roku 1705 postaveny před dvojicí severních portálů lodi postaveny jednoduché obdélné zděné předsíně⁵⁶, odstraněné při rekonstrukci chrámu koncem 19. a počátkem 20. století. Dále byly v průběhu 18. století prováděny rozsáhlé změny a modernizace kostelního mobiliáře, pořizovány četné nové oltáře a obrazy, zásahy do samotné stavby však byly minimální či spíše žádné. Na krovu chóru byl roku 1724 za děkana Michala F. Černého vztyčen sanktusník krytý cibulovou helmicí, zachycený na výše zmíněném Tábořském prospektu. Zde je také chrám zachycen – když dosti schématicky – v podobě, v jaké se dožil konce 18. století a kdy jej potkala událost, která podstatně zasáhla do jeho budoucích dějin.

V. Požár roku 1796 a jeho následky

24 července 1796 vznikl ve dvoře čp. 1 na kouřimském předměstí požár, který se rozšířil do celé jižní poloviny města. Od hořících domů při kouřimské bráně chytla nejprve zvonice, z níž oheň přeskočil na severní chrámovou věž. Odsud pronikl na kruchtu, kde zničil tzv. Pabičkovy

⁵⁴ PODLAHA 1910 s. 36

⁵⁵ tamtéž.

⁵⁶ MÁDL 1897, s. 35

varhany z roku 1761. Jejich hořící části, které padaly do prostoru lodi, zapálily vnitřek chrámu, brzy na to vzplanul i krov nad lodí a během několika minut stál celý chrám v jednom plameni. Shořely lavice, zповědnice, hlavní oltář s Brandlovými obrazy, oltář sv. Floriána s obrazem od Ignáce Raaba, mnoho krásných kostelních i cechovních korouhví, oltáře sv. Josefa a sv. Barbory, starobylá gotická archa, která prý byla původně hlavním oltářem. Další oltáře byly poškozeny, oheň nepronikl pouze do sakristie s pokladnicí, ušetřena zůstala i Kokovská kapele a dvojice severních portálů s původními gotickými dveřmi. Jednou z největších ztrát bylo takřka úplné zničení nádherných gotických sklomaleb v chrámových oknech, dochovaly se z nich pouze zbytky v lodi.

Z výstavného chrámu zbyla ohořelá zčernalá troska, bez oken a krovů, navíc prudkým žářem vážně staticky porušená, jak se ukázalo později. Městská rada musela vyvinout neobyčejné úsilí, aby chrám zachránila. Již v prosinci téhož roku byl dokončen nový taškami krytý krov, podstatně nižší než původní. Věže byly překryty nízkými šindelovými jehlanci. Během dalších let bylo postupně pořizováno nové zařízení, z trosek původních byly ulity nové zvony, jimiž bylo poprvé zvoněno 26. září 1797. Roku 1799 byl ze zrušeného kostela karmelitánů v Pacově koupen za 200 zl. velký barokní oltář, který nahradil původní hlavní oltář. Byl ovšem o něco větší, takže aby se do prostoru chóru vešel, musely být po jeho stranách odtesány části profilovaných gotických pilířů. V roce 1801 byly v Kutné hoře zakoupeny velké

varhany, pro něž musela být kruchta „posunuta o dva sloupy vpřed“⁵⁷ (z popisu nevysvítá, jak přesně to bylo provedeno, tato úprava byla později – roku 1868 - odstraněna)⁵⁸. Z pozdějších zmínek dále vysvítá, že chrámová okna byla natolik poškozena, zejména v prostoru chóru, že některé rozpadávající se kružby musely být vybourány a okna v některých případech až do polovice zazděna⁵⁹ (zcela byla například odstraněna kružba nejzápadnějšího okna na jižní straně vysokého chóru nebo v rozetě v západním průčelí lodi). Zazděna byla také většina oken v obou průčelních věžích, pouze místy byly ponechány úzké štěrbinovité průzory. Obnova chrámu probíhala v důsledku neklidné doby poměrně pomalu, projevoval se nedostatek financí, takže řada oprav měla pravděpodobně spíše charakter provizoria.

Roku 1820 byla stržena původní hřbitovní zeď s dvojicí gotických branek na severní straně chrámu (její otisk můžeme doposud spatřit na severovýchodním nároží zvonice) ; prostor bývalého hřbitova byl propojen s přilehlou ulicí. Již roku 1831 musely být prováděny blíže nespécifikované opravy nového krovu, přičemž purkmistr Schecher prosadil obílení celého chrámu zvenčí – pro údajné pohoršení veřejnosti však byla tato úprava poměrně záhy zase odstraněna⁶⁰. Tato úprava se týkala zřejmě pouze chóru, loď a věže byly až do začátku 20. století omítnuté.

⁵⁷ VÁVRA 1888 s. 315

⁵⁸ PODLAHA 1910, s. 41

⁵⁹ SWOBODA, Pamětní kniha děkanská, rkp.

⁶⁰ VÁVRA – SIXTA 1910 s. 50

K významné změně došlo roku 1847, kdy byly nově pokryty obě průčelní věže. Stavbu umožnil zapůjčením finančních prostředků majitel kolínského panství Václav Veith. Na věžích byly vztyčeny vysoké jehlancové střechy, u paty lemované vždy čtveřicí trojúhelných zděných štítů a završené kovovými makovicemi s kříži. Krytinu tvořila břidlice. Stavba byla provedena v květnu až září t.r. stavitelem Josefem Doušou a tesařským mistrem Františkem Strupem dle nákresů c. a k. cestmistra Mauricia Zippeho⁶¹.

VI. Působení děkana Swobody

V roce 1848 přichází do Kolína osobnost, která měla velmi záhy do dějin chrámu sv. Bartoloměje velmi významně zasáhnout. Kaplanem se stal P. Jan Swoboda (od 1877 děkan), pozdější autor mnoha písemných pramenů ke stavebnímu vývoji chrámu a nesporný iniciátor jeho připravované rekonstrukce.

Kolem roku 1850 začíná Swoboda vést novou pamětní knihu (Liber memorabilium)⁶² v níž se již od počátku velmi často zmiňuje o špatném stavu chrámu. Zde podávám několik výňatků, které jsou velmi pozoruhodné a pro stavební dějiny chrámu důležité :

1850...dlažba byla nepořádná, stolice rozlámané, sloupce kamenné zde onde kvůli obrazům utlučené, některá okna až do polovice zazděná, okna skelná na mnoha místech prkénky zahražená...

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Rukopis, uložen na děkanském úřadě v Kolíně.

1851...oltářček sv. Rosálie vedle sakristie se dal do vedlejší kaple...tu nalezen původní nápis ve zdi oznamující, kdy kostel byl staven...

...nad sakristií místnost byla velmi pustá. Staral jsem se o její vydláždění a upravení, kam jsem pak skříně dal přenést. Kvůli obrazům a kastlím v předešlých staletích kamenná žebra při pilířích v kostele utloukli. Tyto jsem opět dal vypravit a obrazy jinam zavěsil...

1852 ...dolení část velkých oken v děkanském kostele nahoře kvůli přístřeší byla zazděna. Po odstranění toho přístřeší nad kaplemi dal jsem zazdivky odbourati a opět důkladně zasklít...

1853 ...poněvadž i dole více oken po ohni 1796 bylo zazděno i také do polovice, dal jsem i tyto zasklít...

... pochováním do děkanského kostela v předešlých staletích byla dlažba velmi chatrná. Toho roku jsem se na tom ustanovil novou dlažbu provést ... dlažba byla v celém kostele provedena a schody všude odstraněny...při té příležitosti jsem navštívil hrobky : hlavní před velkým oltářem, kde děkanové a vznešené osoby dřímají...před oltářem sv. Floriána hrobku primátorů Paroubků. Zde pro vlhkost vše shnilo. V kapli sv. Barbory hrobku Sperlinkovskou. Vchod do ní dal jsem předláždít, by tam měli pokoj navždy. Hrobky dvě s jedním otvorem před sakristií : Formandlovskou a obecní...

...zamýšleje budoucně celý kostel uvnitř obnoviti, dal jsem zadní část jeho při kladení dlažby oškrabávati (dle dalších zpráv byly omítky v chóru zčernalé a byly tudíž seškrabáním odstraněny – byly prý na nich zřetelné vysoké figury „...ve staročeském přísném slohu důkladně vymalované“⁶³).

...na stropě v kostele visely na provázkách dosti těžká prkénka s vymalovanými hvězdami...

Za působení kaplana (a později děkana) Swobody se v pracích na obnově chrámu i nadále pokračovalo. Roku 1857 se opět opravovala dlažba kostela, 1860 se pokračovalo v opravě oken, 1865 se pracovalo na nové krytbě ochozu, tvořené pískovcovými deskami. 1868 kutnohorský varhanář Antonín Melzer přestavěl varhany a kruchta poté byla zmenšena do původní velikosti a opatřena pískovcovým zábradlím.

VII. Povolání Josefa Mockera a založení Jednoty

26. října 1869 byl chrám opět ve velkém nebezpečí. Od hořící stodoly u dvora čp. 19 na Kouřimském předměstí se vzňal krov zvonice a od něj chytla i severní kostelní věž. Naštěstí se oheň dále nerozšířil a brzy se jej podařilo uhasit. Hasičům se podařilo zachránit i zvony. Již 26 listopadu se městská rada na svém zasedání rozhodla obnovit severní

⁶³ ZAP 1860 s. 181

věž hned v příštím roce a co se týče osudu vyhořelé zvonice, obrátit se na odborníky, zda ji obnovit či zbourat. Žádost o toto vyjádření a konzultaci byla obrazem zaslána do Vídně architektu Josefu Hlávkoví, který dopisem ze dne 10. 12. 1869⁶⁴ sděluje, že z důvodu nemoci nemůže přímé pověření na obnově chrámu převzít, nicméně se vyjádřil pro zachování zvonice, což doplnil tímto pozoruhodným komentářem :

„...Tak jako stromoprázdná krajina nemůže vpravdě za krásnou považována býti, tak též nemůže město bez věží i při vší kráse domů co krásné uznáno býti a bude vždy jen smutný pohled poskytovat. Může se s určitostí říci, že není žádná věž tak ošklivá, aby celkem k okrase města nepřispívala.“

Na závěr tohoto listu Josef Hlávka uvádí :

„...An mně nyní pro mou nemoc nemožno jest slavné městské radě v tomto ohledu býti užitečným, tedy si dovoluji našeho krajana pana architekta Josefa Mockra doporučiti, který nyní při stavbě kostela a krypty pro hraběte Thuna v Podmoklích zaměstnán jest. Pan Mocker jest jeden z nejnadanějších mladších architektů a pokládal by si to zajisté za čest, když by mohl městu Kolínu posloužit.“

Městská rada se hned vzápětí, dopisem z 22.12. 1869 obrátila na arch. Mockera, který ihned její nabídku přijal. 31. ledna 1870 doporučil

⁶⁴ SOA Kolín

jako technického znalce děčinského tesařského mistra Ignáce Holého nebo východočeského architekta Františka Schmoranze, kterého si kolínská rada také vybrala. Na zasedání městské rady v květnu 1870 Mocker navrhl obnovit zvonici a opatřit ji kamenným ochozem a vysokou stanovou střechou. Severní kostelní věž pak měla být obnovena podle jižní. K tomu však nakonec došlo až v roce 1872, a to v odlišné formě – věž byla pokryta osmibokým jehlancem bez štítků. Tato obnova byla dokončena 11. 11. 1872 osazením makovice s křížem.

Roku 1877 po smrti děkana Lindnera se stal novým děkanem P. Jan Swoboda. Na podzim následujícího roku uspořádal spolu s městskou radou velké oslavy 500. výročí vysvěcení kolínského chrámu a na to navazující stejné výročí smrti císaře Karla IV. 25. 12. 1878 se na půdě děkanství sešla schůze významných osobností, které děkan Swoboda svolal, aby se poradili na důkladné a komplexní obnově chrámu. Byl zde konstatován velmi špatný stav zejména chóru a jeho opěrného systému, zmíněna též chybějící kružba jižního okna vysokého chóru. Na závěr bylo usneseno ustanovit „Jednotu pro opravu chrámu sv. Bartoloměje“, jejíž stanovy vypracoval JUDr. Antonín Cívín, který je také předložil 21. 1. 1879 městské radě. Knížecí arcibiskupská konzistoř stanovy jednot nakonec schválila 1. 10. 1879.

Roku 1881 konečně vlastní práce na velké rekonstrukci začaly. Vypracováním projektu byl v únoru 1881 opět pověřen Josef Mocker. Začalo se s opěrným systémem, od severní strany chóru, v září 1881. Při sakristii proti děkanství bylo postaveno lešení a po důkladném oměření byly ještě téhož roku sneseny první dva opěráky až po chrličce.

Po zhotovení detailních plánů přikročeno ku zhotovení jejich replik, práce byly na Mockerovo doporučení svěřeny kamenickému mistru Josefu Uzlovi z Prahy⁶⁵.

Potůček uvádí, že pískovec staré stavby pocházel z okolí Štítarského a Mezolez. Původní fiály prý byly úplně zvětralé a opršelé, hozen-li kus starého kamene do vody, po nedlouhém čase bylo jej možno rozmělnit na písek. Lepší kusy byly brány na nejzdobnější součásti a proto prý byly v o něco lepším stavu. Malta byla velmi kvalitní. Dle pamětníků byli prý na fiálách vytesáni fantastičtí ptáci, tito ovšem časem a vlivem povětrnosti a požárů zanikli – přesto při bourání byly prý shledány stopy jejich osazení. Spoje byly zality olovem, byly prý nalezeny i bukové čepy.

První opěrák byl dokončen do léta 1882 a počátkem srpna t.r. bylo započato s pracemi na druhém. Téhož roku je Josefu Mockerovi za plány vyplaceno 1000 zl. Na prvních čtyřech opěracích byl užíván hořícký pískovec, který se však prý ukázal být příliš tvrdý, takže na další již byl používán pískovec z Vojic u Hořic, který se snáze opracovává. Tři chrliče bylo možno zhotovit jako úplné kopie (bohužel není specifikováno které) ostatní byly již opadány. Dochované křížové kytky a kraby byly přesně kopírovány, na což prý bedlivě dohlížel ředitel cukrovaru p. Alois Kroutil, který byl znám jako velký znalec stavitelských slohů a starožitností vůbec.

Dle dochovaných účtů⁶⁶ byl postup prací takovýto:

⁶⁵ tzv. Potůčkova kronika, rkp., SOA Kolín

⁶⁶ SOA Kolín

- 1882** – arch. Mockerovi za plány 1000 zl, za 1., 2., 3. a 4. pilíř 4625
zl
- 1883** – okno v presbyteriu, 5. a 6. pilíř, opěrací oblouky – 3954 zl
38 kr
- 1884** – za dohled arch. Mockerovi 668 zl, fiály, opěrací oblouky,
opravy pilířů a jiná vydání – 7261 zl 82 kr
- 1885** – za opravu pilířů a jiné práce - 1236 zl 47 kr
- 1886** - „ - 109 zl 20 kr
- 1887** – budování lešení na schodiště 9 zl 75 kr.

Roku 1889 byl východní portálek severní stěny trojlodí nahrazen novým. Původní byl dle Zapova popisu z roku 1860 „... ještě románský, s půlkruhovou archivoltou a hlubokým ostěním. Má po jednom polosloupku po každé straně, výzdoba jejich hlavic, jakož i tympanonu je k nepoznání otlučena.“⁶⁷ Nedochovalo se bohužel žádné vyobrazení tohoto portálku. Nový portál na jeho místě je zcela odlišný, hrotitý, profilovaný oblouky, s dvojicí vložených sloupků po každé straně.

V prosinci 1889 zemřel děkan Jan Swoboda. Po jeho smrti se rekonstrukce chrámu na nějaký čas zastavila, zřejmě i kvůli nedostatku finančních prostředků. Alespoň z první poloviny devadesátých let 19. století žádné zprávy o pokračování v práci nemáme. Až 24. července 1896 se dle Potůčkovy kroniky opět sešlo několik členů Výboru pro opravu chrámu. Jednáno bylo „... o nové skružení a pilíře okna kaple

⁶⁷ ZAP 1860, s. 179

sv. Kříže, na jejíž opravu nejmenovaný dobrodinec daroval 300 K“. Z týchž prostředků měl být opraven i oltář v kapli.

Další schůze se konala 16. září t.r. Opět jednáno o nahrazení zchátralé „konstrukce okenní“ v kapli sv Kříže a sv. Barbory novou. Zasklení okna uvolil se provést na svůj náklad Alois Bureš, stavitel a náměstek starosty Královských Vinohrad. Nové „sloupení a skružení“ bylo v této kapli osazeno před velikonoci 1897 a provedeno „od mistrů pražských“. Kamenické práce opět řídil mistr Uzel, kapli vymaloval malíř Vysekal z Kutné Hory. Na nové kružbě zároveň pracovali kameníci „ve vedlejším okně ku straně jižní“.

V červenci 1898 zaslal architekt Mocker Výboru plány a rozpočty na opravu celého chrámu⁶⁸. Tyto byly obratem odeslány c.a k. ministerstvu osvěty a vyučování za účelem dosažení podpory, nutné k provedení těchto prací. A ještě než bylo zdlouhavé jednání na ministerstvu ukončeno, umírá arch. Josef Mocker v Praze dne 16. ledna 1899.

V lednu roku 1900 konečně obdrželo město Kolín vyjádření⁶⁹ od c. a k. okresního hejtmanství ve věci žádosti o podporu. Zní takto (kráceno):

C. a K. okresní hejtmanství v Kolíně 21.1. 1900.

Purkmistrovskému co patronátnímu úřadu v Kolíně.

⁶⁸ Tyto dokumenty se bohužel zatím nepodařilo nalézt.

⁶⁹ SOA Kolín

Na základě usnesení c. a k. místodržitelství ze dne 12. 1. 1900 č. 4003 sdělují purkm. co patronátnímu úřadu že c. a k. ministerstvo osvěty a vyučování usnesením ze dne 30. 12. 1899 č. 28. 575 s ohledem na vyjádření oddělení pro vysoké stavby, jakož i na vyjádření centrální komise pro umělecké a historické památky schválilo provedení restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně na základě nových stavitelem Mockerem vypracovaných v okrouhlém nákladu v obnosu 127.000 zl. a prohlásilo zároveň, že jest srozuměno se změnou znalci navrženou tohoto restaurování ohledně provedení gallerie s fialami a podržení ploché krytby chorových kapliček dle plánu z roku 1881. (...)

Dle zprávy purkm. úřadu ze dne 30. července 1898 č. 3548 zemský výbor pro král. České se uvolil 30.000 zl. k tomuto restaurování přispěti, měl by se ještě jednou na zemský výbor s prosbou obrátiti, aby zajištěnou zemskou subvencí s ohledem na rozšířený stavební program a tím vzešlý větší náklad zvýšiti.

C. a k. jest ochotno dotyčnou žádost vřele odporučiti. (...) Proti započetí restauračních prací počátkem stavební periody roku 1900 nestává pod tou podmínkou žádné závady, když tyto práce za přísného zřetele na prostředky po ruce jsoucí provedeny budou. (...)

VIII. Velká rekonstrukce 1904 - 1910

Financování rekonstrukce tedy bylo konečně zajištěno a mohlo se přistoupit k zahájení vlastních prací. Kvůli některým organizačním neshodám, stálému nedostatku financí a také vážné nemoci děkana

Růžičky se zahájení stavby poněkud oddálilo a započalo až v září roku 1904, kdy se začalo stavět lešení. Rekonstrukce trvala až do roku 1910 a vedl jí dle pozměněných plánů zesnulého arch. Mockera zemský stavební rada Ludvík Lábler. Stavební dozor prováděl ing. Antonín Hlaváček, který také vedl dochovaný stavební deník⁷⁰ s množstvím kreseb a několika fotografiemi. Ze strany státu stavbu dozoroval c. a k. vrchní stavební rada Rudolf Vomáčka. Na stavbě se podíleli pražští a kolínští podnikatelé pod vedením stavitele J. Karabáčka, za stálého dohledu vídeňské Centrální komise.

Postup stavebních prací byl takový⁷¹ :

1904 – Září : odstrojeno vnitřní zařízení, pro menší bohoslužby upravena kaple v kostnici. Dvě již opravené kaple ochozu zašalovány prkny. Před západním průčelím kostela zřízena kamenická dílna. Po řádném zabezpečení stěn lodi se započalo se snášením opěrných pilířů. Odkryty základy lodi, přičemž bylo zjištěno že na severní straně spočívají na shnilé rulové skále v hloubce 0,5 m, na jižní v násypu hlubokém 2 m. Snesena předsíň při záp. portálku na severní straně lodi. Při snášení obrazů na zdi uvnitř kostela objevena dvojice nápisů o zahájení stavby chóru a jeho vysvěcení (viz výše).

⁷⁰ SOA Kolín

⁷¹ Zápisy stavebního deníku jsou zde podstatně kráceny, vybrány byly poze údaje týkající se bezprostředně chronologie postupu rekonstrukce. Deník obsahuje rovněž množství komentářů k smlouvám s dodavatelem stavby, nákresů, tabulek a výpočtů – viz obrazová příloha.

Říjen : Podchycovány základy lodi na severní straně. Zjištěno statické narušení jižního schodiště na kůr, které bylo poté podepřeno. Zahájena byla stavba lešení ke štítu mezi hlavní lodí a chórem. Otloukána vnější omítka lodi a vysekáváno chatrné zdivo. Pokračováno se snášením opěrných pilířů.

Listopad : pokračováno ve snášení opěrných pilířů, vyzdívány základy pro nové. Zjištěny trhliny na západní straně severní věže, podchycovány její základy. Koncem měsíce práce kvůli mrazům přerušeny.

Prosinec : pracují kameníci, pokračováno s vyzdíváním nových opěrných pilířů. Poté práce opět kvůli mrazům přerušeny, pokračovaly pouze práce kamenické.

1905 – Leden : Kamenické práce.

Únor : kamenické práce, úklid a odvážení rumu z okolí stavby.

Březen : stavební sezóna zahájena 13.3. pokračováno ve stavbě opěrných pilířů a podchycování základů lodi, uvnitř kostela stavěno lešení ke snesení vítězného oblouku a štítu nad ním.

Duben : pokračováno ve stavbě opěrných pilířů, rozebrány varhany a odvezeny do obecního dvora. Práce na podchycování základů,

dokončeno lešení při štítu mezi lodí a chórem. Při stavbě nových opěrných pilířů provedena změna – byly provedeny ve větších rozměrech, odpovídajících novým pilířům na severní straně. Dokončeno lešení u obou věží pro osazení kleští.

Květen : pokračováno ve snášení starých opěráků a stavbě nových, vyzdívány a podchycovány základy obou věží. Stavěno bourací lešení u severního schodiště na kůr, pod kůrem nová interiérová omítka.

Červen : sneseno severní schodiště na kůr a do věže, zazděn vstup ze schodiště na půdu věže. Taktéž zazděny dveře ze schodiště na kůr. Stavěno lešení k sanktuariu v chóru. Vykopány základy nového severního schodiště, které se začalo stavět s použitím původního základu částečně z materiálu ze starého schodiště. Pokračováno ve stavbě nových opěráků.

Červenec : pokračováno ve stavbě severního schodiště, dosaženo úrovně portálku na kruchtě. Pokračovala stavba nových a snášení starých opěrných pilířů, stejně jako podchycování základů. Změna materiálu, místo kutnohorského se začal používat kvalitnější hořícký pískovec. Započaly přípravné práce na snesení štítu a dělicí zdi nad vítězným obloukem.

Srpen : pokračováno ve stavbě opěrných pilířů. Započalo bourání cihelného štítu nad vítězným obloukem. Vítězný oblouk podepřen zevnitř

kostela lešením, poté snesena celá štítová zeď a s ní i části podélných zdí při vysokém chóru až do výšky 2,3 m od korunní římsy vysokého chóru měřeno dolů. Snesena i přilehlá část valeného klenutí chóru. Při snášení obou podélných zdí vysokého chóru se přišlo na profilované ostění okna, které jakoby bylo založeno k pokračování přestavby kostela. Ve vybouraném materiálu se našly druhotně zazděné dva zbytky profilovaných žeber a kamenná ozdoba s květinovým motivem – tyto zbytky byly očištěny a uloženy.

Září : kopány základy nových opěrných pilířů a pokračováno v jejich stavbě. Dodán další materiál na stavbu severního schodiště. Dokončeno bourání štítu chóru a přitom zjištěno, že vůbec nebyl svázán s bočními zdmi vysokého chóru ani se štítovými zdmi nad bočními loděmi. Tyto poté taktéž sneseny. Osazován sokl na severní věži. Koncem měsíce vyzděny nové štíty nad bočními loděmi – z lomového zdiva na vápennou maltu. Započato vyklenování nového parabolického odlehčovacího pasu nad vítězným obloukem. Četné stížnosti na dodávky kamenických prací, které měly zpoždění.

Říjen : pokračováno ve stavbě opěrných pilířů a severního schodiště. Pokračovalo zdění odlehčujícího pasu nad vítězným obloukem, stavba ubouraných částí bočních zdí vysokého chóru.

Listopad : Dokončena stavba nových opěrných pilířů na severní straně kostela. Ukončeny zednické práce na severním schodišti, pokračováno ve stavbě částí bočních zdí chóru. Osazování kvádrů a ploten na obou štítech nad bočními loděmi. Dokončeno klenutí odlehčujícího pasu nad vítězným obloukem.

Prosinec : dokončováno zdění bočních zdí chóru, zdi urovnány kvůli přezimování. Pokračováno ve snášení staré štítové zdi v presbytáři, spočívající na kvádrovém vítězném oblouku. Vysekány a nově vyzděny patky pro nový odlehčující pas na vítězném oblouku. Koncem měsíce zdění přerušeno, úklidové práce, přípravy na bourání schodiště při jižní věži.

1906 – Leden : sneseno schodiště při jižní věži a započaty výkopy pro základy nového, jinak pouze kamenické práce.

Únor : betonování základů jižního schodiště, odstraňování přizdívky při soklu Kokovské kaple, výkopy pro podchycení jejích základů. Jinak pouze kamenické práce.

Březen : započato se zděním jižního schodiště, do zdiva zapracována většina kvádrů a schodnic ze schodiště původního. V interiéru kostela vyzdívána nová štítová zeď pod parabolickým odlehčujícím obloukem.

Duben : snášení střešní krytiny a krovu Kokovské kaple, obvodové zdivo kaple sneseno v celém obvodu o 40 cm. Nově obkládán sokl kaple. Probouráno zazděné okno nad kaplí do jižní boční lodi, socha zde postavená snesena. Pokračováno v demolici starých a stavbě nových opěráků na jižní straně lodi. Osazování schodnic na jižním schodišti. Dokončeno lešení pro osazování kvádrů na štít vysokého chóru. Sneseno 2.okno od západu na jižní straně vysokého chóru.

Květen : práce na Kokovské kapli, osazovány nové nárožní kvádry a nová korunní římsa. Na 2. oknu vysokého chóru osazen bankál a nová kružba, započato se snášením kružeb u 3. okna od záp. na jižní straně vysokého chóru. Pokračováno na zdění jižního schodiště, dosaženo rovnosti pod římsou.

Červen : dokončeno zdění západního štítu, započato s osazováním římsových kvádrů na štít (zjištěno že jsou hlubší než mají být a musely být ubírány). Vybourán zazděný vchod do chóru na jižní straně ochozu. Osazovány nové kružby ve třetím okně vysokého chóru, chatrné části levé fiály osekány a nahrazeny. Sneseny kružby 4. okna a připraveno osazování nových.

Červenec : dokončen štít vysokého chóru, probíhalo spárování. Snesena krytina a krov nad vysokým chórem. Osazovány nové kružby 4. okna vysokého chóru, sneseny staré kružby v 5. okně. Snesena

původní kvádrová profilovaná korunní římsa na vysokém chóru a započato s osazováním nové.

Srpen : dokončena nová korunní římsa na vysokém chóru, započato se stavbou nového krovu. Osazeny nové kružby v 5. okně, započato se snášením starých v okně 6. Práce na opěrných pilířích lodí, postaveno lešení k pasu v jižní boční lodi, který ponese štítovou zeď a je silně popraskaný. Na střechu vysokého chóru osazeny vikýře v počtu šesti kusů a nová sanktusová vížka s křížem.

Září : osazeny nové kružby v 6. okně vysokého chóru. Plechování vikýřů a nového štítu, dokončen nový krov nad Kokovskou kaplí. Sneseny staré kružby posledního 7. okna vysokého chóru a osazeny nové.

Říjen : zdění nejzápadnějšího pole klenby vysokého chóru a osazování žeber, oprava pilířů vysokého chóru na ochozu. Osazovány měděné okapy na střeše chóru.

Listopad : dokončení a omítnutí klenby vysokého chóru. osazena nová kružba v okně štítové zdi mezi jižní boční lodí a ochozem. Dokončováno jižní schodiště, stavěno lešení podél jižní strany ochozu, z něž by se dala měřit okna v kaplích ochozu a osazovat nová korunní římsa na ochozu.

Prosinec : dokončena zděná helmice jižního schodiště, osazovány nové kružby v oknech lodi. Kamenické práce.

1907 – Leden : mrazy, pouze kamenické práce.

Únor : totéž.

Březen : totéž, seškrabávání vnitřních omítek.

Duben : škrabání a čištění žeber klenby hlavní lodi, vybourány chatrné části, v severní lodi nadzvednuto jedno žebro v délce dvou metrů a ve spárách zalito olovem. Při vítězném oblouku zjištěno, že klenba je velmi poškozena, proto vyzdívky a opravy. Omítání štítu presbyteria.

Květen : kamenické práce na chrličích a zábradlí a kružbách pro ochoz. Dokončeny práce na klenbě vysokého chóru. Snesena krytina a krovy z lodi, stržena stará korunní římsa a koruna zdíva ubourána po celém obvodu o 15cm a znovu vyzděna.

Červen : osazení nové korunní římsy nad bočními zdmi trojlodí. Stavba nové vazby krovu nad trojlodím. Krov olaťován a osazeny vikýře. Snesena korunní římsa na ochozu v jižní části mezi lodí a schodištěm, osazena nová i s galerií. Zahájeno snášení téže římsy a osazování nové

dále k východu. Oprava, překládání a pokládání nových ploten na střeše ochozu. Kamenické práce na novém severním portálu.

Červenec : pokračováno ve snášení římsy ochozu osazování nové, kamenické práce na římsách a galeriích. Pokryta střecha nad trojlodím. Započato se snášením kružeb z oken ochozu – od jihu, pokračováno směrem východu proti směru hodinových ručiček.

Srpen : pokračováno ve výměnách kružeb oken ochozu, zároveň spárovány boční zdi kostela. V interiéru opravy omítek, přičemž se v chóru přišlo na zbytky starých maleb (torza postav a konsekrační kříže). Nově spárováno kvádrové zdivo ochozu.

Září : osazování nové římsy na ochozu, navezeny hotové části galerie a započato s jejich osazováním. Stejně pokračováno ve výměnách okenních kružeb v ochozu a nově i v lodi. V interiéru práce na omítkách v ochozu a čištění žeber klenby, z nichž některá shledána tak spálená ohněm, že jejich výměna bude nutná.

Říjen : pokračováno v osazování galerie, která dokončena osazením krycích říms. Vyměňovány další kružby oken v ochozu i lodi. Opravy kleneb v ochozu, vysekávání ohněm poničených žeber a jejich nahrazování novými. V severním ochozu bylo nutno část chatrné klenby snést a znovu cihlami vyklenout. Dokončena oprava fiál vysokého chóru.

Listopad : práce na kružbách oken v hlavní lodi. Opravy jižního pilíře vítězného oblouku. Začalo se stavět lešení při západních věžích a na průčelní zdi ke kruhovému oknu. Opravy ohněm poškozených pilířů při hlavním oltáři.

Prosinec : pokračovaly opravy pilířů v chóru, v jižní věži vybourána nejhořejší zadržná okna. Osazování nových kružeb v oknech ochozu. Vyvážení rumu, úklidové a kamenické práce.

1908 – Leden : mrazy, kamenické práce.

Únor – dokončena oprava, čištění a spárování pilířů v chóru, pokračováno v osazování kružeb. Čištění hlavic a říms.

Březen – sneseno lešení v chóru a postaveno po celé délce lodi. Osazena nová kružba okna v depozitáři. Spárovány vnější zdi sakristie, snesena okna a připraveno osazení nových. Stavěno lešení u západního štítu.

Duben – osazen severní větší portál. Čištění hlavic a pilířů v hlavní lodi. Opravy omítek, práce na převázání trhlíny v severní boční lodi.

Květen – výměna některých chatrných klenebních žeber v lodi, vyměňován ohněm vážně poničený pas nad středním polem kruchty.

Dokončeno osazování oken v lodi a kaplích ochozu. Převazování trhlin v severní věži, snášení břidlicové krytiny na jižní věži.

Červen – pokračováno v čištění zdiva v hlavní lodi, výměna poškozených kvádrů. Osazována soklová římsa na severní stěně hlavní lodi, spárování a opravy vnějšího lomového zdiva. Čištění a oprava klenby v Kokovské kapli. Na jižní věži sneseny štítky a rozebrán krov.

Červenec – čištění kvádrového zdiva v lodi a nově i v sakristii, kde pačokováno pražským vápnem. Pokračováno v opravách klenby trojlodí, některá opuková žebra musela být sejmuta a znovu osazena. Osazovány kvádry soklu na jižní straně lodi. Započato se snášením krovu severní věže. Zahájeno osazování korunní římsy a chrličů na jižní věži, které dokončeno a započato se stavbou štítků.

Srpen – zdivo vrchní etáže jižní věže očištěno od omítky a pod chrliči osazeny nové přípory. Na severní věži snesena ze tří polí stará římsa, osazen jeden chrlič a několik římsových kvádrů. Dokončeno kruhové okno v západním štítu. Na jižní věži pokračováno s osazováním přípor pod chrliči, stavěn nový krov. Na severní věži dokončeno osazování korunní římsy a započaty přípravy pro výměnu krovu.

Září – na severní věži započato s vyzdíváním štítů a výměnou chatrných přípor. Dokončena vazba krovu jižní věže. Kamenické práce

na oknech a kružbách jižní věže. Dokončena stavba štítů na obou věžích. Převazování dalších trhlin v severní věži.

Říjen – vyspárovány štíty na věžích, pokračováno v kamenických pracích na oknech obou věží. Započaty zde také pokrývačské práce, používán měděný plech. Práce na omítkách uvnitř kostela, v chóru odstraněna část dlažby, aby se zjistilo jak hluboko je položena klenba hrobky.

Listopad – spárování zdiva jižní věže, osazovány nové kružby oken a bankály. Převazování trhlin v jižní věži. Opravné práce v interiérech, čištění hlavic a spárování zdiva.

Prosinec – opravy trhlin na kruchtě – při odstranění omítek pod kruchtou zjištěno, že kvádrové pasy a klenební žebra jsou tak těžce poškozeny ohněm, že bude klenby kručty nutno z velké části strhnout a znovu vyzdít.

1909 – Leden : silné mrazy, opravy pilířů pod kruchtou a na kruchtě.

Únor – pokračováno v opravách pilířů pod kruchtou, kamenické práce na římsách a hlavicích v lodi.

Březen – přezdívány klenby pod kruchtou a osazována nová žebra. Přizvaná komise konstatovala, že stav západního travé lodi s kruchtou je natolik špatný – zdivo bylo označeno jako požárem úplně rozdrčené – že bude nutno kručtu téměř vcelku znovu postavit, což výrazně naruší původní rozpočet stavby.

Duben – opravy a vyzdívání pilířů a kleneb kruchtly. Firma Kryšpín z Prahy začala se zasklíváním figurálních oken.

Květen – vyzdívání pasů nad kruchtou, pokračováno v opravách oken a přípor obou věží.

Červen – pokračováno ve zdění pasů a kleneb kruchtly, práce na oknech, římsách a příporách věží. Dokončovány vnitřní omítky věží. Započato s dlážděním hlavní lodi – žulovými plotnami na vápennou maltu.

Červenec – pokračovaly práce na klenbách, pilířích a pasech kruchtly. Odbourány přízděné postranice k pilířům za hlavním oltářem, pilíře oškrabovány a čištěny. Na severní věži vysekána stará kordonová římsa a nahrazena novou. Vytrhána stará dlažba kostela, dvě odkryté hrobky zakresleny a poté zazděny.

Srpen – pokračováno v pracích na kruchtě, osazovány nové přípory a kružby na obou věžích. Práce na západním průčelí a štítu. Pracováno na kladení žulové dlažby v lodi i v chóru.

Září – pracuje se zejména na štítu, pokládána plotnová římsa. Dokončovány práce na opravách říms, přípor a kružeb věží. Pokračováno v kladení dlažby v lodi i v chóru. Klempířské práce na obou věžích a na štítu.

Říjen – v okně ve štítu vyměněny střední sloupek a bankál. Dokončeny klenby pod i nad kruchtou a prováděny omítky. Opravy dvou zbývajících pilířů v presbytáři, kladení žulové dlažby v lodi. Nově položena krytba zešikmeného rohu jižní věže.

Listopad – osazena nová kružba okna severního okna kruchty. Dokončeno i kruhové okno v západním štítu. Spárováno zdivo obou věží a západního štítu. Dokončeno pokládání plynovodu v kostele. Dokončeny opravy pilířů v presbytáři, žulová dlažba v hlavní lodi dokončena.

Prosinec – osazeny přípory pilíře s kazatelnou. Před kladením dlažby v presbytáři upravena výška dlažby presbytáře – dříve ji od ochozu dělilo pět schodů, nyní jen tři. Započato s kladením dlažby a vyzdíváním základů nového hlavního oltáře. Kameníci pracovali na novém zábradlí pro kruchtou.

1910 – Leden : kladení nové dlažby v ochozu, truhlářské práce.

Únor – dlažba presbytáře, osazování lavic v hlavní lodi.

Březen – štukování omítek v lodi, osazování zábradlí na kruchtě. Snížení klenby hrobky pod dlažbou ochozu u sakristie, která byla pro novou dlažbu příliš vysoká.

Duben – oprava zábradlí v presbytáři mezi pilíři ochozu. Osazování kamenného soklu západní fasády. Dokončování osazení soklů na vnějších fasádách, spárování zdiva jižní věže. Stavba lešení k opravě sanktuária.

Květen – dokončována dlažba chóru, dokončena oprava kamenného zábradlí mezi pilíři ochozu. Zaskleno kruhové okno západního průčelí. Zahájeno snášení sanktuária. Kladení prkenné podlahy v chóru. Spárování zdiva vysokého chóru.

Červen – oprava sanktuária, osazování starých náhrobků. Dlážděny kaple ochozu a Kokovská kaple.

Červenec – pokračuje oprava sanktuária, osazování schodů severního portálu. Zhotovení a osazení konzol pod přípory na pilířích vítězného oblouku. Oprava starých oltářů.

Srpen – dokončovací práce, opravy sanktuária, skládání hlavního oltáře dovezeného ze Dvora Králové v částech.

Dokončovací práce – hlavně oprava sanktuária – probíhaly až do ledna 1911. Mezitím byl chrám 2. října 1910 znovu slavnostně vysvěcen za účasti světícího biskupa Msgr. Františka Brusáka.

Tím byla největší rekonstrukce v dějinách chrámu dokončena. Bylo upuštěno od původně plánované rekonstrukce západního průčelí a nebyly také realizovány Mockerovy plány na zpřístupnění jižního parkánu a prolomení přilehlé hradební zdi tímto směrem. Před první světovou válkou – v roce 1912 – byla ještě provedena úprava zvonice, odstranění jejích omítek a vyspárování zdiva. Roku 1913⁷² následovaly obdobné úpravy přilehlých budov děkanství, školy a muzea – sneseny omítky a nově upraveny líce zdiva z lomového kamene.

IX. Pozdější období

První světová válka všechny práce zastavila a tak až ve 30. letech se přikročilo k rekonstrukci barokní kostnice.

Koncem 2. světové války chrámu opět hrozila zkáza. 15. 3. 1945 letecká puma jen těsně minula severní stěnu chóru a zničila část budovy děkanství. Tlaková vlna a střepiny těžce staticky poškodily opěrný

⁷² Za tuto informaci děkuji pracovníku kolínského Oblastního archivu panu Jaroslavu Pejšovi.

system chóru, zničena byla všechna okna na severní straně a některá i na jižní. Poškozena byla i střecha chóru. Okna byla ještě v témže roce provizorně zasklena a opěrný systém opraven⁷³; jeho důkladná oprava však byla provedena až v letech 1963 – 67.

V roce 1960 byla otevřena hrobka před hlavním oltářem, v rámci připravovaného archeologického průzkumu. Ten byl zahájen roku 1965, jeho závěry však bohužel nebyly nikdy publikovány a v současné době jsou nedostupné⁷⁴.

Roku 1977 byly obnoveny nedokončené rekonstrukční práce na opěrném systému chóru a trvaly s přestávkami až do konce 80. let. Zatím poslední fáze oprav pak byla zahájena v roce 2000 a v jejím rámci byly zatím opraveny pláště obou západních věží, jejich střechy a znovu vybudovány jejich konstrukce pater. Práce v současné době stále pokračují; v létě 2004 započaly rekonstrukční práce na jižní stěně a oknech vysokého chóru.

⁷³ Svědčí o tom i letopočet 1945 vyrytý na jednom z opěráků severní stěny vysokého chóru.

⁷⁴ Archiv ARÚ ČAV byl bohužel vážně poničen povodní v srpnu roku 2002.

4. Popis stavby

I. Celkový přehled

Chrám je orientován, v podélné ose lehce natočen jihovýchodu. Je tvořen dvěma stylově i časově odlišnými částmi – halovým trojlodím s dvojicí západních věží a vysokým chórem katedrálního typu. Celá stavba se nachází na terénním zlomu, který tvoří zhruba její podélnou osu – severní polovina je založena na rulové skále, jižní v mohutných hlinitozemitých násypech.

Chór je postaven z velkých, ne zcela pravidelných pískovcových kvádrů, neomítaný. Kolem kněžiště, sklenutého dvěma příčně obdélnými poli (a jedním neúplným směrem k západnímu štítu), v závěru pak paprscitě do čtyř stran osmiúhelníka s pilířem v podélné ose, obíhá ochoz, klenutý žebrovou klenbou v nepravidelných obdélných nebo lichoběžníkových polích, v závěru pak pěti poli trojúhelnými. Ochoz je otevřen do šesti trojboce uzavřených kaplí, vzájemně oddělených masivními bloky zdiva o přibližně trojúhelném půdorysu a osvětlených vždy jedním širokým hrotitým oknem, vyplňujícím takřka celou závěrovou stěnu. Kaple, klenuté pravidelným čtyřpaprskem, jsou přibližně stejných rozměrů, kromě nejzápadnější kaple na jižní straně, která je poněkud menší. Jejím protějškem po straně severní není obdobná kaple, nýbrž obdélná sakristie, svým půdorysem předstupující před obvod chóru. Je sklenuta křížovou žebrovou klenbou a osvětlena

dvojici hrotitých oken v severní stěně. Nad sakristií v patře se nachází pokladnice, přístupná točitým schodištěm po západní straně. Sklenuta je nízkou, hmotnou žebrovou klenbou vybíhající z podlahy a osvětlena jedním hrotitým oknem v severní stěně. Další, dnes zazděné obdélné okénko vedlo na jih, do ochozu chóru kostela. Vnější obvod ochozu je uzavřen jedenácti stranami dvacetiúhelníka, v závěru střídavě s plnou stěnou a s hrotitým oknem. Vzájemně jsou jednotlivé stěny odděleny drobnými trojúhelnými opěráčky. Fasáda sakristie je zcela hladká, členěná pouze okny, bez opěráků. Ochoz je nahoře lemován kružbovou prolamovanou balustrádou s chrličí.

Střecha ochozu je přístupná točitým schodištěm, umístěným v masívu pilíře mezi dvojicí kaplí po jižní straně. Schodiště tvoří nepravidelně umístěný polygon, završený pavilonovou nástavbou s bohatě prolamovanou kamennou korunou. Střecha je tvořena nakloněnou rovinou, má jen velmi mírný sklon ku vnějšímu obvodu a je kryta kamennými deskami. Z ochozu vyrůstá deset opěrných pilířů vysokého chóru, jejichž hmota se na vnější straně rozvětňuje do dvojice obdélných výběžků, mezi nimiž je umístěn chrlič. Pouze dvojice nejzápadnějších pilířů má půdorys jednodušší, obdélný. Pilíře jsou završeny fiálami s křížovými kytkami. Vyrůstají z nich stoupající vzpěrné oblouky, podepírající v meziokenních pilířích stěny vysokého chóru. Ty jsou členěny osmi velkými hrotitými okny, takřka zcela vyplňujícími jednotlivá pole stěny. Pouze na západním konci chóru se nacházejí krátké úseky plné stěny, navazující na vysoký trojúhelný štít, vyplněný slepou kružbou, lemovaný kraby a završený křížovou kytkou. Sedlová

střecha chóru je kryta pálenou krytinou a členěna oplechovanými vikýři. Nese sanktusníkovou věžici dřevěné konstrukce, krytou plechem.

S lodí je chór spojen po obou stranách úsekem stěny v šíři ochozu, vždy s jedním masivním opěrným pilířem obdélného půdorysu a na každé straně jedním vysokým hrotitým oknem. V jižní stěně se v tomto místě otevírá pod oknem hrotitý portálek vedoucí do parkánu. Raně gotická loď chrámu je postavena z neomítaného lomového zdiva, pouze vnitřní pilíře a nárožní armatury jsou z pískovcových kvádrů. Je tvořena síňovým prostorem, rozděleným čtyřmi páry mohutných pilířů na loď hlavní a lodi boční. Nejvýchodnější klenební travé lodi mají zhruba dvojnásobnou hloubku, tvořící jakýsi transept. Na východní straně jsou otevřena do trojice vítězných oblouků, na něž již navazuje novostavba parlérovského chóru. Loď je klenuta křížovými žebrovými klenbami dělenými pasy, které při obvodových stěnách vybíhají z mohutných svazkových přípor, dosedajících až na podlahu chrámu. Je osvětlena nepravidelně rozmístěnými okny v bočních stěnách, velkým kruhovým oknem v západním průčelí a přístupná trojicí portálů, z nichž dva se nacházejí v severní stěně a jeden, hlavní a proto nejmonumentálnější, v západní. Klenby se nacházejí ve zhruba stejné výšce, pouze střední pole transeptu je poněkud převýšeno. Do nejzápadnějšího pole lodi je vložena kruchta, podklenutá křížovou žebrovou klenbou a přístupná dnes pouze z vnější strany kostela dvojicí schodišťových věžic, umístěných symetricky po severní i jižní straně kostelní lodi. Obě jsou ve spodní části hranolové, v horní části polygonální, kryté kamennou stříškou. Prostor kruchty je do lodi otevřen trojicí mohutných pasů,

umístěných mezi dvojicí pilířů, jež jsou výrazně mohutnější než ostatní pilíře lodi. Zhruba v polovině délky lodi je ke třetímu (od záp.) klenebnímu poli připojena na jihu tzv. Kokovská kaple, přístupná z lodi hrotitým vítězným obloukem a tvořená trojboce uzavřeným polygonem, sklenutým paprscitě žebrovou klenbou, osvětlena je trojicí hrotitých oken s kružbami.

Obvodové stěny nejzápadnějšího pole lodi, stejně jako západní průčelní stěna, jsou výrazně silnější než ostatní, neboť nesou nejenom kruchtu, ale také dvojici západních věží. Jejich štíhlé, osmiboké dřívky vyrůstají ze hmoty stěn lodi v úrovni korunní římsy a jsou rozděleny do čtyř pater, tvořených neomítaným lomovým zdivem, vzájemně dělených kordonovými římsami a na nárožích lemovaných válcovými pilířky. Stěny věží pročeňují ve všech polích úzká a vysoká hrotitá okna. Nad korunní římsou završují jednotlivé stěny věží trojúhelné štítky, mezi nimiž jsou umístěny chrličy. V plochách jednotlivých štítků se nacházejí okénka ve formě trojlistů, štítky jsou završeny fiálami nesoucími křížové kytky. Obě věže jsou zastřešeny vysokými osmibokými jehlanci, krytými plechem a završeny makovicemi nesoucími kovové zdobené kříže.

Hlavní, západní průčelí chrámu působí velmi masivním dojmem, je to hladká stěna, téměř nečleněná. V ose přízemí se nachází někdejší hlavní portál, hrotitý, členěný ústupky a velmi poškozenou sochařskou výzdobou. Nad ním je velké, kruhové okno vyplněné kružbou a ještě výše sdružené okno završené dvojicí jeptišek. Střed průčelí vrcholí trojúhelným štítem lemovaným profilovanou římsou, nesoucí na vrcholu kamenný kříž. Po stranách štítu vyrůstají obě výše popsané věže.

Průčelí bočních lodí je nečleněné, pouze završené dvojicí šikmých úseků stěny, tvořících přechod k oktogonům věží.

Boční fasády lodi jsou hladké, členěné pouze hrotitými okny a podepřené po obou stranách pěticí třikrát odstupněných opěráků, které jsou nevysoko nad zemí otevřeny rozpěrnými oblouky. Na jižní straně lodi je mezi první dva opěráky od západu vestavěna výše zmíněná Kokovská kaple. Celá loď je kryta jednotnou vysokou sedlovou střechou, krytou pálenými prejzy a po obou stranách členěnou čtveřicí oplechovaných vikýřů, završených drobnými jehlanci.

II. Detailní popis

Hlavní (západní) průčelí: Je tvořeno hladkou, téměř nečleněnou stěnou, vyzděnou z neomítaného lomového kamene. Střed průčelí završuje nízký trojúhelný štít, lemovaný kamennou římsou, profilovanou pouze jedním výžlabkem a nahoře šikmo okosenou. V nejvyšším bodě štítu završuje kamenný kříž, tvořený dvěma protínajícími se břevny o osmibokém průřezu s jednoduchou kamennou kytkou uprostřed a letopočtem 1886. Po obou stranách se k tomuto střednímu štítu přimykají tělesa vyšších, oktogonálních pater věží. Při styku hrany štítu s tělesem věží se nachází okapní svody, tvořené kamennými kalichovitými nádržemi pětibokého půdorysu, z jejichž kruhových patek kolmo vybíhají měděné okapní roury. Ve vzdálenosti zhruba jednoho metru pod římsou štítu je ve zdivu zřetelná šikmá spára, naznačující původní výšku štítu.

Postranní části štítu jsou završeny šikmými úseky stěny, vyrovnávajícími přechod mezi hranolovými spodky a oktogonálními patry věží. Jsou vyskládány z hladkých kamenných desek, na okrajích ohraničených římsou, profilovanou stejně jako na střední části štítu.

Nároží jsou bez opěráků, armovaná kvádry. Sokl je tvořen hladkými kamennými deskami, které nahoře lemuje obloun, vybíhající v šikmou stříšku. V pravé polovině průčelí (jižně od hlavního portálu) je sokl posazen o něco výše, což odpovídá mírnému stoupání terénu směrem k jihu.

Okna se v západním průčelí kostela nacházejí pouze dvě. Uprostřed horní části štítu je to sdružené okno, osvětlující prostor půdy nad lodí. Je tvořeno dvojicí úzkých, vysokých okének, završených hrotitou jeptiškou a oddělených hranolovým pilířkem. Profilována jsou pouze mělkým výžlabkem, ve spodní části podseknutým. Parapet tvoří vysunutá římsa, profilovaná výžlabkem a okosením, pod středním pilířkem přerušená. Okna jsou uzavřena vždy trojicí horizontálních kovových prutů.

V ose střední části průčelí se nachází velké kruhové okno, které osvětluje prostor kruchty. Jeho ostění je šikmo okosené, s jedním ústupkem, vyskládané z kvádrů. Prostor okna vyplňuje kamenná kružba, tvořená středovou růžicí o osmi lístcích, lemovaná po obvodu osmi kvadriloby v segmentových paspartách. Vnitřní profily kružby jsou profilovány jedním mělkým výžlabkem, čela jsou okosená, vnější profil je hladce zaoblen. Na vnější straně je kružba zpevněna kovovou konstrukcí, tvořenou železnými pruty. Výplň okna tvoří značně

poškozená vitraj, ve středu s polopostavou sv.Cecílie a okolo stojícími figurami andělů, z nichž někteří nesou prázdné nápisové pásky.

Hlavní portál : Původní hlavní, západní portál do lodi kostela ze 13. století, dnes téměř nepoužívaný. Jeho dříve velmi bohatá kamenická a sochařská výzdoba byla požáry (1349 a 1796) a erozí kamene velmi těžce poškozena. Ke vchodu vede dvojice značně sešlapaných schodů, z nichž pouze horní je na hraně profilován oblounem. Samotný portál je hrotitý, tvořený široce rozevřenou špaletou o vnější šířce 5 m a výšce téměř 6 m.. Vnitřní světlost činila původně cca 2.5 m, pozdější úpravou (14.stol) byla zúžena na dnešních cca 1.9 m. Profilaci také dodnes tvoří dva zřetelně oddělené úseky, vnější širší ze 13. století a vnitřní užší ze století 14.

Vertikální část vnější profilace dnes tvoří zbytky dvakrát osmi půlkruhových výžlabků, v nichž byly vždy ob jeden vloženy čtveřice nedochovaných sloupků s válcovými dříky. Tvar jejich patek, spočívajících na polygonálně oblomovaném soklu není znám, završeny byly hlavicemi s bohatým dekorem, z nichž se dochovaly pouze po levé vnitřní straně pozůstatky vinných listů a maska – hlava divého muže. Nad touto částí hlavic dochován zbytek krycí desky , tvořené spojenými čtvrtoblouky a profilované jedním ústupkem a okosením. Tato krycí deska tvoří zároveň patku vnější archivoly. Ta je ve své spodní části rozdělena do osmi mělkých nik, v každé z nich se dříve nacházela postava. Z těchto postav se nejzřetelnější zbytky zachovaly po pravé straně, kde je dodnes zřejmé, že šlo o čtveřici figur oděných ve splývavá

roucha, z nichž dvě prostřední jsou asi o čtvrtinu vyšší než krajní. Stejně tomu nepochybně bylo po levé straně, kde je poněkud lépe dochována pouze postava při vnitřním okraji, oděná ve vertikálně zřasené roucho a snad s pozdviženýma rukama. Vzhledem k tomu, že protějšková postava při pravém vnitřním okraji zřejmě držela otevřenou knihu, můžeme se domnívat že se jedná o pozůstatek scény Zvěstování. Ostatní postavy jsou již zcela nečitelné, hlava není dochována žádná. Nad postavami se původně nacházely baldachýny, nejlépe dochované u obou středních nik pravé strany a tvořené zřejmě kružbovou stříškou s vnitřní klenbičkou, po stranách flankovanou vždy dvojicí nebo trojicí drobných polygonálních věžiček se slepými hrotitými okénky ve stěnách a zřejmě špičatou stříškou.

Nad baldachýny byla vnější profilace rozdělena do sedmi pásů oddělených drobnými válcovými pruty – vždy po dvou nad jedním baldachýnem, při vnitřním baldachýnu po jednom. Stupně archivoly byly vždy ob jeden (tedy tři vnitřní) vyplněny pásovým dekorem z propletených vinných listů a akantů. Vrchol archivoly je velmi porušen, v jeho spodní části se však dochovaly záseky naznačující, že zde mohla být osazena další skulptura, možná postava Krista.

Vnitřní, mladší profilace portálu sochařskou výzdobu zcela postrádá. Je tvořena vnějším oblým prutem a na něj navazující dvojicí hruškovců, oddělených hlubokými výžlabky. Ve výšce cca 0.8 m. profilace šikmo vybíhá z hladkého, na hraně okoseného soklu a bez přerušení probíhá až k vrcholu hrotitého záklenku. Celý tento „vnitřní portál“ je do staršího

vnějšího vložen druhotně a to tak, že se vrchol jeho záklenku je posunut o několik centimetrů vpravo mimo osu staršího portálu.

Vrata uzavírající portál jsou pozdně barokní, dvoukřídla, rámové konstrukce s výplněmi. Spodní části obou křídel vyplňují desky sestavené vždy do způsobu na hranu postaveného čtverce, v sedmi řadách za sebou. V obou středních čtvercích je připevněn kovový knoflík s vroubkovanými okraji. Při vnitřních okrajích křídel dva kovové štítky zámků s bohatým rokajovým a čabrakovým dekorem. Střední krycí deska je po celé výšce zdobena motivem řady překrývajících se šupin. Obě křídla jsou vždy v pěti sloupcích pobita kovanými hřeby s kruhovými vypouklými hlavami.

Horní část vrat je od spodní oddělena směrem do středu vzhůru vzdutou římsou, profilovanou výžlabkem a dvojicí ústupků, se zaobleným vrchním krytem. Při okrajích vrat římsa obíhá vnější rám, uprostřed ji přerušuje jednoduchý klenák ukončený nahoře i dole obloučkovou římsičkou a tvořící zároveň hlavici střední krycí desky. Obě křídla horní části vrat jsou tvořena dvakrát sedmi deskami sestavenými paprscitě do tvaru vějíře. I tato horní část je pokryta celkem 40 hřeby, stejnými jako v části spodní. Vnitřní strana obou křídel hladká, každé z nich pobito v celé šíři třemi kovovými táhly, při středu s liliovitým zakončením. Při stěnách táhla končí kovovými panty, vezděnými ve špaletě. Při kraji severního křídla vrat krabicový zámek, zdobený jednoduchými čabrakami. Obě křídla vrat zevnitř vzepřena dvojicí kovaných, uprostřed několikrát překroucených prutů čtvercového profilu, které končí v okách vezděných ve špaletě.

Před portálem stávala obdélná předsíň s diagonálními opěráky v nárožích, zbořená po požáru roku 1796. Její základy byly dle sdělení J. Kamarýta odkryty roku 1965, údajně zde byly nalezeny i zbytky náhrobků ze 13. století. Po ukončení průzkumu byly základy předsíně z iniciativy bratří Kamarýtů vyznačeny v dlažbě pískovcovými deskami, což je dnes již nezřetelné.

Exteriér bočních stěn lodi: Severní strana – opět vyzděná z neomítaného lomového zdiva, členěná do šesti polí. Od záp.: hladká stěna, ukončená nahoře nejnižší kordonovou římsou polygonálních pater věže a úsekem šikmé stěny vytvářející polygon. Západní nároží armováno kvádry, nízký sokl završuje stejná římsa jako na průčelí (a na celé lodi). Přibližně ve dvou třetinách výšky stěny se nachází hrotité okno osvětlující kruchtu, lemované ostěním se šikmým okosením a vyplněné kružbou, tvořenou dvojicí jeptišek se středním prutem, ve vrcholu se třemi propojenými trojlisty. Kružba je profilována hruškovcem, vyrůstajícím z hranolu.

Na V navazuje toto pole schodišťová věžice, pětipodlažní, ve spodních dvou etážích hranolová, ve vyšších pětiboká, krytá kamennou jehlancovou stříškou, vrcholící kamennou křížovou kytkou. Vyzděna z neomítaného řádkového zdiva, nároží armována kvádry. Hranolový spodek věžice odděluje od polygonu kordonová římsa, krytá šikmým okosem, ve spodku s půlkruhovým výžlabkem: stejně je profilována i korunní římsa pod jehlancovou střechou. Vstup do věžice je tvořen sedlovým portálem v mělké obdélné nice, profilovaný jednoduchým

okosením na patkách. Stoupá se k němu po třech jednoduchých kamenných stupních. V portálku jednokřídlé dveře svlakové konstrukce, na vnější straně s ozdobným pásovým kováním (dvojice pásků, zakončených heraldickými liliemi). Vstupuje se jimi na pravotočivé kamenné šnekové schodiště, vedoucí na kruchtu a do nejnižšího patra věžního polygonu. Stupně jsou neprofilované, boční stěny schodiště kryje hrubá šedá omítka. Osvětluje je čtveřice úzkých obdélných okének, umístěných v čelní (severní) stěně věžice – jedno ještě ve spodní hranolové části, ostatní v polygonu. Okénka mají kamenná ostění se šikmým okosením a šikmou parapetní římsou.

Dalších pět polí stěny vzájemně odděluje čtveřice opěrných pilířů, pátý stojí na jejím východním konci. Pilíře jsou dvakrát odstupněné, ve spodní části s průchody překlenutými půloblouky, stoupajícími směrem ke stěnám kostela (pouze nejvýchodnější pilíř je plný). Spodní, volně stojící část pilířů, vysoká cca 220 cm má čtvercový půdorys a stejný sokl jako stěny lodi. Těsně pod výběhem půloblouky je olemována šikmo okosenou římsou, na spodku s půlkruhovým výžlabkem. Stejně jsou profilována i čela trojice šikmých stříšek, kryjících odstupnění a vrchol každého z pilířů. Pilíře jsou vyzděny z řádkového zdiva, nároží, čela, volně stojící spodní pilířky, záklenky a stříšky z hladkých kvádrů.

Severní stěnu lodi prolamuje dvojice portálů – od východu ve 2. a 5. poli. Západnější je hrotitý, s tympanonem, třikrát odstupněný. (Jedná se o volnou kopii původního značně poškozeného raně gotického portálu, jehož originál je uložen v lapidáriu Národního muzea v Praze. Byla zhotovena sochařem Štěpánem Zálešákem v letech 1906 – 1907.

Ostění jsou členěna trojicí válcových sloupků s prstenci na koncích, posazených na hladkých válcových patkách. Sloupky jsou zájemně odděleny hladkými jednou odstupněnými výžlabky. Hlavice sloupků tvoří kalichovité útvary pokryté směsí motivů vinných listů s hrozny. Na hlavicích jsou položeny vzájemně propojené čtvercové krycí desky, jednoduše profilované. Na ně pak dosedá hrotitá archivolta, tvořená trojicí válcových prutů stejného průměru jako sloupky pod nimi. Výžlabky mezi nimi jsou vyplněny rostlinným dekorem, ve vnitřní archivoltě tvořeným palmetami se čtyřlístky a ve vnější šestilístými růžičkami propojenými zdvojenými úponky.

Vnitřní zárubeň portálu je tvořena pravoúhlým vstupem, jehož ostění je lemováno dvěma obloučky s výžlabkem. V překladu se oblouky přetínají. Na ně dosedá stejně lemovaný hrotitý tympanon, jehož výplň tvoří dvojice klečících andělů, adorujících korunovanou Bohorodičku s dítětem, trůnící pod baldachýnem tvořeným jeptiškou. Nad vrcholkem jeptišky je posazena drobná hlavička se stočenými kadeřemi. Podobná, o něco větší hlavička s poprsím a rozpuštěnými kadeřemi je položena ve výžlabku mezi vrcholkem tympanonu a vrcholkem vnitřní archivoly záklenku.

Výplň dveří tvoří jednokřídlé dveře svlakové konstrukce, zevně pobité původním zřejmě pozdně gotickým kováním, tvořeným trojicí pásů zakončených liliemi: z každé z nich vybíhá po šesti zvlněných ramenech rovněž zakončených liliemi. Pásky jsou přibité hřeby ve tvaru hvězdic. Nad středním pásem je připevněno oválné klepadlo, nesené

drobnou býčí hlavičkou. Zcela vlevo se nachází štítek zámku, zdobený dvojicí stylizovaných lilí.

K portálku vede trojice neprofilovaných žulových schodů.

Druhý, východnější portál, pochází ve své dnešní formě z 80. let 19. století, kdy nahradil starší portál neznámé podoby, dle popisů údajně pozdně románský. Je hrotitý, ze světlého pískovce, profilovaný trojicí oblounů a výžlabky : střední obloun přechází do dvojice vložených sloupků s kalichovitými hlavicemi pokrytými stočenými úponky. Patku lemuje dvojice oblounů, navazujících na soklovou římsu stěny.

Dveře jsou dvojkřídlé, svlakové konstrukce, zevně pobité neogotickým kováním, tvořeným čtveřicí pásků s vyrůstajícími úponky zakončenými růžicemi. Kování s klikou obdélné s vpravo připojenými vyrůstky s rozetkami, patku dveří lemuje zvlněná páska.

Ke vstupu vede trojice žulových stupňů, z nichž nejnižší je předsazen před úroveň zdiva.

Okna severní stěny lodi jsou tato (od západu) : nad západnějším z portálků, posunuté vlevo mimo osu. Hrotité, profilované výrazným pravoúhlým ústupkem a šikmo rozevřenou vnitřní archivoltou se šikmým parapetem (stejně jsou profilována všechna okna lodi). Vnitřní ostění tvoří jednoduchá jeptiška, profilovaná drobným oblounkem. V dalším poli – zcela shodné, pouze parapet sestupuje asi o 1 m níže. Další okno východněji je stejně vysoké, avšak asi 2x širší a o něco vyšší, vyplněné kružbou, tvořenou dvojicí půlkruh. jeptišek se středním prutem, nesoucích dvojicí trojlístů v konvexních trojúhelnících, se čtyřlístem v kruhu ve vrcholku. Další okno – nad východnějším z portálků – je opět stejné jako

ta předchozí, s jeptiškou, avšak poměrně nízké : mezi jeho parapetem a vrcholem portálu je – o něco vlevo mimo osu posunuté – kruhové okno v hladké široce rozevřené špaletě, pouze při ostění jednoduše profilované ústupkem a výžlabkem. Nejvýchodnější z oken je zcela shodné s oknem ve druhém poli od západu: zvenčí před ním stojí pískovcová barokní socha sv. Jana Nepomuckého na vysokém soklu lemovaném volutami.

Jižní strana – proporčně přibližně shodná se stranou severní, ovšem bez portálů: mezi dva opěrné pilíře – první a druhý od západu je vloženo polygonální těleso tzv. Kokovské kaple. Opěráky jsou jinak zcela shodné jako na straně severní, stejně tak schodišťová věžice. Trojice oken v 1., 3. a 5. poli je stejná jako na severní straně – s pravoúhlou profilací a vnitřní jeptiškou: parapet nejvýchodnějšího je o něco výše než u předešlých, je pod ním ovšem patrna mladší zadržka. Okno ve 2. poli bylo zrušeno při přístavování Kokovské kaple a jeho horní část je dnes patrna pouze z interiéru kostela (viz níže). V okně 3. pole je osazena kružba se středním prutem a dvojicí jeptišek, nesoucích ve vrcholu tři pyramidovitě seskupené trojlisty v konvexních trojúhelnících. Mezi vrcholkem tohoto okna a korunní římsou je část zdiva tvořena 15 – 17 kusy opracovaných, druhotně použitých kamenických článků (části žeber nebo římsy), profilovaných mělkým výžlabkem – zbytek je osekán. Oko ve 4. poli bylo dodatečně rozšířeno východním směrem a je dnes tedy mezi opěráky umístěno poněkud asymetricky; jeho výplň tvoří kružba tvořená dvojicí půlkruh. jeptišek se

středním sloupkem, nesoucích konvexní trojúhelník vyplněný trojicí vlevo rotujících plamének obíhajících trojlist v kruhu.

Exteriér Kokovské kaple tvoří neomítané stěny z lomového zdiva, na nárožích armované nepravidelně rozmístěnými, hladce přitesanými kvádry. V polygonu trojice hrotitých oken s ostěním tvořeným hladkou šikmo rozevřenou špaletou: výplně tvoří kružby s dvojicí hrotitých jeptišek nesoucích čtyřlíst v kruhu. Kapli kryje stanová střecha s námětkem, krytá prejzy, s měděnou makovicí ve vrcholku.

Trojlodí kryje jednotná sedlová střecha, krytá pálenými prejzy. Po obou stranách je na ni posazeno po čtyřech vikýřích, pobitých měděným plechem, s obdélnými dvířky, završené na čelech šestibokými věžičkami s makovicemi.

Věže – neboli jejich vyšší patra – jsou posazeny na mohutné „sokly“, tvořené pravoúhlými nárožními západního průčelí chrámu: ta jsou v místě nasazení pater zešikmena a obložena kamennými deskami. Osmiboká patra jsou čtyři, vzájemně oddělená profilovanými kordonovými římsami. Nároží jsou zvýrazněna válcovými sloupky, které kordonové římsy obíhají ve formě prstenců. Nad korunní římsou stěny vrcholí trojúhelnými zděnými štítky, prolomenými trojlistými okénky v odstupně profilovaných ostěních. Štítky jsou lemované okosenými římsami a završené křížovými kytkami na prstencích. Na nárožích mezi štítky jsou na korunní římsu posazeny kamenné chrlice v různých fantastických antropomorfních a zoomorfních tvarech. Střechy věží tvoří osmiboké

jehlance, kryté měděným plechem a završené kovovými makovicemi s kříží.

Okna věží jsou úzká, hrotitá, dvou základních typů – ve dvou spodních patrech jsou na čtyřech vnějších stěnách věží (severní věž – strana SV, S, SZ, a Z, jižní věž – strana Z, JZ, J a JV) poněkud širší, vyplněná kružbami se středními sloupky: všechna ostatní jsou bez kružeb, pouze s hrotitými jeptiškami ve vrcholcích. Ostění jsou šikmo okosená, členěná vždy jedním pravoúhlým ústupkem. Kružby v oknech sestávají z nejrůznějších kombinací troj – případně čtyřlístů, posazených vždy na zdvojené jeptišce. V místech, kde ke věžím přiléhají schodišťové věžice, bylo vždy jedno okno zrušeno, neboť kamenná střecha věžice do něj zasahovala: u severní věže bylo zahlazeno zcela, u jižní se nad střechou věžice dosud uplatňuje jeho zazděná horní část s trojlístou kružbou (zde je pozoruhodné zejména to, že se jedná o jedinou in situ dochovanou středověkou kružbu na celém chrámu). Okna v protilehlých stěnách obou věží byla zřejmě již ve středověku zazděna, nejspíše z požárních důvodů: stejně tak je tomu s okny ve 2. patře věží, přilehlých ke střeše lodi. Původní vnější omítka věží se dochovala pod střechou trojlodí v prostoru půdy – je bílá až světle šedá, hladce utahovaná.

Exteriér chóru (přístavba z období po roce 1360) – popis bude postupovat od severu k jihu podél jeho stěn, tj. ve směru hodinových ručiček. Nejprve bude popsána stěna ochozu, poté stěna vysokého chóru. Zdivo je ve všech případech z tesaných pískovcových kvádrů,

pečlivě lícovaných a vyskládaných, neomítané, s četnými vysprávkami a doplňky – vesměs však v duchu původní stavby z 2. poloviny 14. století.

Celý chór a přilehlé části lodi obíhá cca 50 – 70 cm vysoký sokl, tvořený hladkou předsazenou plochou završenou římsou, profilovanou dvěma oblounky a výžlabkem. Ve výši podokenních parapetů obíhá celou stavbu nepřerušovaná římsa, tvořená šikmou stříškou s podseknutím, kterým probíhá výžlabek. Korunní římsa ochozu, pocházející stejně jako na ni posazená balustráda až z let 1906 –10, je profilována jedním velkým výžlabkem, dosedajícím na drobný oblounek a nesoucím šikmou stříšku s podseknutým čelem, na niž dosedá balustráda.

Hrotitá okna mají vesměs shodnou profilaci, tvořenou hlubokým výžlabkem, zevně lemovaným tenkým oválným prutem, odděleným drobným ústupkem.

K východnímu konci zdiva severní boční raně gotické lodi přiléhá zdivo vrcholně gotické části na spáru, takřka ve stejné rovině. Po krátkém rovném úseku zdiva následuje mohutný obdélný opěrný pilíř, neodstupněný, pročleněný pouze přibližně v polovině výšky na čele okosenou římsou. Další pole stěny vyplňuje velké okno s trojdílnou kružbou, tvořenou ve vrcholu kombinací troj – a čtyřlístů s dvojicí plamének, nesených trojicí půlkruh. jeptišek. Pak se zdivo zalamuje v pravém úhlu stupňů k severu, aby po pár metrech opět uhnulo pravoúhle k východu – zde se k ochozu připojuje sakristie. K jejímu západnímu čelu přiléhá trojboké těleso schodiště do pokladnice, jehož hmotu opět přibližně v polovině výšky obíhá šikmo okosená římsa a

zastřešuje kamenná trojboká stanová helmice. Čelní stěna schodiště je prolomena trojicí vertikálně nad sebou umístěných okének , profilovaných jednoduchým okosením. Severní strana sakristie je prolomena trojicí oken, umístěných pyramidovitě nad sebou – dole dvojice oken sakristie s jednoprutovými kružbami tvořenými dvojicí jeptišek a čtyřlísty, uprostřed nad nimi okno pokladnice, přibližně o třetině jejich výšky, vyplněné kružbou o dvojici jeptišek nesoucích trojlíst.

Dále se stěna v tupém úhlu (asi 35 stupňů) zalamuje k jihovýchodu, kde již bezprostředně navazuje na první z polí kaplového ochozu. Tato pole jsou od sebe vzájemně oddělena drobnými trojúhelnými opěráky, vybíhající ze soklu a prolamující průběžnou podokenní římsu, aby je přibližně v polovině výšky přerušil úsek šikmo okosené římsy. Nad ní pokračují nepřerušeně až ke korunní římsě, v této úrovni jsou však jejich stěny projmuty mělkými nikami, nahoře hrotitě zakončenými. To způsobuje, že opěráky v této rovině působí mnohem subtilněji.

Stěny ochozu se střídají v rytmu A – B – A ...vždy jedna stěna s oknem a jedna bez okna, přičemž stěna bez okna bývá asi o 15 cm širší. Na jižní straně je polygon ochozu zakončen nepravidelným trojbokým tělesem schodiště na ochoz.

Okna v ochozu – celkem pět – vyplňují zmíněná pole stěny takřka beze zbytku. Jsou vyplněna složitými čtyřdílnými kružbami, nesoucími v záklencích složité obrazce, sestavené ze systému trojlístů, čtyř – a vícelistů a plamének. Jsou – stejně jako na celém chrámu - dílem restaurátorů chrámu z let 1904 – 1910, dle dochované dokumentace však věrně kopírují nedochované originály.

Trojboká schodišťová věžice, navazující přímo na deváté pole ochozu, vystupuje z jeho hmoty poněkud neorganicky – její jihovýchodní stěna se jeví jako v půdoryse nejdelší, přičemž její hmota pohlcuje vnější ústupek profilace vpravo přilehlého okna, který z něj vystupuje pouze jako výrazý ostrý hřebínek. Čelní stěna věžice pak není otočena přímo k jihu, jak by se zdálo být logické, ale lehce k jihozápadu. Těleso věžice obíhá průběžná podokenní římsa, v polovině její výšky pak stejná římsa, která dělí trojúhelné opěráky. Nad korunní římsou se v prostoru vnějšího ochozu nachází lucernovitá vstupní nástavba, šestiboká, otevřená do všech stran v takřka celé šíři půlkruhovými okny profilovanými dvojnásobkem, s jeptiškami (severozápadní z nich slouží jako vstup na schodiště). Lucernu kryje nízká šestiboká kupole, na níž je posazena fantastická „koruna“, jejíž základ tvoří šest hranolových fiál, završených vimperky s kytkami. Tyto fiály vždy „ob jednu“ spojují trojúhelné vimperky s kraby a kytkami, které se navzájem prostupují a kříží, takže v půdoryse tvoří šesticípou hvězdu. Jejich paty, vyrůstající z fiál, navíc propojuje jakýsi zvlněný „věnec“. Koruna je stejně jako celá lucerna dílem restaurace z konce 19. století – zachovaly se výkresy z ruky arch. Josefa Mockera – dle dochovaných obrazových pramenů je však nepochybně věrnou kopií středověkého originálu.

Interiér lucerny je sklenut šesticípou žebrovanou klenbičkou. Žebra o profilu hruškovice se ve výběžích „zařezávají“ do obdobně profilovaných přípor, vnitřní záklenky oken lemují hrotitá přístěnná žebra. Odtud celou věžici sestupuje levotočivé schodiště vyskládané z kamenných stupňů.

Schodiště je osvětleno čtveřicí okének, z nichž tři se nacházejí v čelní stěně věžice, jedno (druhé odspodu) pak v pravé boční stěně. Horní tři okénka jsou profilována jednoduchým okosením, nejnižší, posazené přímo na průběžnou římsu, je profilováno oblým prutem.

Těsně nad horní římsou šikmo vystupuje z pravého nároží věžice v její čelní stěně jeden z kvádrů, a to tak, že jeho čelo je otočeno přímo k jihu. Na tomto čele jsou pak zřetelné zbytky ciferníku slunečních hodin – z polohy kvádrů je zjevné, že zde byly již od počátku.

Západně od věžice se nachází průčelí další kaple, navazující přímo na kaple ochozové. Tvoří je okno s trojdílnou kružbou, vytvarovanou do trojlístů s liliiemi a plaméneků. Je z obou stran lemováno trojúhelnými opěráky, z nichž východní se „vyhýbá“ přilehlé schodišťové věžici tak, že svou hmotou zcela překrývá a částečně pohlcuje pravou profilaci zmíněného okna.

Západně se pak stěna opět zalamuje zpět na úroveň bočních stěn lodi. Zde se v této rovině nalézají poslední z oken ochozu, s trojdílnou kružbou s rozetami a plaménky. Pod ním – pod parapetní římsou – se otevírá jediný exteriérový portál vrcholně gotické části chrámu. Je posunut lehce vlevo mimo osu okna (či spíše okno je vlastně posunuto vpravo mimo osu stěny). Je mírně hrotitý, na poměrně vysoký hladký šikmo okosený sokl (stejně výše se soklem ochozu) nasedá jemná profilace, tvořená dvojicí oblounů se středním výžlabkem a několika drobnými ústupky. Je uzavřen jednokřídlými dveřmi svlakové konstrukce, pobitými negotickým kováním – dvojice pásků s liliovitými konci, lemované stylizovaným většovím.

Západně následuje mohutný hranolový opěrák – stejný jako na severní straně kostela – a pak již jen krátký úsek stěny, přiléhající na spáru ke zdivu jižní boční lodi.

Korunní římsa ochozu je po celé své délce lemována prolamovanou neogotickou balustrádou, s výplněmi tvořenými pestrou směsí kružbových motivů. Ve všech nárožích a nad opěráky z korunní římsy vyrůstají kamenné chrliče různých antropomorfních a zoomorfních tvarů, pocházející roněž z období restaurace z let 1904 – 1910.

Plocha vnějšího ochozu, lehce se svažující vždy od stěn vysokého chóru, je dlážděna čtvercovými a obdélnými kamennými deskami. Vyrůstá z ní celkem 10 mohutných opěrných pilířů, vyzděných z pískovcových kvádrů, nesoucích vzpěrné oblouky vysokého chóru. Dvojice nejzápadnějších, postavená na vrcholcích opěráků bočních stěn ochozu, je drobnější než ostatní. Jejich boční stěny přičleňuje trojitá slepá arkáda zakončená jeptiškami, vrchol kryje kamenná sedlová stříška. Čelo pilíře prostupuje nakoso postavená fiála zakončená jehlancem s kraby a kytkou. V úrovni stříšky pilíře je do ní zasazen chrlič. Ostatní pilíře jsou členěné obdobně, s tím rozdílem, že k jejich čelům je připojena ve tvaru V vždy dvojice obdobně členěných drobnějších opěráků.

Vzpěrné oblouky vyrůstají z pilířů přibližně v polovině jejich výšky. Jejich horní šikmá čela kryjí sedlové kamenné stříšky, kryjící okapní svody. Jejich hrany jsou šikmo okoseny a lemovány výrazným výžlabkem a prutem. Spodní zakřivené části mají tvar hranolového okoseného žebra, lemovaného opět výžlabkem a prutem.

Stěny vysokého chóru prolamuje celkem osm velkých oken. Všechna mají ostění členěna mohutným výžlabkem lemovaným dvojicí oblounů, z nichž vnější je obzvláště výrazný. Okna rovných bočních stěn jsou šestidílná, v polygonu čtyřdílná. Vzájemně je oddělují trojúhelné pilířky, v nichž jsou v místech náběhu okenních záklenků zakončeny horní část volných opěráků. Nad nimi jsou hrany pilířků probrány půlkruhovými výžlabky pro okapní svody.

V obou bočních nárožích polygonu se ramena opěráků k pilířkům nepřipojují na osu, ale jsou lehce posunuta směrem k západu – tak, že se jejich profilace částečně protíná s vnější profilací přilehlého okna. Ještě jinak je tomu u východního osového pilířku, k němuž se tato ramena obdobným způsobem přimykají dvě, z každé strany jedno.

Korunní římsa je tvořena výrazným výžlabkem lemovaným oblouny: trojúhelné pilířky se svody jí protínají a končí až pod střechou..

V západní části při štítu navazuje na pilířek s prutem po obou stranách úsek lomového zdiva s patrnými zazděnými vstupy ve spodní části. Horní polovina tohoto úseku zdiva je opět z kvádrů a navazuje na další trojúhelný pilířek při západním nároží chóru : stejně jako on i celý štít pochází z restaurace v letech 1904 – 10. z těchto nárožních pilířků vyrůstá nad korunní římsou po obou stranách štítu dvojice nakoso postavených hranolových fiál zakončených jehlanci s kraby a křížovými kytkami.

Spodní část štítové stěny – pod korunní římsou – je z řádkovaného lomového zdiva, s nárožními armovanými kvádry. Nad korunní římsou se zvedá samotný štít, vyzděný z pravidelných pískovcových kvádrů. Je

lemován šikmo okosenou a odstupněně profilovanou římsou s výraznými kraby a křížovou kytkou ve vrcholu. Ke spodní části štítu přiléhá vrchol střeš trojlodí, lemovaný drobnou šikmo okosenou římsou. Plocha štítu je pyramidovitě vyplněna sedmi slepými hrotitými nikami s jeptiškami ve vrcholcích. Ve dvou druhých od krajů jsou střílnovité větrací průzory, v pravé krajní nízký obdélný vstup do krovu, k němuž vedou od vikýře ve střeše trojlodí kovové schůdky.

Kružby v oknech vysokého chóru jsou natolik pozoruhodné, že stojí za to popsat je zvlášť. Začneme od nejzápadnějšího okna na severní straně (1) a skončíme u nejzápadnějšího okna na jižní straně (8).

1 - spodní část kružby je šestidílná, vrcholící ke středu stoupajícím sledem jeptišek, z nichž dvě krajní jsou půlkruh. uzavřeny – ostatní jsou hrotité. Ve vrcholu se nachází velký kruh, v němž protisměrně rotují 3 a 3 plamínky, svírající ve středu trojlist. Dole po stranách je kruh podepřen dvěma menšími kruhy se čtyřlísty.

2 – struktura kružby je obdobná, pouze vrcholový kruh má odlišnou výplň – ta sestává z vnějšího kruhu, tvořeného pěti vlevo rotujícími plamínky, a kruhu vnitřního, v němž ve stejném směru rotují plamínky tři.

3 – kružba je čtyřdílná, jako všechny v polygonu závěru. Ve vrcholu se nachází po stranách dvojice čtyřlístů v šikmo položených konvexních čtvercích, mezi nimi je nepravidelný trojlist, jehož horní rameno je

doplněno svěšenou stylizovanou lilií. Prostor nad ním vyplňují dva plamínky stýkající se nosy, vrchol okna pak hrotitá jeptiška.

4 – vrchol okna vyplňuje velký hrotitý trojlist zakončený jeptiškami, který ve svém středu nese další, drobnější trojlist. Vespod po stranách jej podepírá dvojice trojlistů v konvexních trojúhelnících, lemovaných po stranách vzestupnými plaménky. Vrchol kružby vyplňuje další trojlist v kruhu.

5 – vrchol kružby tvoří pětist v kruhu, pod nímž jsou šikmo položeny dva čtyřlisy v konvexních čtvercích : ty zase zespodu obíhají dva vstříčné plamínky, položené na jeptiškách.

6 – zde tvoří vrchol kružby drobný čtyřist v konvexním čtverci, podložený dvojicí velkých pětistů v kruzích. Z jejich styku do prostoru pod nimi vybíhá do stran dvojice plamínků, na jejichž nosy bezprostředně navazuje dvojice trojlistů v konvexních trojúhelnících.

7 – kružba je opět šestidílná, stejné struktury jako všechna čtyři okna v podélných stěnách chóru – velký kruh ve středu s dvěma drobnějšími po stranách, které jsou vyplněné čtyřlisy. Velký kruh je vyplněn šesti vpravo rotujícími, navzájem se překrývajícími jeptiškami, kolem středního šestilistu. Prostor mezi jejich čely při vnějšku kruhu vyplňuje šestice protisměrně rotujících plamínků.

8 – stejná struktura, velký kruh je vyplněn šesti vlevo rotujícími plamínky kolem šestilistu. Kružba má výrazně odlišné kamenické provedení než ostatních 7 – jako jediná nepochází v současné podobě z restaurace v letech 1904 – 10, ale již z 80. let 19. století a jako jediná také nenahradila dochovaný středověký originál: v tomto okně se totiž původní kružba nedochovala (na Grollově fotografii z 50. let 19. stol. je okno prázdné) a tato tedy pochází z vlastní tvorby Josefa Mockera.

Střecha chóru je sedlová, uzavřená polygonem. Nad každým okenním polem se nachází drobná trojúhelníkový vikýř pobitý měděným plechem, s hrotitým okénkem, završený makovicí: krytina pálená, prejzová. Sanktusníková věžička šestiboká, pobitá měděným plechem. Vysoká jehlancová střecha podložena trojúhelnými štítky s náznaky kružbových výplní, ve vrcholu makovice s křížem. V každé stěně věžičky úzké podvojně okénko vrcholící jeptiškou.

Krovy nad celým kostelem pocházejí z doby rekonstrukce v letech 1904 – 1910. Jsou prosté vaznicové konstrukce, již vícekrát obnovované a vyspravované. Z téže doby pocházejí i jehlancové krovy věží. Dřevěné konstrukce v patrech obou věží, opatřené tzv. mlynářskými schodišti, byly nově vybudovány v letech 2001 – 2003.

Interiér chrámu : zde budeme v popisu postupovat od západu k východu – nejprve prostor kruchty, trojlodí, chór a sakristie s pokladnicí.

Kruchta se nachází v nejzápadnějším poli trojlodí a zaujímá zde ve dvou podlažích prostor střední i obou bočních lodí. Má jedno podlaží, přístupné dvojicí výše popsaných schodišť; Mockerem plánované vnitřní schodiště v severozápadním koutě podkruchtí nebylo realizováno. Patro kruchty se skládá ze tří polí, odpovídajících svou šíří šíři trojlodí

Čela polí kruchty do lodi jsou hladce omítnutá, v úrovni podlahy otevřena do podkruchtí trojicí hrotitých oblouků. Zábradlí patra kruchty je ve středním poli tvořeno plným parapetem, jehož vnější čelo člení jedenáct slepých kružbových čtyřlístů. V postranních polích parapet prolamovaný vždy čtyřmi čtyřlísty a dvěma čtyřlístky v kosočtvercích po stranách. V postranních polích krycí desky parapetu kamenné s okoseným čelem, ve středním poli krycí deska dřevěná.

Klenby kruchty jsou od kleneb lodi odděleny pasy, které jsou shodné s dělicími pasy jednotlivých polí kleneb trojlodí : jsou hladké, na hranách šikmo okosené (pouze v severním poli není pas na vnitřní straně okosen), jejich středy probíhají masivní hranolová žebra s okosenými hranami. Ta u obou pilířů vybíhají z římsy, která lemuje celou jejich náběžnou hranu – je šikmo okosená a profilovaná výžlabkem – a podepřena různě zdobenými hlavicemi, s motivy lipových nebo vinných listů, opičích masek nebo akantů. Hlavice dosedají na válcové přípory. Oba pásy dělicí jednotlivá pole klenby kruchty jsou podepřeny hladkými krychlovými hlavicemi, které dosedají na nezdobené hranolové konzoly (pouze na severním pilíři je vnitřní hlavice oblá, zdobená drobnými vinnými lístky). Nad oběma vstupními portály

jsou žebra pasů podepřena pětibokými kalichovitými konzolami; severní je ještě podepřena krátkou válcovou příporkou s ostruhovitým zakončením, jižní pouze nezdobenou hranolovou konzolkou.

Jednoduše oblounem a výžlabkem profilovaná klínová žebra kleneb vybíhají z koutů mezi pasy a dosedají na válcové přípory. Jejich hlavice jsou oblé, některé zdobené různými kombinacemi vinných nebo lipových listů, některé jsou hladké, válcové. Všechny lemují neprofilované prstence. Svorníky kleneb jsou kruhové, hladké, bez ozdob. Ve středním poli přístěnná žebra – polovina běžných.

Pilíře, pasy, žebra, přípory, hlavice i svorníky ze světlého pískovce, očištěné, bez omítek a nátěrů ; z velké části pocházejí z novogotických úprav v letech 1904 – 1910.

Portálky schodišť hrotité šikmo okosené; jižní dnes nepoužíván. Oba pocházejí z novogotických úprav chrámu. Uzavřené dveřmi svlakové konstrukce, pobita novogotickým kováním tvořeným dvojicí pásků se stylizovanými liliemi. U severního vstupního portálu úsek dlažby z kamenných desek, dále čtyři dřevěné schody. Zbytek podlahy kruchty tvoří dřevěné pódium se střední částí o stupeň vyvýšenou ; podlaha z prken. Větší část prostoru kruchty vyplňuje prospekt varhan.

Vnitřní stěny patra kruchty, stejně jako klenební kápě kryje hrubá šedá utahovaná omítka.

Podkruchtí má obdobnou strukturu jako patro kruchty. Arkády vedoucí směrem do lodi jsou hrotité, stejně jako dělicí pasy. Jsou hladké, neokosené, se středními masivními hranolovými žebry. Náběžnou hranu pilířů lemuje na vnitřní straně obdobná římsa jako

v patře kruchty, ve středním poli ji však koutové přípory nesoucí klenbu přerušují ; km další anomálii dochází na vnitřní straně severního pilíře, kde je výběh dělicího pasu nasazen podstatně výše než výběh arkády – do této výše je posunuta také zmíněná římsa a hlavice klenební přípory (viz foto).

Severní pole: žebrová křížová klenba, žebra stejného profilu jako v patře. Při západní stěně mají náběžní štítky. Žebra vybíhají z hlavic na válcových příporách, pouze jihozápadní cíp z úseku římsy navazující na dělicí pas. Hlavice: v SZ koutě kalichovitá, krytá akantem, v SV koutě hlavice s palmetami, střední žebro pasu do lodi nese hlavice krytá vinnými listy, pod ní krátká příporka zakončená obráceným kuželem také pokrytým vinnými listy. Její protějšek tvoří obdobná hlavice s vinnými listy ve dvou řadách nad sebou, v JV koutě hlavice krytá dvěma řadami trojlístků. Jižní dělicí pas nese na Z prostá krychlovitá hlavice vespod lemovaná prstencem, pod nímž je krátká válcovitá přípora spočívající na nezdobené hranolové konzole. Její protějšek tvoří hlavice bohatě zdobená vinnými listy. Svorník klenby tvoří postava anděla otočená ve směru S – J, oděná ve splývavém rouchu, s poloroztaženými křídly. Pod příporkou na severní straně, ve hmotě vnější arkády, segmentový výklenek, mající v záklenku profilaci tvořenou jedním oblounem s výžlabkem na vnější straně. Jedná se o zbytek portálu na původní schodiště na kruchtě a do severní věže, zrušeného a zazděného při rekonstrukci počátkem 20. století. Pod ním přiléhá ke stěně zděná tumba, krytá obdélnou deskou s ležící postavou v brnění. Reliéf je

značně sešlapaný; hrobka náleží Karlu ze Žerotína, zástavnímu pánu kolínského zámku (+ 1560)⁷⁵ Severní stěnu pole lemuje zděná lavice krytá kamennými deskami, vysoká cca 40 cm.

Střední pole : příčně obdélné, při západní stěně žebra vybíhají z úseků římsy lemujících dělicí pasy, na pilířích z hlavic pokrytých vinnými listy, posazených na válcových příporách zakončených prstenci. Žebra vybíhají – s výjimkou SV kouta – z náběžních štítků. Svorník klenby je oválný, pokrytý reliéfem hlavy Krista s dlouhými rozpuštěnými vlasy a vousem, který se přehrnuje přes západní okraj plochy svorníku. Střední žebro čelního pasu nese dvojice hlavic na válcových příporách – severní zdobena šesticípými květy a ratolestmi, jižní složitě splétanými palmetami. U jižního dělicího pasu spočívá střední žebro při pilíři na kalichovité hlavici zdobené na čele vinným listem a po stranách hrozny, při západní stěně je nese nezdobená krychlovitá hlavice podepřená krátkou válcovou příporou zakončenou obráceným kuželem, pokrytým vinnými listy.

Jižní pole – dnes je tato prostora nepřístupná kvůli uloženému nábytku a částem oltářů (mj. i vánoční Betlém). Klenba zde obnovena v letech 1908 – 10 podle pole severního, svorník kruhový, nezdobený. Podobu hlavic přípor a jejich členění zde není v současné době možno zjistit, jedná se však v celém rozsahu o novodobé kopie.

Uprostřed středního pole vnitřní záklenek hlavního západního portálu – lehce rozevřené hladké špalety, segmentový záklenek.

⁷⁵ KAMARÝTOVÉ, 1988 s. 29

Patky pilířů a přípor obíhá nízký sokl završený profilovanou římsou, tvořenou dvojicí čtvrtoblounů s ústupky.

Dlažba podkruchtí je stejná jako v celé lodi a koneckonců v celém chrámu – skládá se z diagonálně pokládaných kamenných čtvercových desek spárovaných maltou.

Trojlodí tvoří hala, skládající se ze čtyř travé ve směru východ – západ. Nejvýchodnější z nich je podstatně hlubší a tvoří tak jakýsi falešný transept. Lodě oddělují tři páry mohutných kvádrových pilířů, jednotlivá pole klenby dělicí pasy. Ty při obvodových stěnách dosedají na svazkové přípory, tvořené vždy trojicí prutů na obdélné podložce, dosedající na oblý, v řezu trojlístý soklík ; pouze na východním konci obou bočních lodí se nachází po jedné jednoduché koutové válcové přípoře. Klenební pole střední lodi jsou příčně obdélná, v bočních lodích téměř čtvercová ; v „transeptu“ je pole střední lodi čtvercové, v bočních lodích podélně obdélná.

Zatímco klenba hlavní, střední lodi je poměrně pravidelná, vyznačují se klenby bočních lodí poměrně výraznými nepravidelnostmi, které jsou však v obou lodích nápadně protějškově shodují ; působí tak poněkud nejasným dojmem jakéhosi záměru.

Pilíře jsou v půdorysu čtvercové (na rozdíl od pilířů nesoucích kruchtů a věže, které jsou obdélné). Jejich patky lemují nízký sokl, profilovaný dvojicí oblounů. Válcové přípory lemují pilíře po celé výši, ve středech jednotlivých stěn – nesoucí dělicí pasy – jsou mohutnější, v nárožích – nesoucí výběhy kleneb – subtilnější. Přípory jsou završeny

prstenci, na nichž jsou posazeny hlavice, dekorované množstvím nejrůznějších motivů : ponejvíce je jejich dekor tvořen vinnými listy, akanty, palmetami a květy. Vyskytují se i zajímavější motivy – na jižní straně nejzápadnějšího pilíře sev. strany hlavice s propletenými těly gryfů, na severní straně prostředního pilíře jižní strany se nachází asi ta nejzajímavější – dvojice mužů ve špičatých (tzv. židovských) kloboucích drží dobytče, pod nímž leží třetí postava s podobným kloboukem (motiv „Zlatého telete“⁷⁶).

Vrcholy pilířů i hlavice přípor obíhá krycí deska, profilovaná okosem a výžlabkem (stejná jako na kruchtě). Nad hlavicemi však nabývá různých tvarů – čtverec, polygon, čtvt – až půlkruh. Toto rozmístění je značně nepravidelné.

Dělicí pasy klenebních polí jsou hladké, na rozích okosené, uprostřed s hranolovým po stranách okoseným prutem. Klenební žebra mají stejnou profilaci jako na kruchtě.

Střední loď : západní pole - diagonální žebra vybíhají ze zaoblených úseků krycí desky, čtvrtkruhů. Střední pruty dělicích pasů bočních lodí vybíhají ze čtvercových krycích desek, prut pasu na východním okraji pole z desek půlkruhových. Svorník je kruhový, zdobený plochou růžicí.

Střední – diagonály opět vybíhají z oblých úseků krycí desky. Prut severního pasu vybíhá na západě z desky půlkruhové, na východě polygonální ; prut jižního pasu na západě z desky čtvercové, na východě

⁷⁶ Za tento námět děkuji Prof. Janu Roytovi.

polygonální. Prut východního pasu vybíhá z dvojice polygonálních desek. Svorník kruhový, s růžicí se středním terčíkem.

Východní – diagonály vybíhají ze třech oblých a jedné polygonální desky (v jihozápadním cípu). Prut severního pasu na západě z desky polygonální, na východě půlkruhové ; prut jižního pasu na západě z desky čtvercové, na východě půlkruhové. Prut východního pasu vybíhá z dvojice půlkruhových desek. Svorník opět kruhový, pokrytý vinnými listy.

Transept - diagonály vybíhají ze zaoblených úseků desky. Prut severního pasu na západě z desky půlkruhové, na východě čtvercové ; u jižního pasu je tomu stejně. Hlavice při vítězném oblouku jsou nesený krátkými válcovými příporami, ve značné výšce zakončenými obrácenými kužely, pokrytými svazky listů.

Vítězný oblouk je hladký, neprofilovaný. Ve výši hlavic jej obíhá čelo krycí desky ve formě římsy. Na východní straně se nachází po jedné válcové koutové přípoře, nesoucí vždy drobnou hlavici, pokrytou různými kombinacemi vinných listů. Z nich nad oblým úsekem krycí desky vybíhají torza klenby původního chóru – vždy jedno boční přístěnné a jedno diagonální žebro ; tyto torzální výběhy jsou ve stejné výšce jako výběhy kleneb trojlodí. Zajímavé je, že výběhy diagonálních žeber zde mají opět náběžní štítky, což jsme zatím viděli pouze v podkruchí. Také profilace žeber je poněkud odlišná.

Severní boční loď - nejzápadnější pole navazující na kruchtu je podélně poněkud hlubší než dvě následující; klenba sem byla vložena

dodatečně, zřejmě v souvislosti s dostavbou věží. Její žebra mají stejný profil jako ostatní v lodi, ale poněkud jemněji zpracovaný. Z pilířů kruchty vybíhají žebra z akanty a vinnými listy zdobených hlavic na válcových příporách s prstenci ; hlavice kryjí zaoblené úseky krycí desky, stejné jako v lodi. Žebro vybíhající z pilíře lodi ovšem nevybíhá z jeho nárožní přípory, ale z přípory nesoucí dělicí pas ; nárožní přípora s akantovou hlavicí zůstala nevyužitá. Dělicí pas je zredukován přibližně na polovinu své obvyklé síly, přimyká se k němu žebro, spojující pilíř s příporou v obvodové zdi.⁷⁷ Svorník je kruhový, zdobený plochou šestilistou růžicí. Hlavici svazkové přípory při severní zdi kryje dekor z drobných vinných lístků. Z ní po straně vyrůstá úsek profilované římsy, který ji výrazně přečnívá východním směrem – v celé šíři poloviny dělicího pasu, který vynáší. Klenební čelo při severní stěně lemují výběhy přístěnného žebra (stejně, dochované vcelku, se nalézají i v nejzápadnějším poli jižní lodi).

Střední – zde je již klenba víceméně pravidelná, při pilířích vybíhají žebra z rohových přípor krytých zaoblenými úseky krycí desky. Z hlavice svazkové přípory po stranách vyrůstají rovné úseky krycí desky, které vynáší celou šíři dělicího pasu. Žebra klenby vybíhají přímo ze stěny po stranách pasu (stejně je řešen výběh klenebního pasu ze stěny v tomto místě v jižní boční lodi). Toto výrazně neorganické uspořádání svědčí o změnách v projektu během stavby, mimo jiné i proto, že dělicí pasy při stěně zabíhají takřka přímo do její roviny a konzola přípory tak zůstává v podstatě nevyužitá – v některých místech se k ní střední žebro pas jakoby navrácí a pasy tak získávají tvar téměř „maurských“ oblouků.

⁷⁷ Zajímavé je, že tato anomálie se přesně zrcadlově opakuje u stejného pole v lodi jižní; bude zmíněno níže.

Východní – toto pole je v podstatě shodné jako předešlé ; jinak je zde ovšem řešen výběh klenebního pasu z přípory. Pas je o něco sevřenější než předchozí, takže jeho střední žebro směřuje ke konzole přípory tak, že kdyby na ni dosedalo přímo, výrazně by ji přesahovalo. Jeho výběh je proto „zprostředkován“ pětibokou kalichovitou konzolou, posazenou na hlavici přípory. Po jejích stranách vyčnívají (souběžně se stěnou) obdélné, vespod okosené konzoly, na nichž teprve spočívá samotná tíha pasu. Po stranách tohoto výběhu jsou umístěny drobné jehlancovité konzolky, z nichž vybíhají diagonální žebra klenby (také toto řešení se takřka zcela shodně opakuje v tomto místě jižní boční lodi). Na východní straně na toto pole navazuje severní pole

Transeptu – je sklenuto výrazně podélnou šestidílnou klenbou ; na západní straně její žebra vybíhají stejným způsobem jako u předchozího pole, na východní dosedají na konzoly posazené na koutových válcových příporách. Střední žebro, paralelní s osou transeptu, vybíhá na jihu z vrcholnice dělicího pasu, na severu při obvodové stěně dosedá na drobnou jehlancovou konzolku. Ta je umístěna značně výše než hlavice přípory v tomto úseku stěny – přípora je navíc posunuta o něco východněji a je zjevné, že byla zřízena pro zcela jiný typ klenutí. Svorník je kruhový, zdobený trojlístou růžicí ve vysokém reliéfu.

Okna severní stěny mají lehce rozevřené špalety, členěné jedním výrazným ústupkem. Kruhové okno nad východnějším z portálů má hladkou zešikmenou špaletu bez ústupků. Oba portály mají vnitřní špalety lehce rozevřené, překlenuté segmentem ; před nimi jsou

v prostoru boční lodi umístěny dřevěné prosklené předsíňky s kyvnými dveřmi, pocházející v obou případech z počátku 20. století.

Jižní boční loď - členění jednotlivých polí v podstatě (s výjimkou transeptu) zrcadlově opakuje klenby lodi severní ; odlišné jsou ovšem dekorace hlavic přípor. Neobvyklá je hlavice nejzápadnější svazkové přípory v jižní stěně – jako jediná v lodi je tvořena pouze srostlicí hladkých kalichovitých útvarů bez další dekorace. Patka téže přípory je také odlišná, tvoří ji nečleněný válcovitý útvar, v němž je druhotně použit svorník s výběhy tří hruškových žeber. Vpravo od přípory je ve zdivu zasazen podlouhlý kámen, zřejmě starý náhrobek, s reliéfem latinského kříže tvořeného dvojicí reliéfních prutů; hlava kříže je položena v kruhu, který ramena kříže zčásti protínají. Druhé pole od západu je prolomeno vítězným obloukem Kokovské kaple – je hrotitý, jednoduše šikmo oboustranně okosený, vyzděný z hladce opracovaných pískovcových kvádrů; ve východní hraně jeho ostění je zasazen kámen s reliéfem v mělkém vpadlém poli horizontálně položeného latinského kříže s rozšiřujícími se rameny (v literatuře je někdy považován za druhotně použitý náhrobek). Samotná Kokovská kaple bude popsána níže.

Klenba jižního pole transeptu je v základním členění shodná s polem severním (samozřejmě zrcadlově pojato). Je ovšem pouze pětidílná, chybí zde totiž žebro vybíhající z vrcholnice dělicího pasu směrem ke střední lodi. Také zde chybí ona „nevyužitá“ svazková přípora mezi okny⁷⁸.

⁷⁸ Kamaryt uvádí (1988, s. 6) že byla odsekána v 18. století při stavbě oltáře.

Východní čela obou bočních lodí jsou prolomena poměrně nízkými hrotitými vítěznými oblouky. V lodi **severní** je vítězný oblouk hladký, neprofilovaný, špaleta jeho záklenku je pokryta raně gotickou nástěnnou malbou – rozviliny a úponky v převažujícím purpurovém a modrém tónu. V místech výběhů záklenku vítězného oblouku je jeho špaleta předělena po obou stranách římsami profilovanými výžlabkem, které přecházejí do čtvrtkruhových krycích desek nad hlavicemi válcových přípor při východních hranách vítězného oblouku. Hlavice jsou pokryty dekorem sestávajícím z vinných listů a palmet. Z krycích desek vybíhá dvojice torzálně dochovaných diagonálních žeber s náběžnými štítky, profilovaných svazkem trojice oblých prutů. Nesou ještě torzo klenby tohoto pole, tvořící dnes mohutný nepravidelný pas nad východním okrajem vítězného oblouku.

V lodi **jižní** je vítězný oblouk dimenzován stejně, navíc jej na východní straně lemuje mohutný hrotitý pas. Z přípor po jeho východní straně se dochovaly pouze spodní části válcových sloupků, hlavice, římsy ani klenební výběhy zde dochovány nejsou. Stěna nad tímto obloukem, oddělující jižní boční loď od jižního ramene chórového ochozu, je prolomena hrotitým oknem, profilovaným okosením se středním výžlabkem. Má dodatečně (poč. 20. století) vsazenou kružbu tvořenou dvojicí jeptišek na středním prutu, nesoucích trojlist. Toto zdánlivě nelogicky umístěné okno zde bylo prolomeno roku 1525⁷⁹, aby pomáhalo osvětlovat dřevěnou literátskou kruchtou, která stávala v jižním

⁷⁹ KAMARÝTOVÉ, 1988 s. 35

ramenu chrámového ochozu, shořela při požáru roku 1796 a nebyla již obnovena.

Kokovská kaple – je připojena k jižní boční lodi, v jejím druhém poli od západu. Její podlaha je o něco výše než podlaha lodi, oddělena od ní dvěma kamennými stupni ; dlážděna je stejně, diagonálně položenými čtvercovými kamennými deskami. Sklenuta je jedním polem křížové žebrové klenby a v závěru dvojpaprskem. Žebra, profilovaná oblým hruškovcem, se ve vrcholu protínají přímo, bez svorníku. Dosedají na nepravidelné polygonální konzoly s krycími deskami profilovanými dvojicí ústupků. Samotné konzoly tvoří masky, pozoruhodná je zejména v jihozápadním koutě, tvořená tváří s nepravidelně posunutými očima a výrazným nosem. Jižní stěna kaple je zcela zakryt konstrukcí barokního oltáře, takže podobu dvojice konzol vynášejících závěr klenby nebylo možno zjistit. Vnitřní špalety oken jsou šikmo rozevřené, hladce omítané bílou utahovanou omítkou, stejně jako stěny a klenební kápě v kapli.

Dnešní **chór** byl vybudován Parlářovskou hutí mezi rokem 1360 a koncem 14. století. Sestává z vlastního prostoru presbytáře, otevírajícího se do ochozu osmi arkádami – dvěma páry paralelními s osou kostela a čtyřmi v polygonu – a to tak, že jeden z pilířů je umístěn přímo v ose. Pilíře, stejně jako celé zdivo chóru, jsou vyzděny z pečlivě opracovaných pískovcových kvádrů; na čelních stěnách pilířů ve vlastním prostoru presbytáře jsou velmi dobře zřetelné novodobé vysprávky – zde byly pilíře při stavbě barokních oltářů částečně osekány a při rekonstrukci počátkem 20. století doplněny. Pilíře byly tehdy pečlivě

očištěny, stejně jako většina ostatních kamenických článků ; v ochozu jsou na nich při pozorné prohlídce patrné zbytky tmavočerveného nátěru. Klenby jsou cihlové, omítané bílou až krémovou hladce utahovanou omítkou, pouze v některých bočních kaplích pokrytou zbytky novogotické ornamentální malby.

Podlaha vlastního presbytáře je položena výše než v lodi a ochozu. Od západu je přístupná trojicí stupňů, mezi podélnými arkádami se nachází vysoký jednou odstupněný kamenný práh, prolomený zhruba ve čtvrtině šířky schodišti. Mezi arkádami polygonu je tento práh ještě navýšen zhruba 1 metr vysokou parapetní zídkou. Mezi dvojicí chórových pilířů, na něž nabíhá polygon, je vložena hmota mohutného novogotického oltáře, před ním, zhruba uprostřed prostoru chóru je v podlaze dlážděné čtvercovými kamennými deskami obdélný otvor zakrytý páskovou mříží, se zacementovaným okrajem ; pod ním se nachází prostor bývalé hrobky, novodobě upravený v souvislosti s archeologickým průzkumem roku 1965.

Na vítězný oblouk přímo navazuje dvojice krátkých úseků plné stěny, krytých v celé výši omítkou ; na severní straně pod barokní kazatelnu jsou zřetelné pozůstatky středověkých nástěnných maleb - nepříliš zřetelné obrysy vysoké postavy malované šedými linkami se stopami červené. Tyto úseky stěny jsou na východě zakončeny mohutnými svazkovými pilíři arkád ochozu. Dosedají na cca 1 metr vysoké šestiboké patky lemované šikmou stříškou s okrajem profilovaným okosem a výžlabkem. Z této stříšky vyrůstá vlastní těleso pilíře, velmi složitě profilované systémem hruškovců a výžlabků, vnitřní

špalety arkád tvoří úzké ploché, na hranách okosené pasy, na ně navazující profilace přechází postupně v klenby ochozu a při vnitřní stěně chóru také v přípory nesoucí vlastní klenbu chóru (stejně nebo podobně je tomu samozřejmě u všech pilířů chóru).

Klenba chóru je tvořena dvojicí příčně obdélných polí a pětipaprskem v závěru. Klenební kápě jsou cihelné, výrazně vzduté. Při stěně nad vítězným obloukem se nachází necelá polovina jednoho pravidelného pole, sestávající ze dvojice diagonálních žeber zabíhajících šikmo přímo do této stěny; byla sem doplněna až při rekonstrukci počátkem 20. století a nahradila tak původní valenou klenbu v těchto místech. Pod nimi člení západní stěnu chóru vysoký slepý hrotitý oblouk.

Přípory nesoucí klenbu jsou v úseku mezi záklenky arkád tvořeny čelním oblým prutem, lemovaným výžlabky a diagonálně vytočenými hruškovci. Nad vrcholky arkád je spojuje šikmá římsa vespod profilovaná výžlabkem, která tvoří zároveň vnitřní okenní parapet. Přimo z ní vybíhají spodní části prutů okenních kružeb a ostění ; spodní zhruba šestina výšky oken je slepá, okna jsou včetně ní uvnitř vyšší než venku – vzniká zde jakýsi náznak „triforia“. Profilovaná ostění oken se přímo propojují s profilacemi přípor a zevnitř lemují klenební kápě ; nad úrovní parapetní římsy tak ve vnitřním prostoru chóru zcela schází rovná stěna.

Klenební žebra, profilovaná hruškovcem s dvojitou výžlabkou po stranách se protínají bez svorníků. Diagonály vybíhají přímo z hruškovců lemujících válcový sloupek přípory, zatímco žebra dělicí se do tohoto sloupku šikmo zařezávají. Jinak je tomu ovšem u trojprásků žeber v závěru, která vybíhají přímo z tohoto sloupku.

Popis jednotlivých částí ochozu začneme od západu na jeho severní straně a budeme pokračovat po směru hodinových ručiček k západnímu konci jižní strany ochozu.

Východně od vítězného oblouku severní boční lodi se ve výšce cca 160 cm v severním obvodovém zdivu nachází druhotně zazděný drobný raně gotický sanktuář, zřejmě pocházející z původního závěru. Jeho čelo je vytesáno z jednoho kusu pískovce, je hrotitý, s ostěním profilovaným výžlabkem a obloučkem odděleným ústupky. Nad vrcholkem záklenku se nachází vytesaný čtyřlíst, který původně vyplňoval trojúhelný vimperk; jeho horní část dnes schází.

Toto neúplné klenební pole je sklenuto mírně hrotitým pasem; výběhy klenebních žebor naznačují jiný záměr, svědčící o tom, že ochoz zde měl pokračovat směrem k západu. Od dalšího pole ochozu odděleno pasovým žebrem, v jehož vrcholnici je položen krab. Toto žebro vybíhá na jihu ze svazkového arkádového pilíře, na severu při obvodové stěně dosedá na pětibokou profilovanou konzolu, jejíž spodní část má podobu masky divého muže s vypoulenýma očima a vyplazeným jazykem. Druhé pole je sklenuto křížovou žebrovou klenbou vybíhající jak z této konzoly, tak z arkádových pilířů; na severovýchodě pak dosedá na svazkovou příporu, mající stejný tvar jako přípory ve vnitřním chóru; přípora dosedá na oblou patku s kuželovitou stříškou, lemovanou na hraně dvojicí obloučků. Svorník klenby je kruhový, pokrytý stylizovanou vegetací.

Severní stěnu tohoto pole vyplňuje vysoké hrotité okno, jehož parapet pokračuje po stranách dále a tvoří římsu se šikmou stříškou a

podseknutým zakončením profilovaným výžlabkem; tato římsa na východní straně končí těsně před výše popsáním druhotně vezděným sanktuářem a na západní straně u zmíněné svazkové přípory.

Další pole, obdobně sklenuté jako předchozí, lemuje po severní straně po celé výšce hladká slepá zeď, tvořící jižní obvodovou stěnu sakristie a pokladnice⁸⁰. V levém dolním okraji ji prolamuje pravoúhlý portálek profilovaný trojicí oblounů s výžlabky, vyrůstajících z šikmo okoseného soklu, který má stejnou výšku jako patka přilehlé přípory. Práh portálu tvoří jeden plochý kamenný stupeň, dveře jsou jednokřídlé, z vertikálně sbitých desek, svlakové konstrukce; mají dochová původní gotický táhlový zámek, který je dosud funkční. Nalevo od jeho štítku, zdobeného na vnější straně pobitím ve tvaru zdobeného V, se nachází barokní klepadlo s oválným uchem a štítkem ve tvaru růžice.

Východně od tohoto portálku se ve výšce cca 250 – 300 cm nachází ve zdivu kamenná deska s pětiřádkovým gotickým nápisem, popisujícím vznik této části chrámu (její text je uveden v kapitole 2). V horní části stěny, těsně pod přilehlou klenební kápí, je zřetelný vertikálně postavený obdélný zazděný otvor – původně okénko pokladnice v patře nad sakristií.

Dalších šest polí ochozu je sklenuto žebrovými klenbami s drobnými svorníky pokrytými vegetabilními motivy. Klenby jsou ve východním závěru ochozu řešeny velmi pozoruhodným způsobem; ke trojici závěrových arkádových pilířů zde tvoří protějšky čtveřice svazkových přípor a tento nesoulad vyrovnává pět vzájemně provázaných polí

⁸⁰ Prostory sakristie a pokladnice budou popsány níže.

trojdílných kleneb, typických pro parléřovskou tvorbu. Prostory mezi vnějšími příporami ochozu se otevírají do šesti trojbokých kaplí, umístěných mezi masivními trojbokými pilíři a oddělených od dlažby ochozu vždy jedním kamenným stupněm, tvořícími vnější obvod ochozu. Vnější čela jednotlivých kaplí zcela vyplňují rozměrná hrotitá okna, jejichž profilovaná ostění se plynule propojují s koutovými svazkovými příporami, posazenými na oblých válcových soklech s kuželovitými vrcholky. Výrazné šikmé vnitřní parapety oken, lemované vespod drobným oblým prutem, se na okrajích protínají s profilacemi koutových přípor. Nárožní prostoru mezi jednotlivými kaplemi zaujímají opět svazkové přípory posazené na stejně utvářených soklech. Klenby jednotlivých kaplí tvoří vždy dvojpaprsek vybíhající z koutových přípor a protínající se s mírně zalomeným pasovým žebrem, které odděluje prostor kaple od prostoru ochozu; protínají se zde vždy přímo, bez svorníků. Pasové žebro se ve svém výběhu vždy zařezává do oblého prutu přípory, diagonály vybíhají přímo z jejich hruškovců; v místech výběhu je na nich vždy nasazen drobný dekorativní prvek, jakoby nahrazující konzolku – většinou se jedná o drobnou stylizovanou masku nebo krab (stejně je tomu u dělicích diagonálních žeber mezi trojbokými poli ochozu). Boční stěny kaplí jsou hladké, vyzděné z pečlivě lícovaných kvádrů, při styku s klenebními kápěmi lemované přístěnnými žebry.

Pořadí kaplí v daném směru je toto :

1) **Kaple Pekařská a Mlynářská.** Vpravo je umístěn velký oltář z poloviny 18. století, nalevo ve stěně obdélné sanktuárium uzavřené jednoduchými dvířky se starým kovovým zámkem, s pozoruhodným vpřed reliéfně vysazeným ostěním profilovaným jedním masivním a jedním drobným oblounem s výrazným výžlabkem mezi nimi . Vnitřní obdélný prostor sanktuária je vyložen po stranách dřevěnými deskami. Boční stěny kaple pokrývá hladce utahovaná omítka, ve spodní části pokrytá modrým nátěrem, který ve výšce cca 250 cm lemuje žlutý pás se zbytky zlacených ornamentů. Koutové přípory pokrývá malba sestávající z červených a modrých vertikálních pruhů se zbytky zlacení. Stejná malba pokrývá i klenbu; všechny malby pocházejí (stejně jako v ostatních kaplích) z doby rekonstrukce poč. 20. století a jsou ve velmi špatném stavu, zejména malby na klenbách jsou zcela nečitelné.

2) **Kaple Sladovnická.** Vpravo je umístěn velký novogotický Mariánský oltář z roku 1895, který zakrývá sanktuárium, obdobné jako v předchozí kapli; jeho vnější profilace je ovšem osekána. V kapli je umístěna cínová křtitelnice z roku 1495, dílo Ondřeje Ptáčka z Kutné Hory. Stěny kaple omítnuty, klenbu pokrývá nečitelná ornamentální malba (rámce kolem jednotlivých polí) se zřetelnými červenými a modrými tóny.

3) **Kaple Řeznická.** Takřka celou kapli vyplňuje rozměrný oltář Sv. Kříže z roku 1737, údajně dílo J.F.Pacáka z Litomyšle. Čelo kaple uzavírá kovaná, bohatě zdobená renesanční mříž, doplňovaná a opravovaná v 17. století. Stěny omítnuty, na klenbě stejné zbytky malby jako v kapli předchozí. Klenební čela lemují žlutý pás.

4) **Kaple Šperlinkovská.** Po její levé straně se nachází oltář sv Barbory z roku 1744. Na protější stěně je umístěn obdélný pískovcový náhrobek s reliéfem orlice, náležející Václavu Valkounovi z Adlaru, purkrabímu kolínského zámku v letech 1514 – 1517. Stěny kaple jsou hladce omítnuty, ve spodní části je pokrývá do výšky cca 250 cm pruh růžové malby, pokrytý červenými růžicovými ornamenty. Klenební čela lemují žlutý pás, na klenbě zbytky červenomodrých rámců a ornamentů jako v předchozích kaplích.

5) **Kaple Svatojanská.** Původně se zde po levé straně nacházel oltář sv. Jana Nepomuckého, odstraněný roku 1910. Téhož roku byl na jeho místo přenesen od jednoho z pilířů lodi oltář sv. Floriána z roku 1802. Oltář zakrývá obdobný obdélný sanktuář jako v kapli Pekařské, tentokrát je umístěný až téměř v koutě stěny, nalevo od koutové přípory. V protější stěně kaple se nachází obdélný portál, vedoucí k točitému schodišti na vnější ochoz, profilovaný dvojicí drobných prutů a výrazných výžlabků, v šikmo okoseném vpadlém poli. Profilace je posazena na šikmo okoseném hladkém soklu, majícím stejnou výšku jako bubnové patky přípor kaple – v případě portálu sokl dosahuje přibližně poloviny

jeho výšky. Stěny kaple neomítané, klenební kápě pokryty světlou omítkou.

6) **Kaple Svatováclavská.** Kaple tvoří vlastně protějšek sakristie nacházející se v severním ochozu a je v půdoryse o něco menší než všechny kaple předcházející; její okno má pouze dva kružbové pruty, zatímco všechna předešlá po třech. Po její levé straně stojí oltář Narození Páně z roku 1700, který byl původně v kapli Sladovnické. V protější stěně se nachází obdélné kamenné sanktuárium, shodné jako popsaná předešlá. Stěny kaple neomítané, klenební kápě pokrývá hladce utahovaná omítka. Ke kapli přiléhala od poč.16. století do požáru roku 1796 dřevěná literátská kruchta s malými varhanami.

Navazující pole ochozu je opět sklenuto jedním křížovým polem, které v jihozápadním cípu vybíhá ze čtyřboké konzoly zdobené stylizovanými akanty. Pod oknem tohoto pole, lehce mimo osu, se nachází hrotitý portálek na bývalý hřbitov ; byl dlouho zazděný a znovu byl otevřen roku 1906⁸¹. Napravo od portálku je ve zdi osazen velký deskový kamenný náhrobek s rytými postavami muže a ženy; muž se opírá o erb s vyobrazením ruky, držící rozvětvený keř. Nad nimi je majuskulový nápis „RVTHARDVS DIMVT“. Stylově se náhrobek řadí do 1. poloviny 14. století.

⁸¹ KAMARÝTOVÉ 1988 s. 28

Poslední neúplné pole, přiléhající k dělicí stěně mezi chórem a lodí, je opět sklenuto mírně hrotitým valeným pasem; na žeburu, které tento pas lemuje, je opět ve vrcholnici umístěn drobný vegetabilní svorníček.

V ohradní zídce chóru, naproti Pekařské kapli je vlevo při pilíři postaven vysoký hranolový sokl s okosenými rohy; tvoří zároveň schránu, uzavřenou obdélnými dřevěnými dvířky s pásovým kováním. Na tomto soklu stojí vysoký ortogonální sanktuář, pocházející původně z parléřovské huti a výrazně obnovený v letech 1910 – 11. jeho noha je kalichovitě rozevřená a její hrany lemují konkávně projmuté profilované pruty, mezi nimiž jsou umístěny tři portrétní skulptury (Kristus, Panna Maria, Mouřenín) a v ostatních polích reliéfy dubových ratolestí s žaludy. Profilované pruty přecházejí do kolmých stěn hmoty sanktuária, kde vymezují osm slepých hrotitých arkád, završených jeptiškami; pouze ve směru k oltáři jsou dvě z těchto arkád prolomeny obdélnými dvířky uzavřenými hustou kovanou mřížkou. Arkády završují vimperky s kytkami ve vrcholcích, posázené kraby. Z koutů mezi nimi vyrůstá osm vysokých hranolových věžiček završených fiálami, od nichž vedou drobné vzpěrné oblouky k masivní střední hranolové fiále, završené vysokou jehlancovou stříškou posázenou na nárožích kraby a završenou křížovou kytkou.

K ohradní zídce mezi dvěma dalšími chórovými pilíři přiléhá směrem do ochozu nízká kamenná lavice, s čelem profilovaným mohutným oblounem a drobným ústupkem. Na této lavici je posazena a k ohradní zídce přiložena obdélná kamenná schrána s hranami lemovanými výžlabkem. Její čelo vyplňují obdélná dvířka s ozdobným novogotickým

kováním, tvořeným dvojicí pásků s vyrůstajícími stylizovanými větvemi. Nalevo od této schrány je na lavici položen kamenný hrotitý tympanon, nalezený roku 1910 v hrobce před sakristií⁸². Jeho střední pole je prázdné, lemované reliéfní páskou, která nese po obvodu nápis FECIT GISLEBERTVS IVDEX (zhotovil Gislebert rychtář). Tento nápis tympanon datuje do let 1277 – 99, kdy je rychtář Gislebert v Kolíně doložen. Vrcholek tympanonu je poškozen⁸³, část chybí.

Sakristie a pokladnice – přiléhají, jak již bylo zmíněno, k severnímu chórovému ochozu. Do sakristie se vstupuje výše popsaným obdélným portálem. Je lehce obdélná sklenuta jedním polem křížové žebrové klenby s hruškovcovými žebry, protínajícími se v kruhovém svorníku, zdobeném listovým věncem. Klenba vybíhá z koutových svazkových přípor, spočívajících na oblých patkách lemovaných nahoře dvojicí oblounů. Klenební čela lemují přistěnná žebra. Místnost osvětluje dvojice oken s kružbami, která jsou umístěna v koutech severní stěny tak, že jejich ostění přímo splývají s koutovými příporami. Jejich šikmé parapety přecházejí v parapetní římsu, vespod podseknutou a profilovanou výžlabkem; její okraje se v obou rozích místnosti protínají s příporami. Pod západním z oken je ve zdi výklenek s velkou pětibokou kamennou kropenkou se zaobleným dnem.

V západní stěně sakristie se vlevo nachází kamenný obdélný portál k točitému schodišti do pokladnice, shodné profilace jako výše popsaný portál vedoucí ze Svatojanské kaple ke schodišti na vnější ochoz. Tento portál uzavírají gotické, železnými pláty pobité dveře; na vnější straně

⁸² KAMARÝTOVÉ 1988 s. 3

⁸³ Dle Kamarýtů (1988 s.3) k tomu došlo roku 1682 při stavbě hrobky.

jsou ještě vyzdobeny diagonálně překříženými pásky, přibitými hřeby ve tvaru drobných růžic. Dveře mají původní gotický krabicový zámek, nad nímž je umístěno zavěšené ucho srdčitého tvaru.

Napravo od tohoto portálu se v západní zdi nachází obdélné kamenné sanktuárium, s ostěním shodným jako výše popsaná sanktuária v ochozových kaplích. Je uzavřeno dvířky pobitými trojicí pásků se srdčitými zakončeními.

Výše popsaný portálek vede na pravotočivé kamenné schodiště, tvořené hranolovými stupni, na spodní straně šikmo okosenými. Schodiště je osvětleno trojicí obdélných okének, uzavřených prutovými mřížemi. Vrcholek schodiště uzavírá půlkulová klenbička, pečlivě vyskládaná z kamenných kvádrů.

Z horní části schodiště vede prostý nezdobený obdélný portálek, uzavřený jednoduchými svlakovými dveřmi, do prostoru **pokladnice** – obdélné místnosti v patře nad sakristií. Je sklenuta jedním polem křížové žebrové klenby s pozoruhodnými žebry klínového profilu, jejichž spodní profil přímo přechází do klenebních kápí. Žebra se protínají přímo, bez svorníku. Spodní část žeber vybíhá přímo z podlahy místnosti, bez patek. Místnost je osvětlena jedním hrotitým oknem s kružbou v severní stěně, jeho ostění je profilováno výrazným výžlabkem a dvojicí oblouků, výrazný šikmý parapet se nachází těsně nad úrovní podlahy. V jižní stěně se nachází obdélné okénko s okosenými svislými hranami, uzavřené jednoduchou prutovou mříží a zazděné neomítanými cihlami. V pravé části jižní západní stěny, vpravo od portálu se nachází obdélný výklenek, s hranami profilovanými jednoduchým ústupkem. Podlaha

pokladnice je z cihel, k portálku na schodiště vede dolů jeden obdélný stupeň.

Pod dlažbou střední část presbyteria, lehce posunuta k jeho jižní straně se nachází velká krypta, vybudovaná kolem roku 1560. Jde o obdélný prostor, sklenutý nízkou valenou klenbou z neomítaných cihel. Jejím středem vede chodník dlážděný kamennými deskami, po jehož stranách jsou vyvýšená pódia, na nichž jsou rozmístěny rakve s ostatky významných osobností města Kolína. Do krypty se vstupuje po schodišti, jehož horní vstup se nachází ve středu transeptu chrámové lodi, před schody do chóru. podélný vstup je zakryt novodobou páskovou mříží; v současné době je krypta nepřístupná.

V celém chrámu se nachází velké množství náhrobků, z nichž byly v popisech zmíněny pouze některé; pocházejí z rozmezí 13. – 18. století a je jim věnována podrobná studie⁸⁴. V okolí chrámu, na bývalém hřbitově a přilehlých hradebních parkánech, sloužících dnes jako děkanská zahrada, se porůznu nalézá značné množství kamenických článků z chrámu, hlavic, žeber, částí přípor, ostění, konzol a podobně. V děkanské zahradě byla nalezena velká figurální konzola která je zřejmě dílem parléřovské huti; v jejím okolí se nalézá celá řada vysoce kvalitních kamenických prvků, zejména pak originální části původního věžového sanktuária.

⁸⁴ KAMARÝT 1981

5. Umělecko – historický rozbor

Pokusíme li se o umělecko-historické zhodnocení tak významné stavby, jakou je chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem, musíme si na samém počátku uvědomit, že je nutné jej rozčlenit do nejméně tří různých pohledů, které se až v samém závěru spojí v jeden celek. Tyto pohledy nám zároveň vyjadřují hlavní fáze vývoje stavby, a to takto :

- 1) fáze raně gotická, tj. dnešní trojlodí se západním dvojvěžím
- 2) fáze vrcholně gotická, tj. dnešní chór
- 3) fáze z přelomu 19. a 20. století – celková úprava chrámu do dnešní podoby

K těmto třem je pak nezbytné připojit pohled čtvrtý, který hodnotí stavbu jako harmonický celek, soulad (případně nesoulad) tří výše uvedených fází.

- 1) Charakterizovat raně gotické halové trojlodí chrámu jakožto jednu ucelenou fázi není právě snadné. Z jeho stavebního vývoje je zjevné, že tato stavba vznikala poměrně velmi dlouho, nejspíše od 60. let 13. století (obvodové stěny a pilíře v trojlodí) až do počátku století 14., nejspíše až do jeho 2. desetiletí (dokončení věží). Celkově pro tuto architekturu nalezneme jen stěží v měšťanském prostředí této doby obdobu, vychází

nejspíše ze saských a durynských vzorů⁸⁵ (Merseburg, Naumburg, Mühlhausen, Heiligenstadt bei Eichsfeld⁸⁶) a huť, která kolínské trojlodí stavěla, zřejmě také přišla spolu s kolonisty z této oblasti. Stavba vyniká jak svým skutečně velkorysým pojetím, tak kvalitou zpracování kamenických detailů a bohatostí výzdoby hlavic pilířů i přípor. Bohatou výzdobou vynikala také dvojice vstupních portálů, z nichž je dnes dochován v torze in situ pouze západní: severní portál, také značně poškozený, byl roku 1906 nahrazen volnou kopií a torzo originálu uloženo v Lapidáriu Národního muzea v Praze.

K zaklenutí trojlodí došlo až po určité stavební pauze, což je dosud zjevné. Jednotlivá klenební pole jsou poněkud nepravidelně provedena, klenební výběhy nedosedají přesně na připravené konzoly a rovněž kamenická práce již nemá onu výše popsanou kvalitu. Klenby byly navíc těžce poškozeny při požárech v letech 1349 a 1796, takže jejich dnešní stav pochází do značné míry z rekonstrukce v letech 1904 – 1911.

Naprosto ojedinělým prvkem v českém prostředí je však zcela jednoznačně západní dvojvěží. Dvojice vysokých štíhlých oktagonálních věží bohatě vyzdobených nárožními sloupky, profilovanými kordonovými římsami a chrličí je také prvkem jednoznačně příšlým z dolnosaské či durynské oblasti, u nás již další obdobné následovníky nenalezl a zůstává dosud jednou z nejcharakterističtějších dominant města Kolína.

⁸⁵ KUTHAN, 1994 s. 129, uvádí jako případný vzor halové trojlodí chrámu P. Marie v hessenském Marburgu.

⁸⁶ Zejména tzv. „Staroměstský“ kostel P. Marie v Heiligenstadtu, jehož halové trojlodí a západní dvojvěží by zde mohlo být významným inspiračním zdrojem. Více: LÖFFLER, Fritz, *Die gotischen Kirchen in Heiligenstadt*, Berlin 1972.

Dosud nerozřešenou otázkou je podoba původního závěru chrámu – J. Kuthan usuzuje, že mohl být podobný trojdílnému polygonu u kostela sv. Štěpána v blízké Kouřimi. E. Bachmann zase upozornil na obdobu této dispozice v chrámu sv. Urbana ve francouzském Troyes, jehož východní část pochází z let 1262 – 1266⁸⁷. Archeologický průzkum z roku 1965 na tuto otázku jednoznačnou odpověď nedal, jeho originál je dnes navíc nedostupný⁸⁸; z dochovaných torz klenebních výběhů je možno pouze usuzovat na trojdílný závěr (což je logické, vzhledem k trojlodí) s dvojicí nižších bočních prostor a středním chórem ve výši lodi. Z písemných pramenů víme, že pod chórem byla krypta s oltářem – její existenci navíc dokládá portálek, datovaný nápisem do konce 13. století, nalezený roku 1910 v hrobce pod dnešním chórem. Více o její podobě ovšem nevíme a její celková podoba, stejně jako podoba závěru chrámu, zůstává dnes pouze předmětem více či méně věrohodných spekulací.

Celkově je možno k raně gotické podobě kolínského chrámu říci, že velmi výrazně převyšoval soudobé stavby, dochované ve srovnatelném prostředí. Jeho skutečně velkorysé pojetí a kvalita provedení je ve své době u nás dosti vyjimečné a plně odpovídá významu, jaký tehdy královské město Kolín mělo.

⁸⁷ KUTHAN 1994, s. 199

⁸⁸ Dle Kamarýtova popisu (1988 s. 3) byla při archeologickém průzkumu roku 1965 zjištěna mohutná 150 cm široká zeď, procházející napříč dnešním chórem a zasahující i do bočních lodí. Ve zdivu byla zjištěna i jedna oblá přípora, obdobná jako v trojlodí. Popis není příliš zřetelný, dovoluje však vyslovit hypotézu, že původní závěr chrámu mohl sestávat z trojice obdélných prostor, uzavřených jednotnou východní zdí.

2) Význam raně gotické fáze výstavby chrámu ještě převýšila fáze vrcholně gotická, již datujeme počínaje rokem 1360. Jde o dnešní vysoký chór, navazující na raně gotické halové trojodí, které mělo být s největší pravděpodobností stejně jako původní závěr zbořeno a nahrazeno novostavbou (zřejmě s výjimkou západního dvojvěží).

Novostavbu zahájil v lednu 1360 pod přímou císařskou patronací stavitel pražského dómu Petr Parlér ze Švábského Gmündu: již to, že stavba byla svěřena hlavnímu dvornímu staviteli, svědčí o mimořádném významu, přikládanému Kolínu samotným císařem.

Půdorysné schéma nového chrámu nemá v „parléřovských“ realizacích přímého předchůdce a je samo o sobě jedinečným unikátem. Užití mohutných trojúhelníkových „pilířů“ jakožto výplní stěny ochozu mezi chórovými kaplemi zanechává na vnějším obvodu stavby stopu ve formě „prázdných“ úseků stěny, které se pravidelně střídají s úseky vyplněnými oknem; při kontrolním měření bylo zjištěno, že úseky bez okna jsou vždy přibližně o 0,5 m širší než úseky s okny. Prázdné stěny navíc Parlér úmyslně ponechává nezdobené – zcela mimořádně se tím podtrhuje funkce ochozu jako jakéhosi „soklu“, na nějž nasedá odlehčeně působící vysoký chór se subtilně působícím opěrným systémem⁸⁹.

Také v řešení vnitřního prostoru je parléřův kolínský chrám v mnohém ojedinělý. Je zde velmi zřetelná inspirace jinými proslulými stavbami

⁸⁹ Velmi obdobně je členěn závěr farního kostela sv. Martina v alsaském Colmaru, stavěný od roku 1354.

parléřovského okruhu⁹⁰, ani jednu z nich však přímo nenapodobuje; originální je například užití osového pilíře chóru, které svůj jediný vzor nachází v chóru freiburského münsteru, zde je však osový pilíř užit v ochozu kaplí. Za zmínku stojí také užití systému trojdílných kleneb v závěru ochozu, který Erich Bachmann⁹¹ klade do přímé souvislosti s klenbou jižní předsíně Svatovítského dómu v Praze. Podoba je zde skutečně nápadná, celek je pouze zrcadlově otočen a doplněn o dvojici postranních polí, která jsou sem jakoby „přesunuta“ z čela klenby. Neobyčejně kvalitní je zde i technické provedení stavby, zejména co se týče kamenické práce – ta je skutečně téměř dokonalá, sesazení přípor a složitých výběhů s klenbou nevykazuje žádné viditelné nedostatky či posuny – celek působí velmi harmonicky a svědčí o skutečně mistrovské ruce tvůrce. Vysokou kvalitou sochařsko – kamenické práce se vyznačují všechny kamenické prvky exteriéru i interiéru chóru – nad jiné pak vyniká kamenná „koruna“ na vrcholu schodiště na ochoz (dnes přesná kopie od Josefa Mockera z 80. let 19. století) a následně také věžové pastoforium v chóru se zbytky vysoce kvalitní sochařské výzdoby (také ono nahrazeno z velké části přesnou kopií v letech 1909 – 11).

3) Třetí významnou fází je rozsáhlá rekonstrukce chrámu, která probíhala s přestávkami v letech 1881 – 1911. Původní projekt rekonstrukce

⁹⁰ Chór münsteru ve Freiburgu im Breisgau nebo kostel sv. Kříže ve Švábském Gmündu. Současně se začal stavět halový chór chrámu sv. Sebaldy v Norimberku, kde můžeme vysledovat užití příbuzného tvarosloví, chybí zde však kaplový ochoz.

⁹¹ BACHMANN 1939 s. 36

vypracovaný Josefem Mockerem⁹², byl realizován pouze zčásti; do jeho smrti roku 1899 byla z finančních důvodů dokončena pouze rekonstrukce opěrného systému, kružeb oken ve třech kaplích ochozu a doplněna chybějící kružba jižního okna vysokého chóru. Provedena byla také replika horní části schodiště na ochoz. Architekt Ludvík Lábler, který po Mockerově smrti zahájil roku 1904 další etapu rekonstrukce, jeho plány pozměnil a zjednodušil – nerealizoval například Mockerem navrhované zvýšení vítězného oblouku a tím pádem i východního segmentu střední klenby transeptu, čtyřdílná příčně obdélná klenební pole v místech styku bočních lodí a chóru, vnitřní schodiště do patra kruchty nebo stanové střechy na ploše vnějšího ochozu. Jinak byly Mockerem navržené práce přísně a přesně provedeny – nové střechy západních věží se štítky, nový západní štít chóru s přilehlou částí klenebního pole, střechy s vikýři a sanktusníkem, kružbová balustráda s chrličí na obvodu vnějšího ochozu, odstranění omítek z lodi a věží. Láblerovým přínosem je dvojice nových schodišť na kruchtě a do věží. Rekonstrukce byla poměrně razantní a z pohledu památkářského až necitlivá – všechny okenní kružby byly sneseny a nahrazeny kopiemi, interiéry byly oškrábány a očištěny od původních omítek a nátěrů. Z velké části byla přezděna kruchta, znovu podezděny základy trojlodí a nově provedeny všechny korunní římsy. Rekonstrukce se již rok před svým dokončením dočkala velmi tvrdého odsudku z pera Zdeňka Wirtha⁹³. Podobně přísně byla hodnocena i v pozdějších letech. Dnes bychom při obdobné rekonstrukci asi také postupovali jinak –

⁹² Část této plánové dokumentace je dochována v Archivu Pražského hradu; viz kap.6

⁹³ WIRTH 1910

nepřijatelné by asi bylo odstraňování původních omítek a nátěrů, stejně jako systematické nahrazování kamenických článků kopiemi, jakož i další zásahy – na druhé straně ovšem víme, zejména po prostudování dochovaných stavebních deníků, že chrám byl skutečně ve velmi špatném stavebním stavu, způsobeném jak následky ničivého požáru roku 1796, tak celkově nekvalitním podložím stavby, že tato rekonstrukce, jakkoli rozporuplně provedená, pravděpodobně zachovala jeho podstatu budoucím generacím. Z tohoto pohledu také dnes můžeme rekonstrukci posuzovat – jako dobový projev snahy o povznesení a celkové zkrášlení velmi zchátralé památky. Tato fáze se dnes již s chrámem plně sžila a tvoří tak nedílnou součást jeho složitých stavebních dějin.

6. Závěr

Stavební dějiny děkanského chrámu sv. Bartoloměje jsou velmi pestré, u tak významné stavby tomu ani nemůže být jinak. Tato práce si kladla za cíl objasnit z nich – pokud možno – co nejvíce. Přesto zůstávají četná období z dějin chrámu téměř neznámá. Archivní prameny, vypovídající zejména o jeho raných dějinách, jsou velmi skrovné a vzhledem ke ztracené dokumentaci archeologického průzkumu z roku 1965 je dnes již málo pravděpodobné⁹⁴, že bychom se o prvním století existence chrámu dozvěděli něco zásadně nového. Také k vrcholně gotické fázi výstavby není příliš mnoho dobových pramenů; některé výzkumy z poslední doby⁹⁵ však ukazují, že rozhodně není nic ztraceno.

Také umělecko-historické zhodnocení architektury chrámu sv. Bartoloměje, a to všech tří jeho základních stavebních period, zůstává úkolem, který tato práce rozhodně nevyřešila. Autor této práce samozřejmě není prvním, kdo by se o něco takového pokusil, shrnutí doposud známých faktů ale ukazuje, že hodnocení tak rozsáhlého a komplikovaného architektonického díla, jakým chrám sv. Bartoloměje

⁹⁴ Určitou naději ještě poskytuje dosud nezpracovaná pozůstalost bratří Jana a Ladislava Kamarýtů, uložená v SOA Kolín. Jan Kamarýt, který působil v chrámu téměř 50 let až do své smrti roku 1992 jako kostelník, shromáždil za celý život ohromné množství materiálů k dějinám chrámu a města Kolína vůbec. Utřídění jeho pozůstalosti zůstává poměrně náročným úkolem, kterého by se mohl chopit někdo z mladých historiků. Viz též kapitola 2.

⁹⁵ Například BUREŠ 1989 s. 136 nebo KUTHAN 2002 s. 127

bezesporu je, není jednoduše možné bez důkladné znalosti maxima faktografických údajů. A právě zde je doposud řada problémů nevyřešena – chybí například přesné zaměření chrámu (!), to poslední, jehož se autor dopátral, zhotovil architekt Josef Mocker v 80. letech 19. století!⁹⁶ Studium tak sofistikované a komplikované architektury jakou je chrám sv. Bartoloměje bez opravdu přesného zaměření je velmi komplikované, a sám fakt, že tak významná architektonická památka přesné zaměření nemá, je přinejmenší hoden zamyšlení.

V současné době se pomalu rozbíhá další fáze rekonstrukce chrámu a v dohledné době budou z lešení přístupné některé jeho části, které předchozí generace historiků umění neměly možnost vidět z blízka. Jak je to důležité, dokazuje nedávné objevení pozůstatků předchozí klenební fáze chóru, které byly jinak než z lešení vlastně nezjistitelné. A to zde nehovoříme o vyhodnocení těchto poznatků, které by mělo být ještě předmětem diskuze odborné veřejnosti.

Práce na dalším poznávání dějin a vývoje chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně tedy stále pokračují a autor této práce může jen potvrdit, že se jedná o práci vsutku radostnou a naplňující.

⁹⁶ Z tohoto zaměření, v některých částech opraveného a aktualizovaného, také autor vycházel při zpracování grafické přílohy této práce. Jde bohužel spíše o náčrt a vykazuje určité nedostatky, přesné zaměření nahradit nemůže.

7. Prameny a literatura

I. Prameny

Státní ústřední archiv (SÚA) Praha

- **Stabilní katastr (SK)** sign. Kaurz. 162, 1841
- **Stará manipulace (SM)** sign. K 44/46, karton 1156
- **Státní památková správa (SPS)** Pam 30, karton 253

Státní oblastní archiv (SOA) Kolín

- **Paměti královského města Kolína**, sepsal František Potůček, 1835-1901, rkp
- **Kosten-Berechnung für die Restaurierung der St.Bartholomäus-Kirche in Kolín über die dringend noth wendigen Bauarbeiten.** Josef Mocker, 30.10. 1889, rkp
- **Kronika (Pamětní kniha) děkanství kolínského (Liber memorabilium) od roku 1836, I. díl (1836-1920), II. díl (od 1920)**, strojopisný opis pořízený J. Kamarýtem
- **Spisová manipulace D (1873-1909)**
Restaurace chrámu sv. Bartoloměje karton 18
- **Stavební deník, pořízený Antonínem Hlaváčkem**, svazek I-III, 1904-1911
- **Pamětní kniha děkana Antonína Formandla – záznamy od roku 1733**
- **Knihy testamentů 1542 – 1685.**
- **Pamětní kniha děkana Jana Swobody - záznamy od roku 1873.**

- **Klášter kapucínů v Kolíně** – acta 1786 – 1796. A IX . 2 . 69.
- **Zvonice a hlavní oltář sv. Bartoloměje** B XIV . 1 . 4.
- **Kostelní záležitosti sv. Bartoloměj** B XIV . 1 . 5.
- **Špitál a kaple P. Marie 1826 – 1849** B XIV . 4 . 29
- **Sv. Bartoloměj** , 1736 XXVII . č. 40.
- **Pamětní kniha děkanská III**, od roku 1836.
- **Pamětní kniha o hřbitovech** od roku 1836.

Knihy uložené na kolínském děkanství

- **Starý Kolín**, 1836-1948, farní kronika
- **Memorabilienbuch der Altkoliner Pfarre** vom Jahre 1836.
- **Liber Memorabilium** ab Anno 1733-1796
- **Hospodářská kniha děkanství kolínského** podávající...
děkana Jana Swobody od 1879 – 1941
- **Liber Memorabilium** Neu Colin 1836 – 1955
- **Liber Memorabilium** 1836, děkanství kolínské.
- **Pamětní kniha** od roku 1851, přepsané záznamy od 1681, vlepované strany, zápisy nejdou chronologicky za sebou (inventáře a odkazy kostela sv. Bartoloměje, sv.Víta, Všech Svatých, sv.Jana).

Plány a výkresy uložené v SOA Kolín – nezprac. fond

„Jednota pro opravu chrámu sv. Bartoloměje“.

- Stavba severního a jižního schodiště na západní emporu – pohledy, půdorysy, řezy , nesign. , dat. Praha 12.2. 1889
- Vazba na lodi – půdorys, nesign., nedat.
- Detail paty krovu na lodi – pohledový nákres

- Příčný řez krovem nad loděmi
- Krov chóru – půdorys a podélný řez
- Nákres střešního vikýře
- Krov a střecha Kokovské kaple – půdorys, řez, pohledy
- Nová sanktusníková vížka – 4 výkresy, půdorysy, řezy, pohledy
- Náčrtek nových varhan – pohled, půdorys
- Severní boční schodiště na kruchtě, pohled, tužková kresba

Archiv Pražského Hradu (APR)

Fond „pozůstalost Josefa Mockera“

Soubor „Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně“

Signatura

- 928 – pohled na západní průčelí, podélný řez a půdorys
- 929 – pohled na západní průčelí
- 930 – pohled na západní průčelí s variantami zastřešení věží
- 931 – opěrné pilíře chóru – pohledy, půdorysy, dat. 1881, Jos. Mocker, architekt
- 932 – opěrný pilíř lodi – pohled, půdorys, dat. 1887, Josef Mocker architekt
- 933 – malý severní portál – pohled, boční řez, půdorys, profilace, J. Mocker 29.6.1888
- 934 – nové severní a jižní schodiště na emporu – pohledy, půdorys, řez, dat. 12.2. 1889, totéž co v SOA Kolín
- 935 – nové opěrné pilíře – kopie sign. 931, dat. Září 1896
- 936 – nové opěrné pilíře „ „
- 937 – severní pohled na kostel – nákres
- 938 – podélný řez kostelem

- 939 – dva pohledy – od západu a od východu
- 940 – dva příčné řezy – lodí a chórem
- 941 – půdorys krovu a příčný řez chórem
- 942 – celkový půdorys
- 943 – nárys nového štítu lodi
- 944 – řez kostelem směrem k věžím – nedokončený
- 945 – západní průčelí – nedokončeno
- 946 – západní portál – pohled a půdorys
- 947 – jižní chórové schodiště – pohledy, půdorys nad klenbou
- 948 – „ - půdorys ve výši klenby, půdorys pod klenbou
- 949 – nárys okna – nedokončeno
- 950 – okno v kapli – nedokončeno
- 951 – okno v kapli IV.a – horní část (kružby)
- 952 – okno v presbytáři (č.1)
- 953 – okno s návrhem vitráží
- 954 – návrh vitráže do pětistého pole
- 955 – návrh vitráže do čtyřistého pole
- 956 – návrh vitráže do třístého pole
- 957 – půdorys neurčené chórové kaple (?)
- 958 – profily opěrných pilířů
- 959 – nákres okna s profily
- 960 – okno v kapli V.a – návrh vitráže, dat. říjen 1896
- 961 – okno v kapli IV.a – návrh vitráže
- 962 – nárys a bokorys kazatelny
- 963 – nárys a bokorys kazatelny – půdorys v pěti úrovních
- 964 – návrh vitráže – postava sv. Jana Křtitele
- 966 – návrh dveří malého sev. portálu sign. J. Mocker, 29.6. 1888 v Praze, razítko Jos. Tafel, truhlář, Kolín

II. Literatura

ADÁMEK, K.: *Příspěvky k dějinám zachování našich historicko-uměleckých památek*, in: *Časopis musea království Českého* 90, Praha 1916, s. 424-425.

BACHMANN, Erich: *Zu einer Analyse des Prager Veitsdoms*. in: *Beiträge zur Geschichte der Kunst im Sudeten – und Karpathenraum*, Band 2., Brno 1939

BACHMANN, Erich: *Eine spätstaufische Baugruppe in Mittelböhmischen Raum*, Leipzig 1940

BIRNBAUM, Václav: *Gotické umění. Architektura*, in: *Dějepis výtvarného umění v Čechách*, Praha 1931, s. 99-180.

BRANIŠ, Josef: *Dějiny umění středověkého v Čechách II.*, Praha 1893

CECHNER, Adolf: Josef Mocker (heslo), in: *Ottův slovník naučný* XVII., Praha 1901, s. 485-486

BUREŠ, Jaroslav: *Peter Parlers Chor in Kolin und seine Beziehung zur Prager Bauhütte im Lichte der schriftlichen Quellen*, in: *Gesta* 28/2, New York 1989, s. 136 – 146

EMLER, Joseph (ed): *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, III – IV, (1373 – 1390)*, Praha 1879, s. 120

EMLER, Joseph : *Regesta Diplomatica nec non Epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars II., Annorum 1253 – 1310*, Praha 1882

FLUM, Thomas : *Der spätgotische Chor des Freiburger Münsters – Baugeschichte und Baugestalt*, Berlin 2001

GRUEBER, Bernhardt: *Charakteristik der Baudenkmale Böhmens*, in: *Mittheilungen der k.k. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale I*. Wien 1856, s. 214-215, 221

GRUEBER, Bernhardt: *Die Kunst des Mittelalters in Böhmen II – III*, Wien 1874 – 1877

CHYTIL, Karel: *Petr Parléř a mistři gmündští*. Praha 1886

CHYTIL, Karel: *K otázce o původu mistrů Gmündských*, in: *Památky archaeologické a místopisné* 14, Praha 1889.

JELÍNEK, Zdeněk - HELFERT, Zdeněk: *Kolínsko*, Praha 1990

KAMARÝT, Jan: *Kolínské náhrobky a nápisné texty*, in: *Středočeský sborník historický*, 16, 1981

KAMARÝT, Jan: *Požár Kolína v roce 1796*, in: *Práce muzea v Kolíně*, 4, 1987

KAMARÝT, Jan: *Kolínské zvony*, Kolín 1995

KAMARÝTOVÉ, Jan a Ladislav, *Kolínský chrám. Stavebně historický popis*, Kolín 1988

KLETZL, Otto: *Peter Parler, der Dombaumeister von Prag*, Leipzig 1940

KROUPA, Pavel: *Rostlinný ornament v Hradišti n.Jiz., Kolíně a Kouřimi ve 13.stol.* in: *Památky středních Čech*, 2, 1987, s. 43-61

KUČA, Karel: *České, moravské a slezské zvonice*, Praha 2001

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* 3, *Kolí--Mi*, Praha 1998, s. 30-44

- KUNST, H.J.:** *Die Entstehung des Hallenumgangschores*, in:
Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft, 18, 1969
- KUTHAN, Jiří:** *Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města - hrady - kláštery - kostely*, Vimperk 1994, s. 193-201.
- KUTHAN, Jiří:** *K Parlérovu chóru kostela sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*, in: PRO ARTE. Sborník k poctě Ivo Hlobila, Praha 2002, s. 127 – 139
- LEGNER, Anton** (hrsgb.): *Die Parler und der Schöne Stil 1350 – 1400; Europäische Kunst unter den Luxemburgern*. Ein Handbuch zur Ausstellung des Schnütgen-Museums in der Kunsthalle Köln I. – III. Köln 1978, s. 628
- LEHNER, F.J.:** *Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně n.L.*, in: Method 26, č. 5-6, Praha 1900, s. 49-56
- LÍBAL, Dobroslav:** *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*, Praha 1948, s. 120 – 122, 124 – 126
- LÍBAL, Dobroslav:** *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 186
- LÖFFLER, Fritz** (hrsgb): *Die gotische Kirchen in Heiligenstadt. Das christliche Denkmal – Heft 87/88*. Berlin 1972.
- MÁDL, Karel B:** *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kolínském*, Praha 1897, s. 19-44.
- MENCL, Václav:** *Česká architektura doby lucemburské*, Praha 1948
- MENCL, Václav:** *Trojí sloh Petra Parlěře*, in: Umění 17, 1949, s 249 – 278

NEUWIRTH, Joseph.: *Peter Parler von Gmünd, Dombaumeister im Prag und seine Familie*, Praha 1891, s. 114 – 115

PABIČEK, J. : *Paměti král. města Kolína*, in: Časopis českého museum 22/1, Praha 1848, s. 383-400, 510-531, 611-619.

PETR, Stanislav (ed.): *Pamětní kniha města Kolína od roku 1501*, in: Práce Muzea v Kolíně 3, 1984, s. 39-81.

PODLAHA, Antonín: *Posvátná místa Království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a náboženství*, díl IV - vikariáty Kolínský a Rokycanský, Praha 1910, s. 25-46.

PRÁŠEK, Vojtěch: *700 let města Kolína*, In: Kolínsko, Kolín 1957, s. 21-41.

RIŠLINK, Vladimír – JOUZA, Ladislav – VALENTOVÁ, Jarmila: *Gotika na Kolínsku. Společnost a kultura v letech 1250 – 1530*, Kolín 1998

SEDLÁČEK, August: *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha 1998, s. 426-428

SCHALLER, Jaroslaus: *Topographie der Königreichs Böhmen X.*, Prag 1788, s. 38-41

SOMMER, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen, XII.*, Prag 1847, s. 221

STRAKA, František: *Kolínské kostely a památky*, Kolín 1940.

SWOBODA, Jan: *Postupný seznam farářů a děkanů královského města Kolína během 520 let, totiž od roku 1360 do roku 1880 a nahodilé při tom události*, in: Nebeský lékař Kristus Ježíš v zázračném svém

obraz v kostele děkanském chrudimském od 5. dubna 1676
k veřejnému uctění vystavený..., Kolín 1880, s. 90-104.

SWOBODA, Karl Maria – BACHMANN, Erich: *Studien zu Peter
Parler*. In: *Beiträge zur Geschichte der Kunst im Sudeten – und
Karpathenraum*. Brünn u. Leipzig 1939.

ŠIMÁK, J.V., *Pronikání Němců do Čech kolonizací ve 13. a 14.
století - České dějiny I. 5*, Praha 1938

ŠTIKOVÁ - RADOVÁ, Marie: *Předrománská a románská
architektura Středočeského kraje*, Praha 1983

TKADLEC, Pavel: *Stavebně-historický vývoj chrámu sv.
Bartoloměje*, závěrečná písemná práce specializačního pomaturitního
studia pam. péče při St. ústavu pam. péče a ochrany přírody v Praze,
Kolín 1987

TOMAN, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných
umělců*, Praha 1936

Umělecké památky Čech 2, K/O, ed. Emanuel Poche, Praha
1978, s. 82-88.

TOMEK, Wáclaw Wladiwoj: *Registra decimarum papalium*,
Praha 1873, s. 59

URBAN, Jan: *Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem – dějiny*,
rkp., Praha 2002

VÁVRA, Josef - SIXTA, Václav - HLAVÁČEK, Antonín: *Dějiny a
popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín 1910

VÁVRA, Josef: *Dějiny královského města Kolína I.-II*, Kolín 1878 a
1888

VESELÝ, Václav: *Stručný popis královského města Kolína nad Labem*, Kolín 1869

VOJTÍŠEK, Václav: *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem*, in: *Časopis Matice Moravské* 41 – 42, 1917 – 18, s. 69 - 107

WIRTH, Zdeněk: *Renovace kolínského arciděkanského chrámu*, in: *Věstník Klubu Za starou Prahu* 1, 1910, č. 10, s. 76-77.

WUNDRAM, M.: *Gmünd – Prag – Kolin – Kuttentberg, Überlegungen z. Architekten Peter Parler*, in: *Veröff. D. Collegium Carolinum*, Bd.70 (Festschrift F. Seibt), München 1992

ZAP, Karel Vladislav: *Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, in: *Památky Archeologické* IV, 1860, s.173-184.

ZLOCH, F.: *Věže kolínského chrámu, Kolínsko*. Sborník učitelstva kolínského okresu, 1957, č. 5, s. 28-30.

Standardní stavebně historický průzkum (SHP), Oddělení SHP NPÚ – ÚP, ved. Ing. Petr Macek, Praha 2002

8. Obrazová příloha

1. F. Werner, panorama Kolína od jihovýchodu, kol. 1750
2. tzv. Táborský prospekt – pohled na Kolín od severu, 1772
3. Pohled na Kolín od severozápadu – Johann Venuto r.
1800, dle J.J. Dietzlera r. 1723
4. Anonym, chrám sv. Bartoloměje od jihu, rytina kol. 1820
5. Josef Rybička, chrám sv. Bartoloměje od jhozápadu,
rytina, 1851
6. Andreas Groll, jižní stěna chóru chrámu sv. Bartoloměje,
fotografie, kol. 1856
7. Vincenc Morstadt, chrám sv. Bartoloměje od
severovýchodu, kol. 1860
8. K.L. Zap, půdorys chrámu, Památky archaeologické, 1860
9. K.L. Zap, podélný řez chrámem, „
10. K.L. Zap, příčný řez trojlodím, „
11. K.L. Zap, příčný řez chórem, „
12. B.Grueber, doplňky J. Mocker, půdorys a podélný řez
chrámem
13. B. Grueber, doplňky J. Mocker, čelní fasáda chrámu
14. Kostel sv. Blažeje v Mühlhausenu (Durynsko), foto
Marburger Index
15. Kostel Panny Marie v Heiligenstadtu / Eichsfeld (Durynsko),
foto Marburger Index

16. asi J. Mocker, severní fasáda chrámu před restaurováním,
kresba, před 1897
17. asi J. Mocker, pohled na chrám od východu, návrh
rekonstrukce, kresba, před 1897
18. řez chórem s pohledem k západu, kresba, před 1897
19. pilíř a přípora v chrámovém chóru, kresby, před 1897
20. asi J. Mocker, věžové sanktuarium v chóru, pohled a
půdorysy, před 1897
21. závěr dopisu J. Hlávky městské radě v Kolíně, 10.12. 1869
22. závěr dopisu J. Mockera městské radě v Kolíně, 20.3.1870
23. titulní strana 2. části rozpočtu na rekonstrukci chrámu, J.
Mocker. 30. 10. 1889
24. ukázka rukopisu tzv. Potůčkovy kroniky
25. F. Krátký, chrám sv Bartoloměje od severozápadu, foto kol.
1900
26. F. Krátký, styk chóru a lodi chrámu od severozápadu, foto
kol. 1900
27. F. Krátký, chrám od severovýchodu, foto kol. 1900
28. F. Krátký, hlavní severní portál, foto kol. 1906 – 7
29. originál tympanonu severního portálu, lapidarium Nár.
Musea
30. F. Krátký, spodní část západního průčelí chrámu, foto kol.
1900
31. F. Krátký, stavba nového západního štítu chóru, foto 1906
32. strana 56 stavebního denníku – staré schodiště na kruchtě

33. strana 63 stavebního deníku – nové schodiště na kruchtě
34. strana 84 stavebního deníku – starý štít chóru
35. strana 157 stavebního deníku – nový štít chóru
36. strana 149 stavebního deníku – 2. okno jižní stěny chóru
37. strana 210 stavebního deníku – nová římsa chór. ochozu
38. Tympanon někdejšího portálku do krypty
39. Západní průčelí chrámu z pohledu
40. Hlavní portál v západním průčelí, foto SÚRPMO
41. Zbytky sochařské výzdoby v severním ostění záp. portálu
42. Zbytky sochařské výzdoby v jižním ostění záp. portálu
43. Severní stěna trojlodí
44. Opěráky severní stěny trojlodí
45. Větší portál v severní stěně trojlodí
46. Tympanon většího portálu v severní stěně trojlodí
47. Dveře většího severního portálu
48. Menší portál v severní stěně lodi
49. Jižní věž se schodištěm na kruchtě
50. Okno 4. pole jižní stěny trojlodí
51. Západní štít chrámového chóru
52. Pohled na chór od východu
53. Druhé okno jižní stěny vysokého chóru
54. První okno jižní stěny vysokého chóru
55. Napojení trojlodí na chór – severní strana
56. Napojení trojlodí na chór – jižní strana
57. Západní stěna sakristie se schodištěm do pokladnice

58. Severní stěna sakristie
59. Okno v severovýchodní stěně chrámového ochozu
60. Detail opěráku ve stěně chrámového ochozu
61. Lucerna nad schodištěm na chrámový ochoz
62. Kamenná koruna lucerny nad schodištěm
63. Věžice schodiště na chrámový ochoz
64. Kvádr se slunečními hodinami na tělese věžice
65. Severní stěna vnitřního transeptu v trojlodí, foto M. Micka
66. Klenby jižní boční lodi, foto M. Micka
67. Pilíře nesoucí klenby trojlodí, foto M. Micka
68. Hlavice přípor na 3. pilíři jižní lodi, foto M. Micka
69. Nezápadnější klenební pole jižní boční lodi, foto M. Micka
70. Průhled jižní boční lodí směrem k chórovému ochozu, foto M. Micka
71. Pohled do chóru, foto M. Micka
72. Průhled východní částí chrámového ochozu k severu, foto M. Micka
73. Klenby chrámového ochozu a bočních kaplí, foto M. Micka
74. Klenba vysokého chóru z podhledu
75. Klenby východní části chrámového ochozu
76. Pamětní deska o založení chóru roku 1360
77. Ostění portálu do sakristie s přilehlou příporou
78. Klenba sakristie z podhledu
79. Prostor pokladnice nad sakristií
80. Jeden z obdélných sanktuářů v bočních kaplích chóru

81. Řeznická kaple – vnitřní nároží
82. Výběh klenby vysokého chóru ze svazkové přípory
83. Detail závěru klenby vysokého chóru
84. Vnitřní parapetní římsa oken vysokého chóru
85. Detail svazkového pilíře severní stěny vysokého chóru
86. Věžové sanktuarium chóru
87. Hlava Panny Marie na soklu sanktuaria
88. Torzo původního sanktuaria, uložené v zahradě děkanství
89. Masky s úsekem římsy, neznámého původu a určení –
dnes rovněž v zahradě děkanství

Foto autor, není-li uvedeno jinak.

9. Plánová příloha

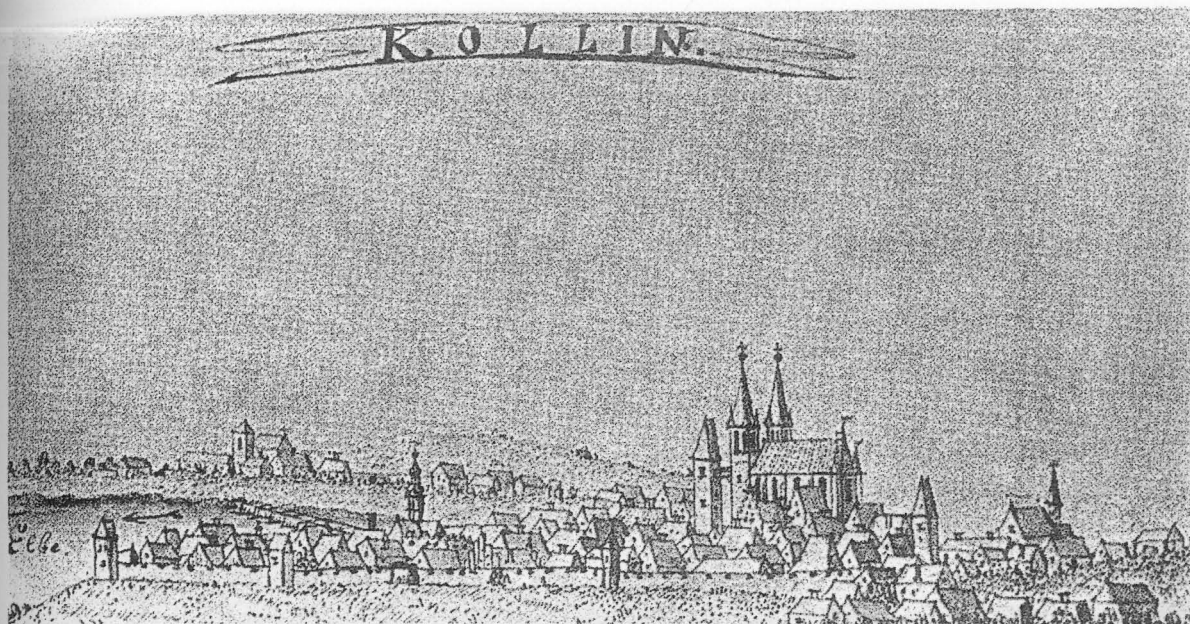
Plánová příloha obsahuje 15 listů. První čtyři listy obsahují barevné vyhodnocení navrhovaného stavebního vývoje objektu. Půdorysy v úrovni přízemí (1.1) a vysokého chóru (1.2) jsou odvozeny ze zaměření Josefa Mockera, pořízeného v 80. letech 19. století; toto zaměření bylo aktualizováno a doplněno autorem. Půdorysy v úrovni kruchty (1.3) a pokladnice (1.4) byly doměřeny autorem. Barevné vyhodnocení bylo provedeno za pomoci programu Adobe Photoshop v. 7.0.

Listy 1.5 – 1.15 obsahují výběr z historické plánové dokumentace, zpracované Josefem Mockerem a uložené ve fondu jeho pozůstalosti v archivu Pražského Hradu.

Seznam plánových příloh

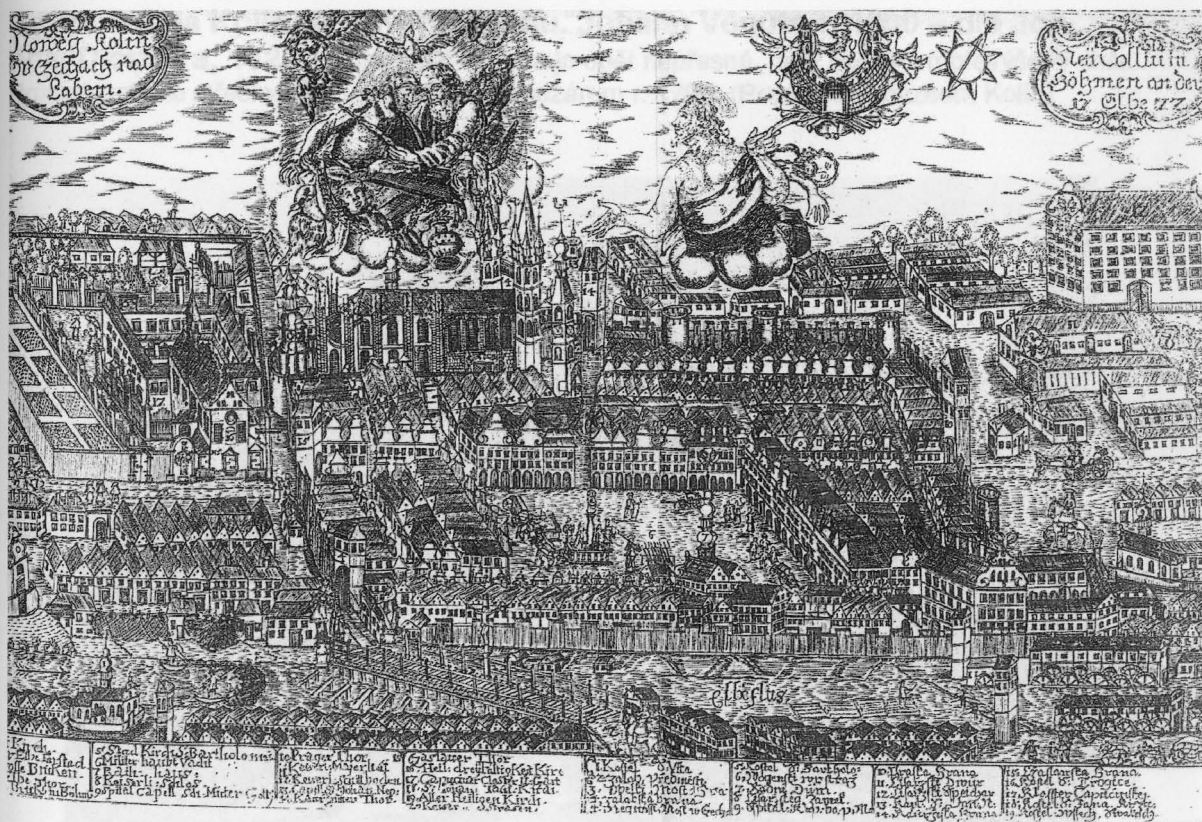
- 1.1 Vyhodnocení stavebního vývoje – půdorys v úrovni přízemí
- 1.2 Vyhodnocení stavebního vývoje – půdorys v úrovni vys. chóru
- 1.3 Vyhodnocení stavebního vývoje – půdorys v úrovni kruchty
- 1.4 Vyhodnocení stavebního vývoje – půdorys v úrovni pokladnice
- 1.5 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci chrámu, půdorys v úrovni přízemí, nedat.
- 1.6 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci chrámu, půdorys v úrovni vys. chóru, nedat.

- 1.7 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci chrámu, podélný řez chórem, nedat.
- 1.8 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci chrámu, pohled na chór od severu, nedat.
- 1.9 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci chrámu, pohled na chór od východu, nedat.
- 1.10 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci chrámu, příčný řez lodí v pohledu k východu, nedat.
- 1.11 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci kružby okna Šperlinkovské kaple, kol. 1890
- 1.12 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na novou kružbu 1. jižního okna vys. chóru, kol. 1880
- 1.13 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci lucerny schodiště na ochoz – čelní pohled, nedat.
- 1.14 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci lucerny schodiště na ochoz – diagonální pohled vč. půdorysu koruny, nedat.
- 1.15 Historická dokumentace – Josef Mocker, návrh na rekonstrukci opěrného pilíře vysokého chóru, 1881

1. F. Werner, Panorama Kolína od jihovýchodu, kol. 1750.

Nejstarší dochované vyobrazení města Kolína. Značně schématické a nepřesné, podoba chrámu naprosto neodpovídá skutečnosti.

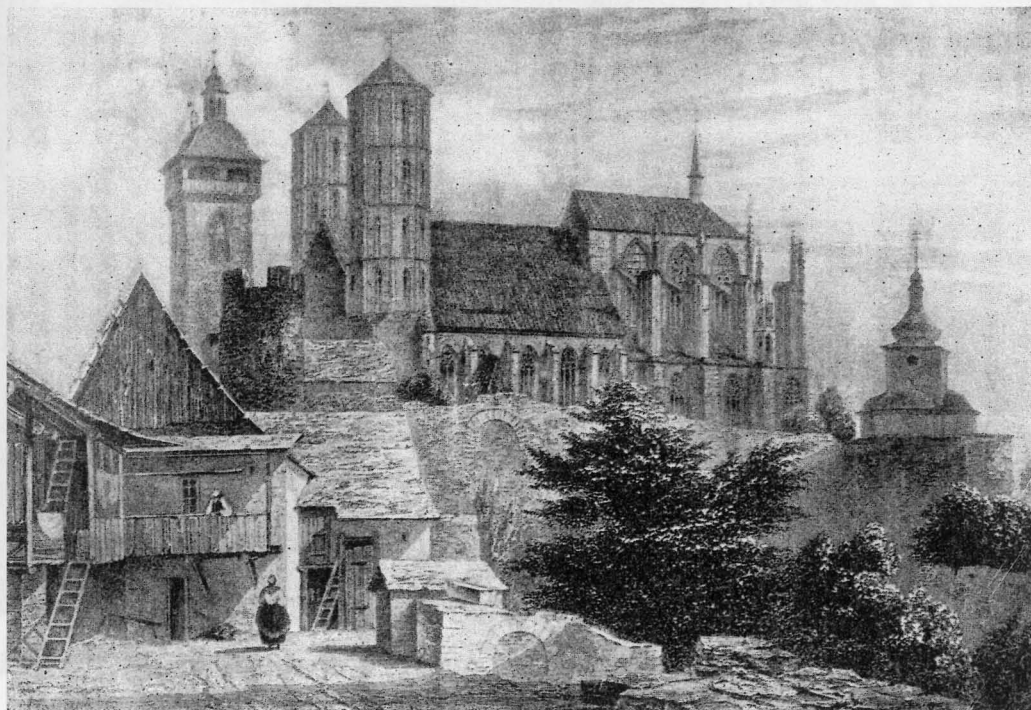

2. tzv. „Táborský prospekt“ – pohled na Kolín od severu, 1772.

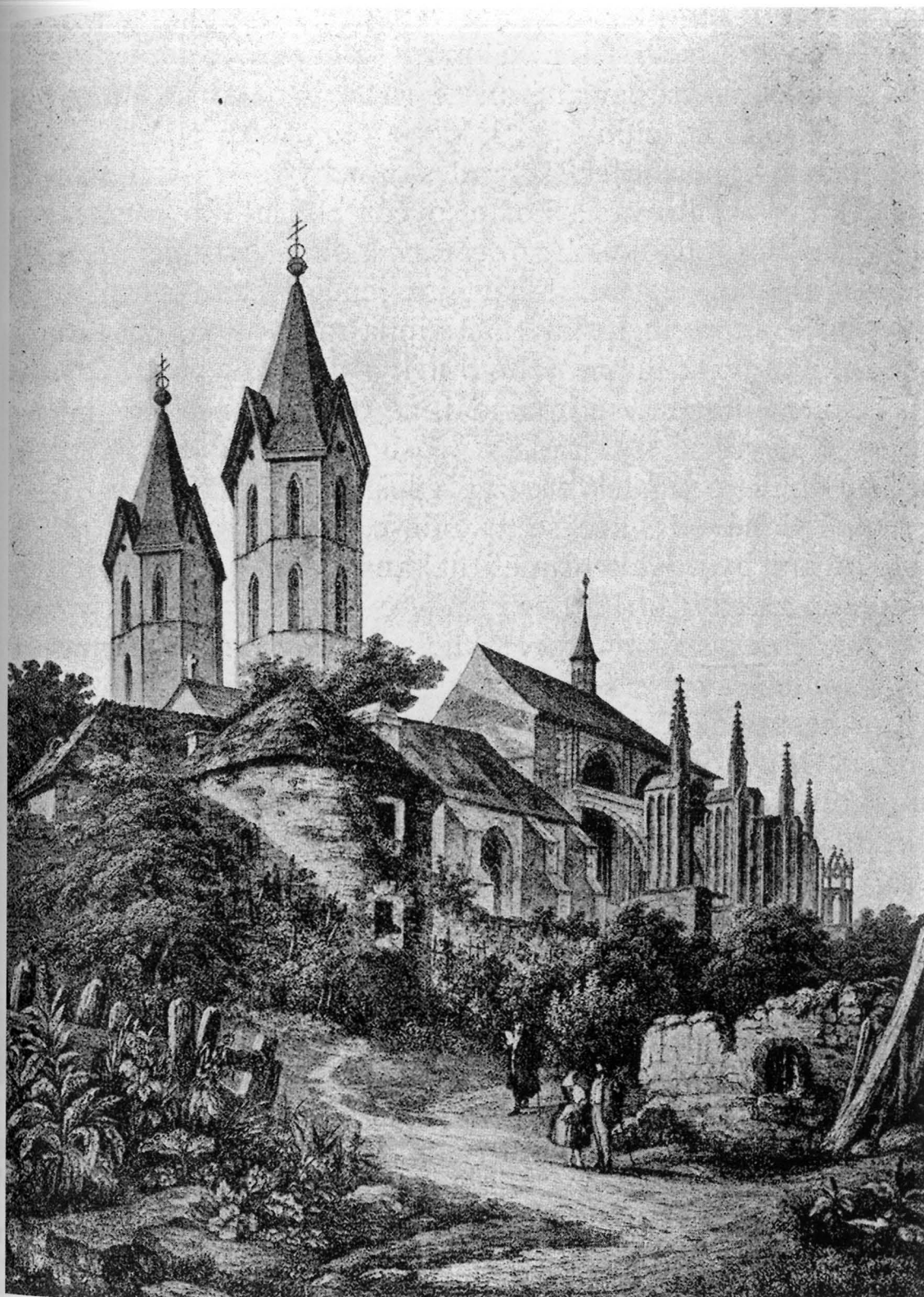
Město je zachyceno značně schématicky, celková podoba chrámu zde rovněž neodpovídá skutečnosti. Zajímavá je zachycená podoba západního dvojvěží s pozdně gotickými střechami a spojovacím můstkem. (SOA Tábor)

3. Pohled na Kolín od severozápadu. Johann Venuto r. 1800 – dle Joh. Jos. Dietzlera, 1723. Vyobrazení chrámu je opět nepřesné, není zachycen převýšený chór. Pozdně gotické střechy věží v podobě před požárem r. 1796. (Regionální muzeum Kolín)

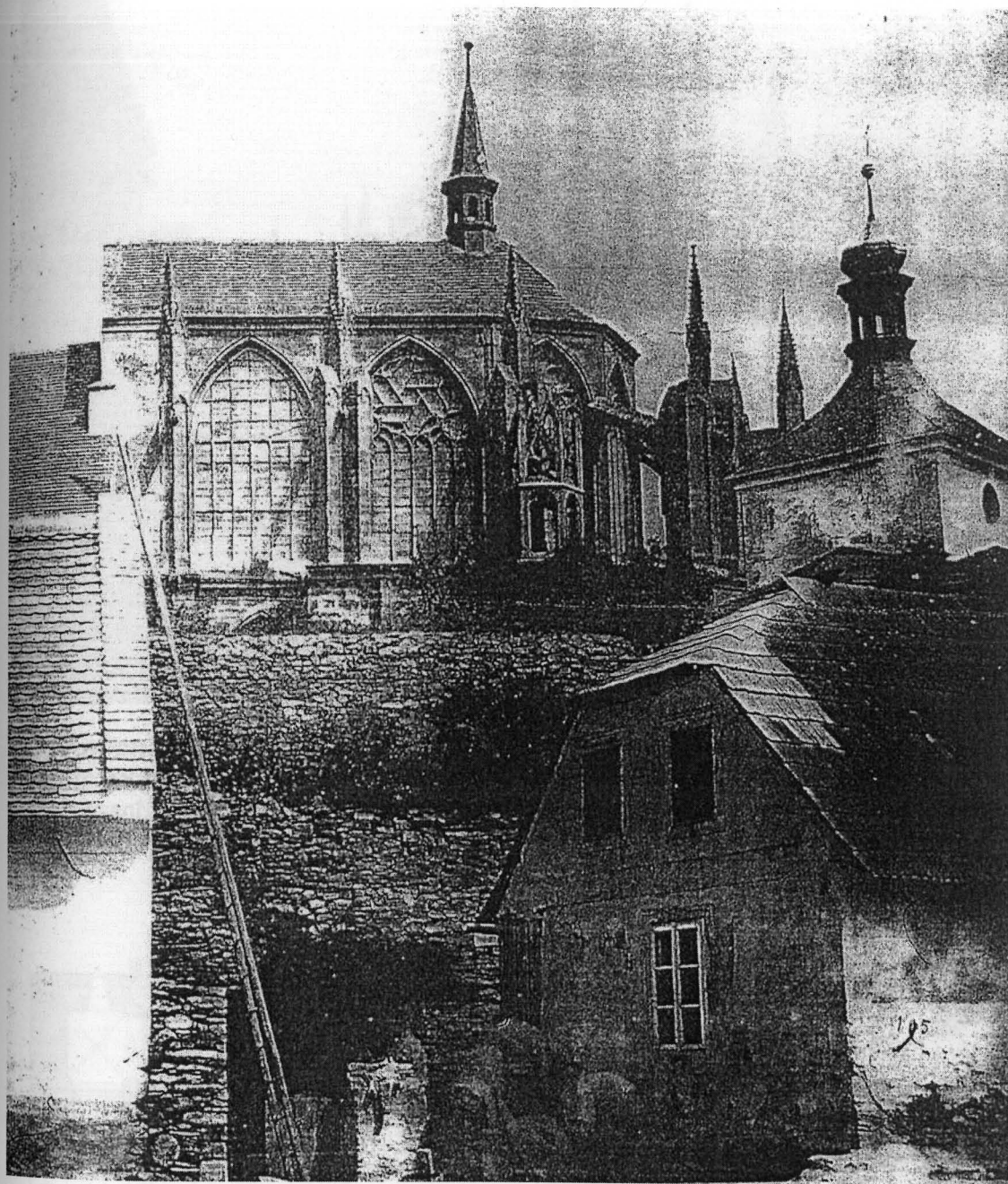

4. Pohled na chrám sv. Bartoloměje od jihu, kol. 1820. Stav chrámu nedlouho po požáru roku 1796. Věže mají provizorní nízké kryty, zvonice pozdně barokní helmici s dřevěným ochozem. V nejzápadnější okně jižní stěny vysokého chóru schází kružba.

5. Josef Rybička, Pohled na chrám sv. Bartoloměje od jhozápadu, 1851.

Rytina zachycuje chrám po rekonstrukci střech věží, provedené roku 1847 dle plánů Mauricia Zippeho. Důležité je poměrně přesné zachycení kamenné „koruny“ nad věžicí chórového schodiště.

6. Andreas Groll, pohled na jižní stěnu chóru chrámu sv. Bartoloměje, fotografie, kolem 1856.

Tento unikátní snímek zachycuje podobu jižní stěny chóru před započatím rozsáhlejších rekonstrukčních prací, po opravách provedených děkanem J. Swobodou; nejzápadnější okno je doposud bez kružby, kamenná „koruna“ nad schodištěm je zde zřejmě dobře dochována, stejně jako detaily pilířů opěrného systému. (Originál ÖNB Wien).

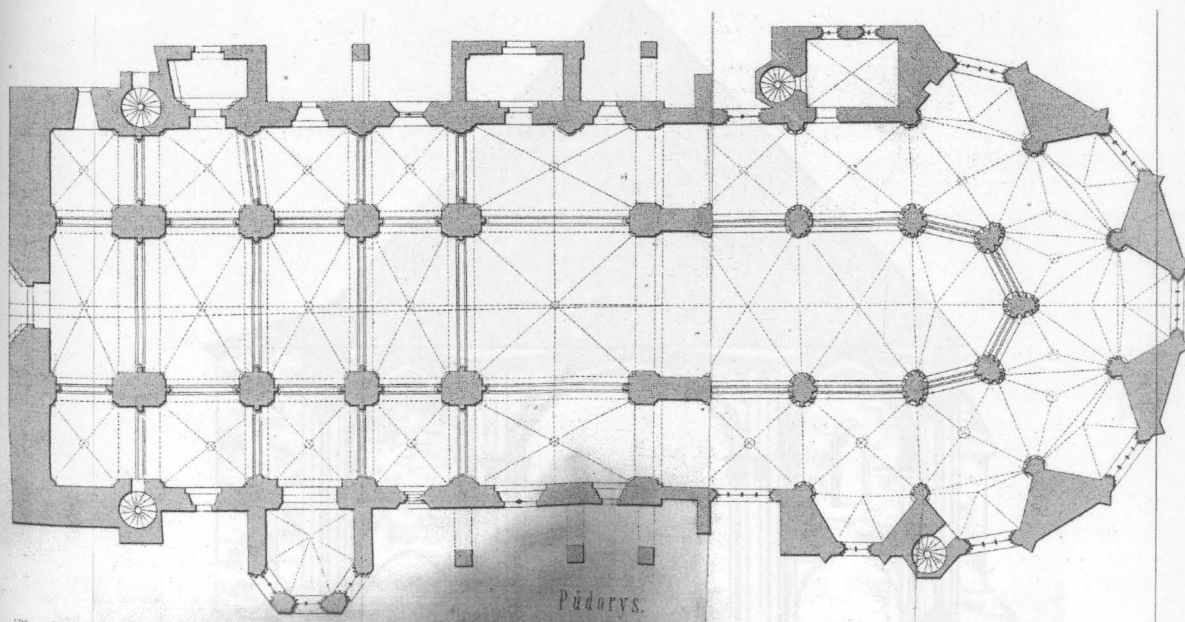
8. Půdorys chrámu dle K. L. Zaps, Památky Archeologické 1860.

Stav chrámu před započatím rekonstrukce, s dvojicí severních předstíní a původními schodišti na kruchtě.

7. Vincenc Morstadt, Pohled na chrám sv. Bartoloměje od severovýchodu, kolem 1860.

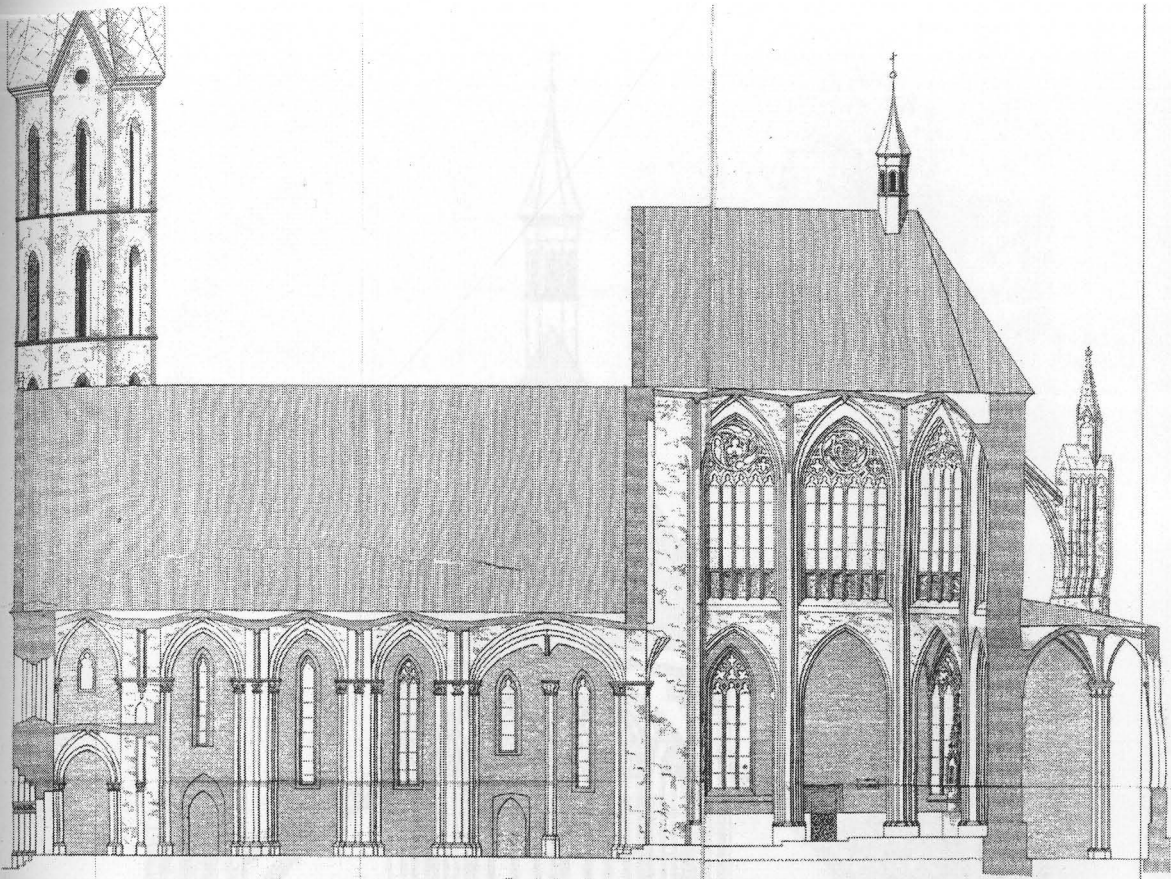
Vyobrazení zachycuje stav chrámu po rekonstrukci věží roku 1847, před požárem zvonice a severní věže roku 1869.

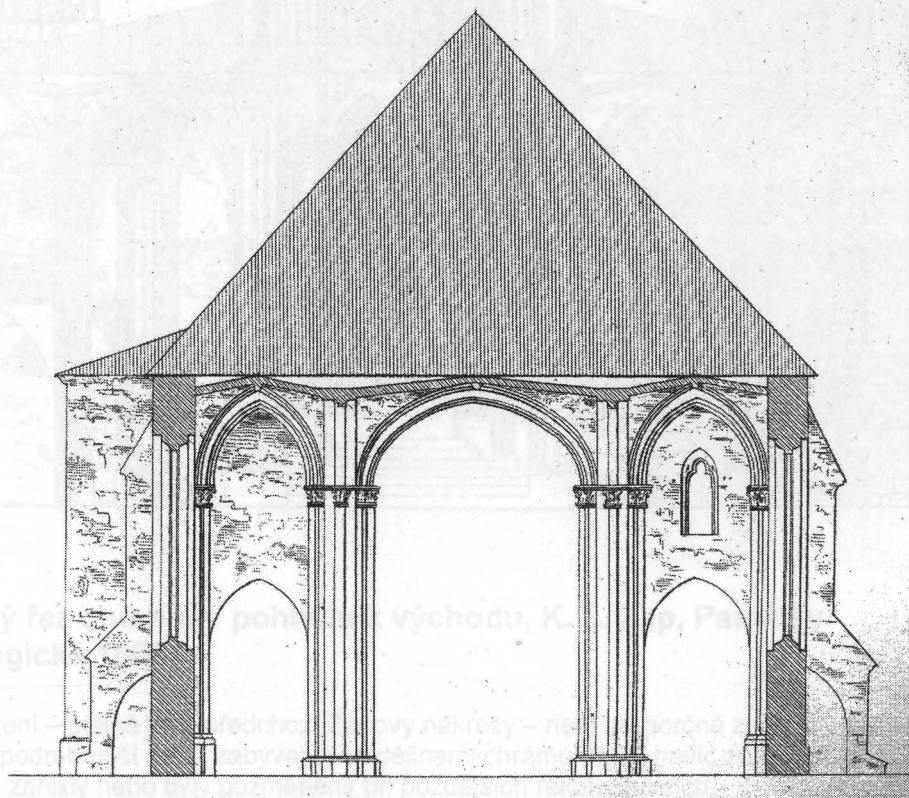
8. Půdorys chrámu dle K. L. Zapa, Památky Archaeologické 1860.

Stav chrámu před započítím rekonstrukce, s dvojicí severních předsíní a původními schodišti na kruchtě.

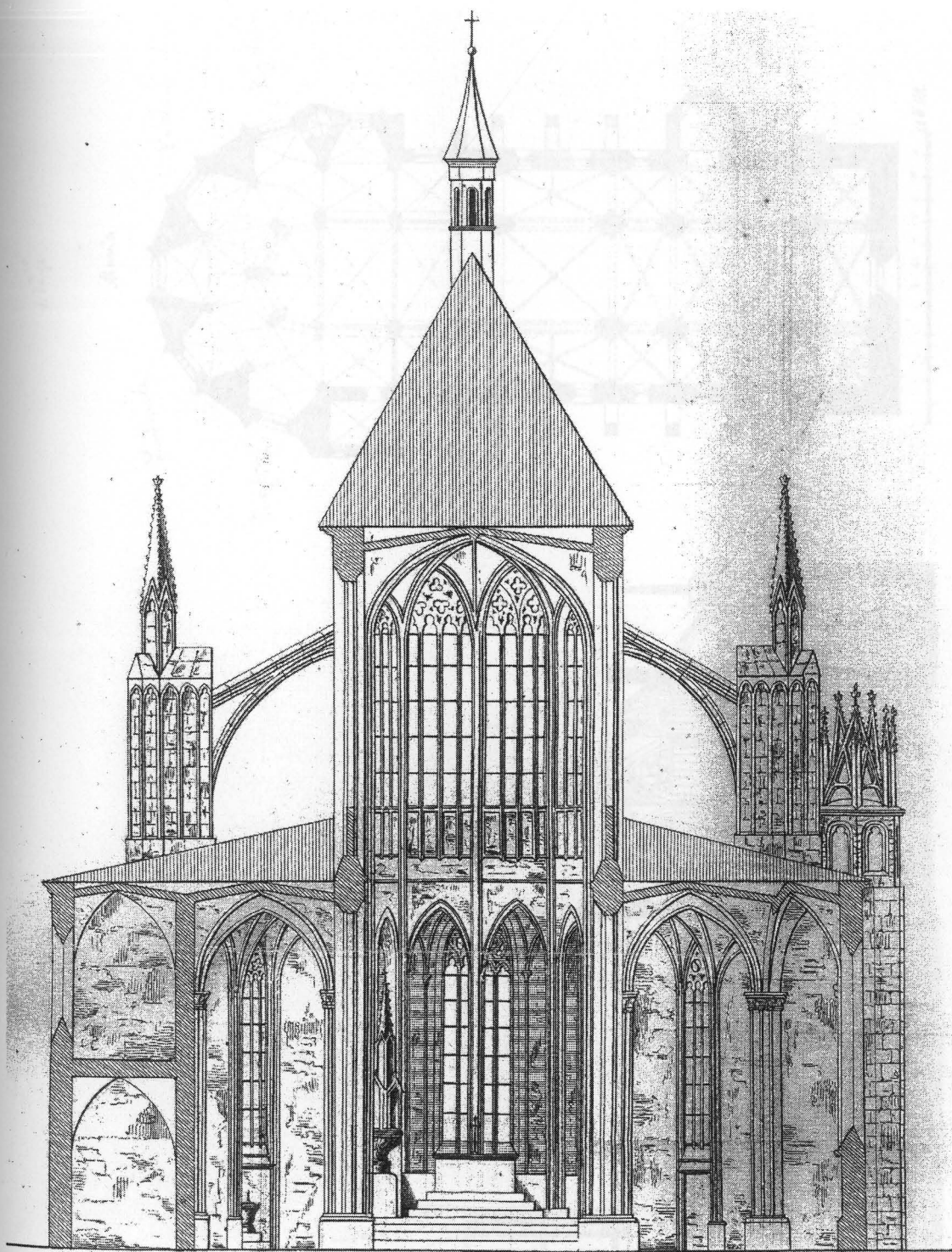
10. Příčný řez trojlodím v pohledu k východu, K. L. Zap, Památky Archaeologické 1860

9. Podélný řez chrámem, K. L. Zap, Památky Archaeologické 1860

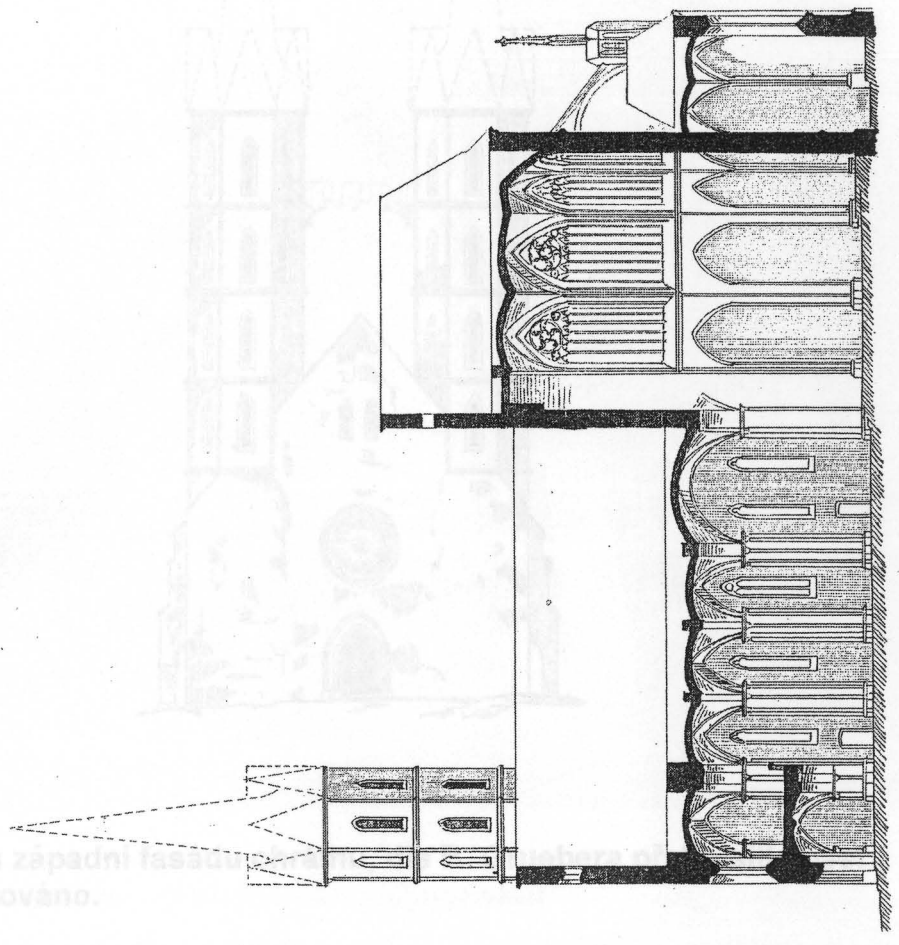
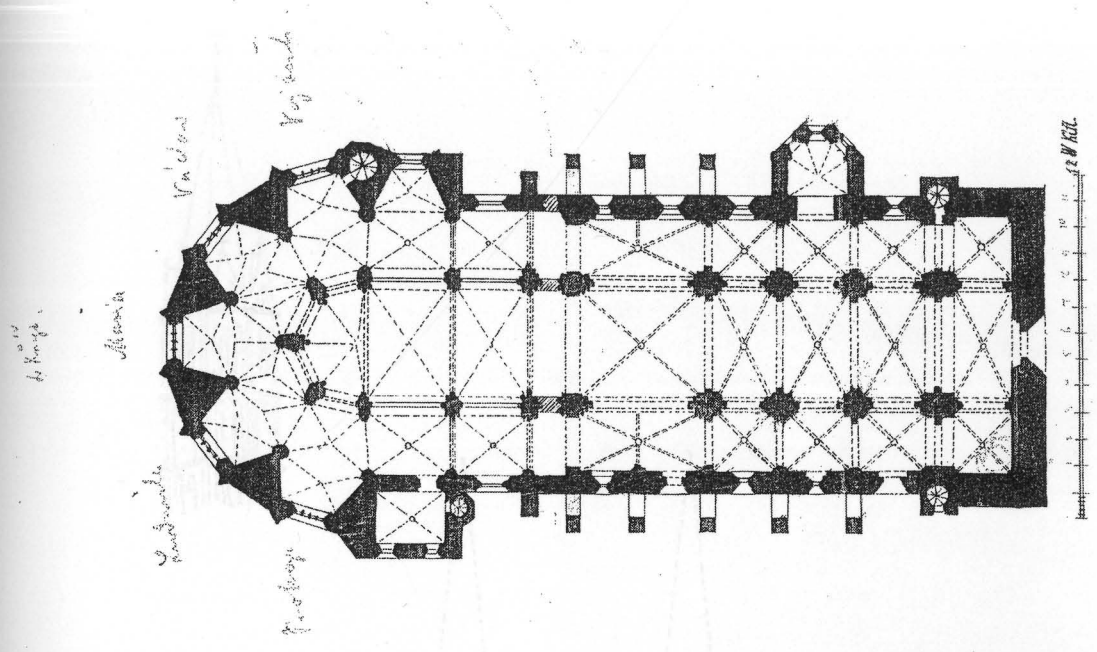
10. Příčný řez trojlodím v pohledu k východu, K. L. Zap, Památky Archaeologické 1860

**11. Příčný řez chórem v pohledu k východu, K. L. Zap, Památky
Archaeologické 1860.**

Toto vyobrazení – stejně jako předchozí Zapovy nákresy – není proporčně zcela přesné, jde však o první podrobnější studii zabývající se dějinami chrámu, která navíc zachycuje množství detailů, které zanikly nebo byly později změněny při pozdějších rekonstrukcích.

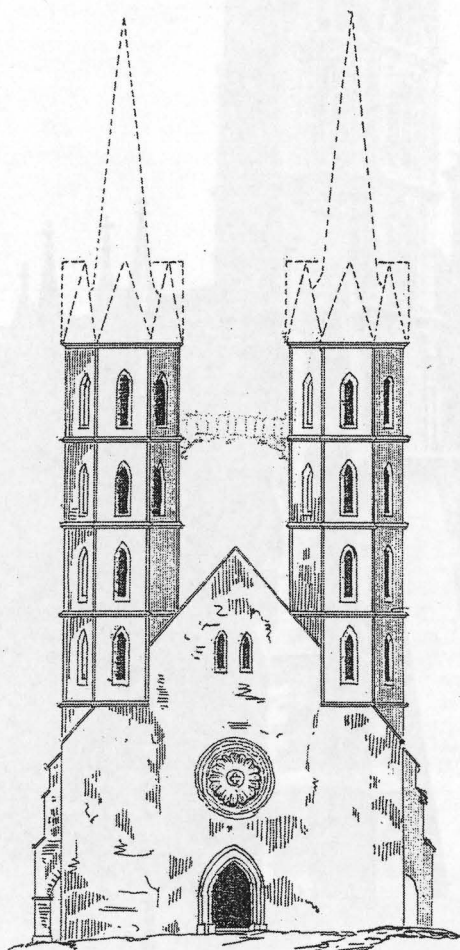
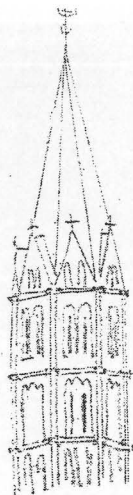
...no Hradu, ukazují, jak
...si Mocker pracoval s historickými předlohami. Ke Gruberově kresbě připojí návrh vlastní
...verze zastřešení věží a stanové síťechy ochozu. (Archiv Praž. Hradu)

13. Pohled na západní fasádu.
Mocker. Nedatováno.

12. Půdorys a podélný řez chrámu, dle B. Gruebera překreslil Josef Mocker. Nedatováno.

Tato kresba, dochovaná v pozůstalosti Josefa Mockera v Archivu Pražského Hradu, ukazuje, jak asi Mocker pracoval s historickými předlohami. Ke Grueberově kresbě připojil návrh vlastní verze zastřešení věží a stanové střechy ochozu. (Archiv Praž. Hradu)

13. Pohled na západní fasádu chrámu, dle B. Gruebera překreslil Josef Mocker. Nedatováno.

Další část předchozího výkresu, na níž J. Mocker navrhuje možnost nového zastřešení věží a zvažuje i obnovit můstek mezi nimi. Kresba vlevo nahoře zachycuje zřejmě ve zjednodušené formě severní věž kostela sv. Blažeje v durynském Mühlhausenu, v níž mohl Mocker spatřovat inspirační zdroj pro obnovu věží kolínského chrámu. (Archiv Praž. Hradu)

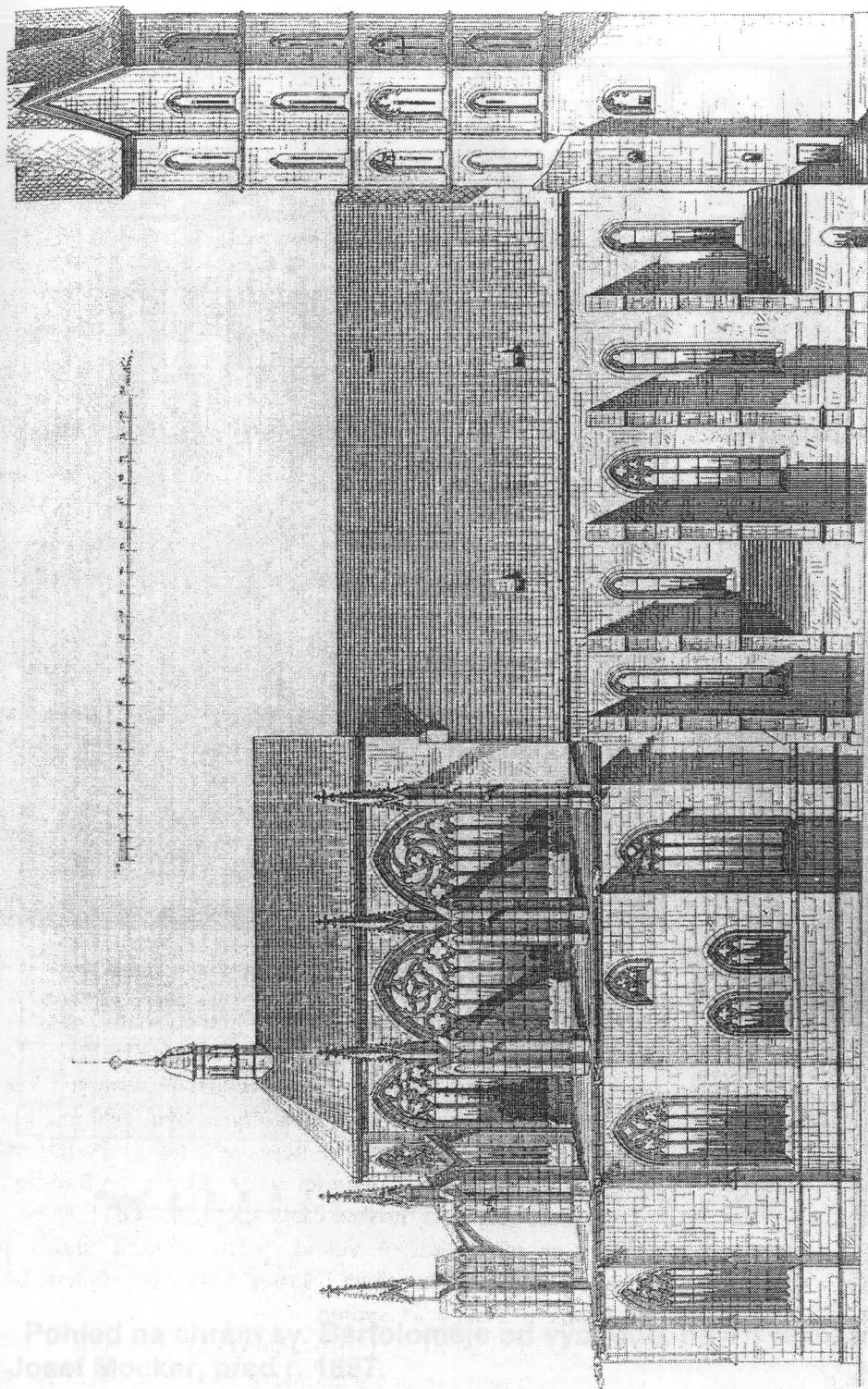
14. Chrám sv. Blažeje v Mühlhausenu (Durynsko)

Věže a západní průčelí vystavěny v letech 1227 – 1260, loď do pol. 14. století. Věže tohoto chrámu mohly být inspirací jak pro původního stavitele kolínského chrámu, tak také nejspíše pro architekta J. Mockera při jeho obnově. (Foto Marburger Index – www.bildindex.de)

15. Kostel Panny Marie v Heiligenstadtu / Eichsfeld (Durynsko)

1897.
Dvouvěžové průčelí tohoto chrámu, dokončené před rokem 1300, mohlo být také inspirací jak pro původního stavitele kolínského chrámu, tak pro pozdější restaurátory. (Foto Marburger Index – www.bildindex.de)

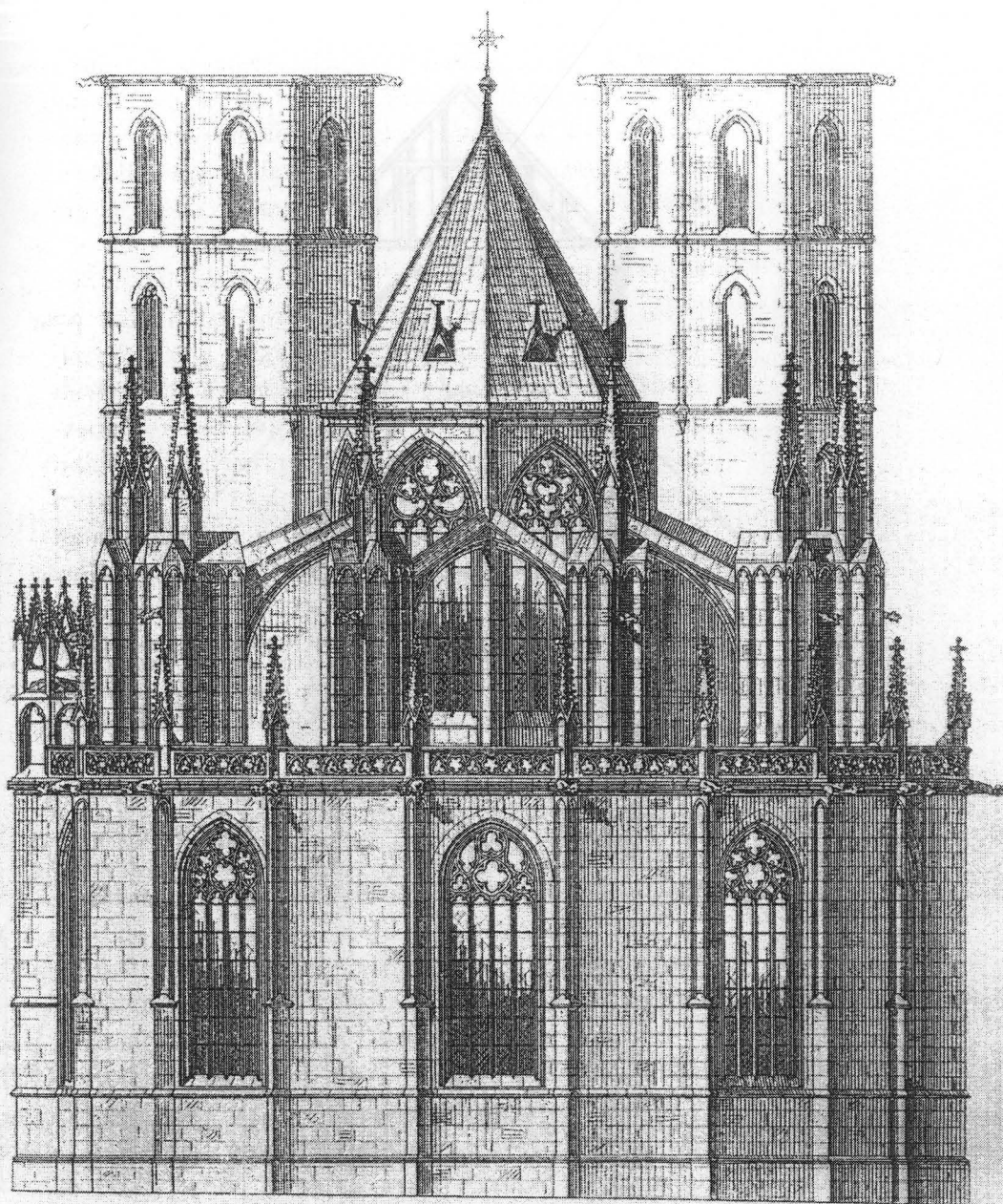

17. Pohled na chrám sv. Bartoloměje od východu, asi Josef Mocker, před r. 1897.

Kresba, publikovaná rovněž v Soupisě památek, zachycuje zřejmě jednu z verzí navrhované

16. Pohled na chrám sv. Bartoloměje od severu, asi Josef Mocker, před r. 1897.

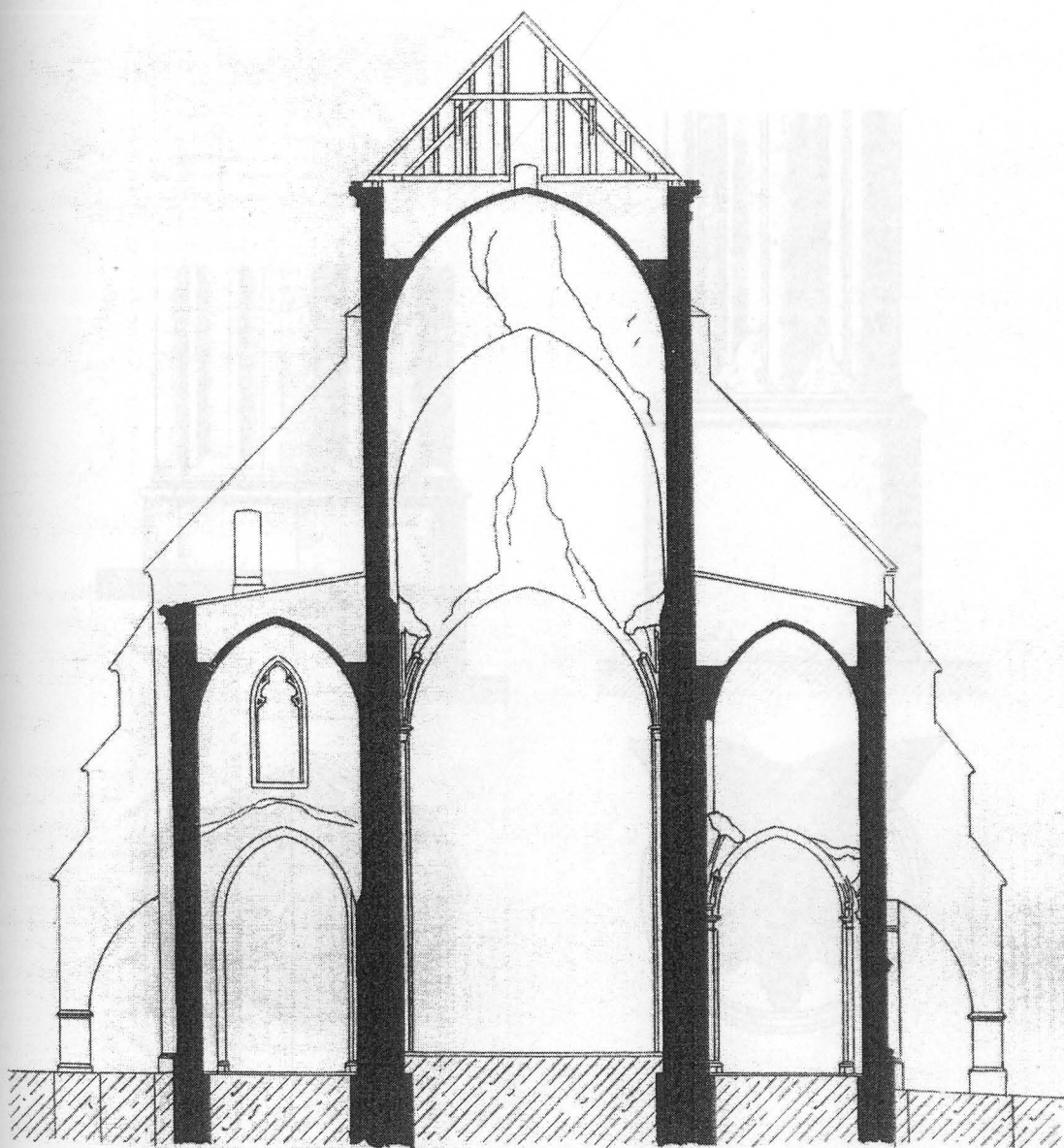
Kresba, publikovaná v Soupisě památek okresu Kolín roku 1897, zachycuje severní fasádu chrámu před započatím rozsáhlé rekonstrukce počátkem 20. století.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 metrů.

17. Pohled na chrám sv. Bartoloměje od východu, návrh rekonstrukce, asi Josef Mocker, před r. 1897.

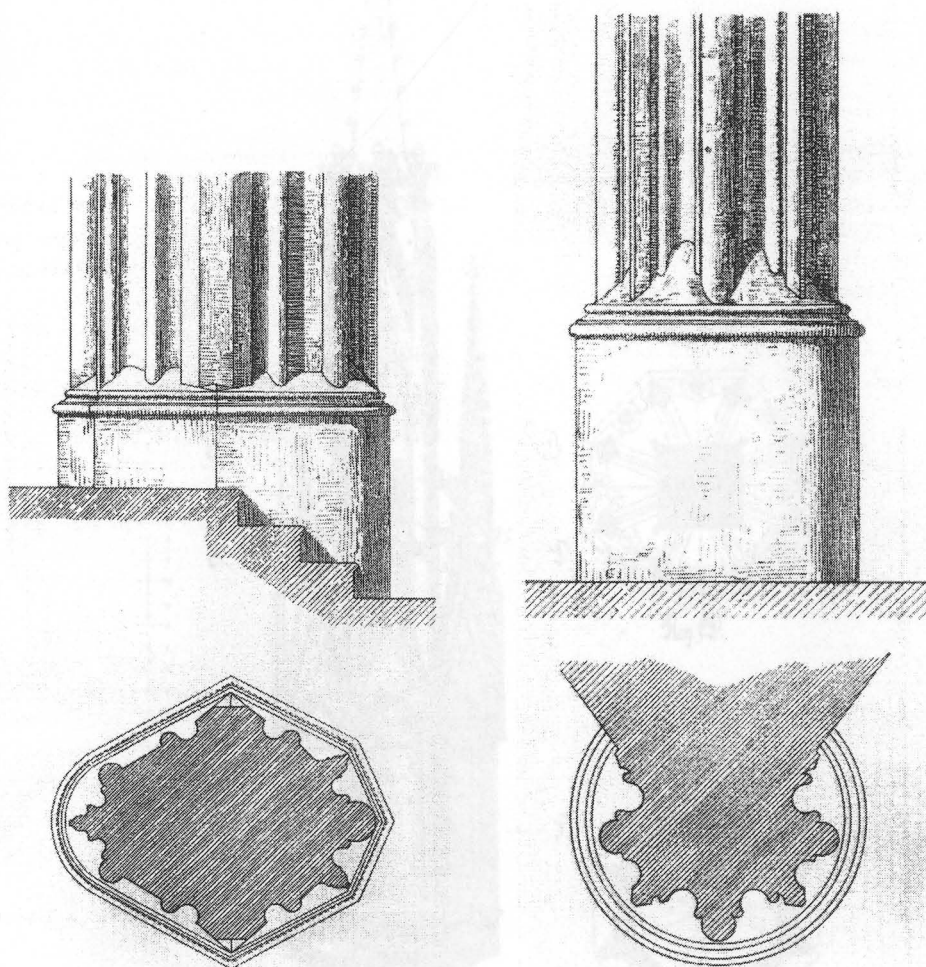
Kresba, publikovaná rovněž v *Soupise památek*, zachycuje zřejmě jednu z verzí navrhované obnovy chrámu; balustráda chrámového ochozu byla v pozměněné formě (bez fiál) později realizována, nejsou zde naopak zobrazeny Mockerem původně navrhované stanové střechy nad ochozem.

18. Řez chrámovým chórem v pohledu k západu, kresba před r. 1897

průřez v chóru chrámu sv. Bartoloměje. Před 1897.

Kresba, rovněž publikovaná v Mádlově Soupisu, zachycuje řez chórem před započítím rekonstrukčních prací. Zajímavé je zdůraznění prasklin v ploše západního štítu chóru, kvůli nimž bylo později nutné jeho přezdění takřka v celém rozsahu. zdroj: dostupné po roce 1360.

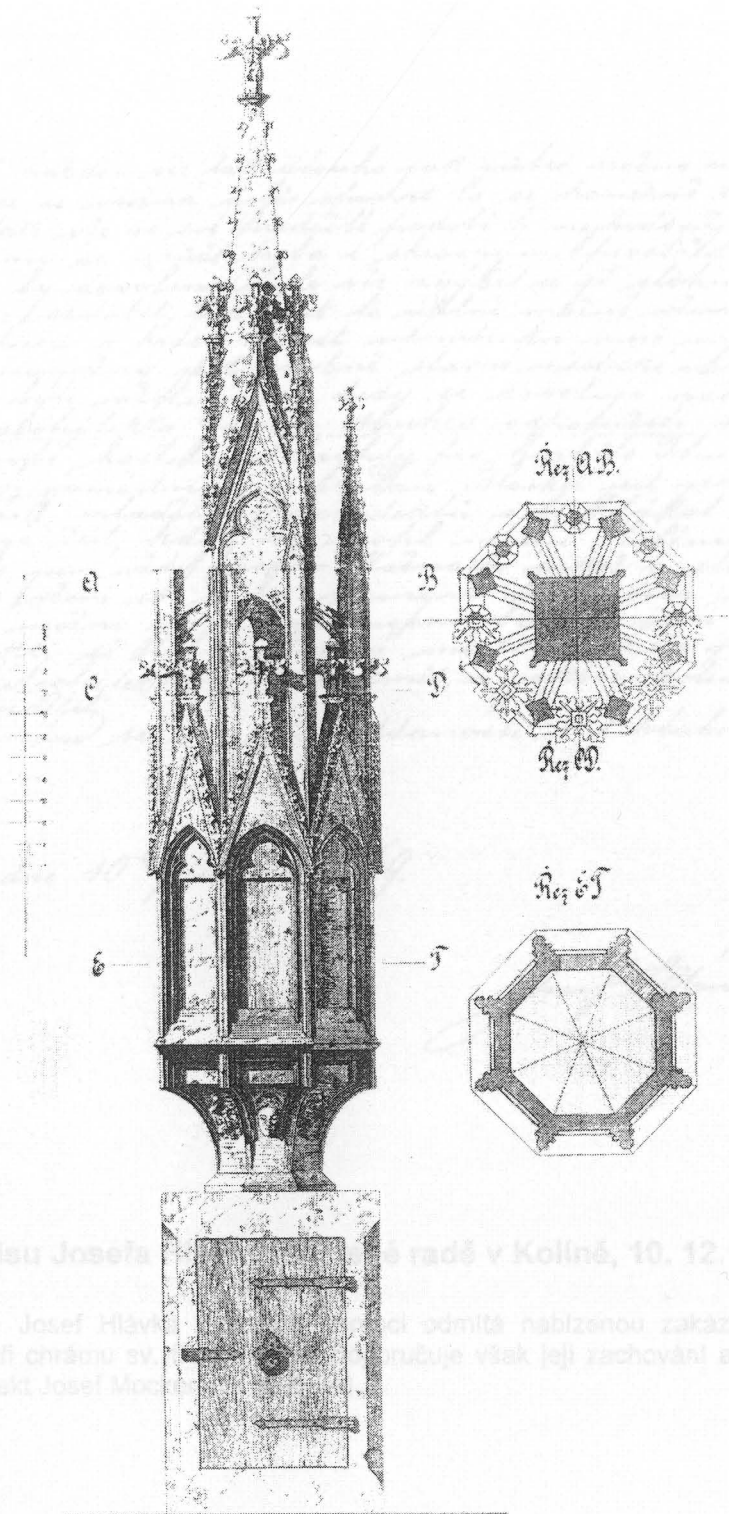

19. a, b Pohled a půdorys a) boční arkádový pilíř a b) mezikaplová přípora v chóru chrámu sv. Bartoloměje. Před 1897.

Kresby, publikované v Mádlově Soupise památek, zachycují velmi přesně tvarosloví důležitých architektonických prvků „parléřovské“ části chrámu, budované postupně po roce 1360.

20. Věžové sanktuarium v chóru chrámu sv. Bartoloměje, kresba, aut. Josef Mocker, nedat.

Kresba publikovaná rovněž v Soupise, zachycuje gotické sanktuarium v podobě před jeho rozsáhlou opravou (vlastně nahražením relikvií) v letech 1910 - 11.

21. Závěr dopisu Josefa Hlávky k radě v Kolíně, 10. 12. 1869

V tomto listě arch. Josef Hlávka odmítá nabízenou zakázku na obnovu vyhořelé zvonice při chrámu sv. ... doporučuje však její zachování a navrhuje, aby práci převzal architekt Josef Mocker.

20. Věžové sanktuarium v chóru chrámu sv. Bartoloměje, kresba, asi Josef Mocker, nedat.

Kresba, publikovaná rovněž v *Soupise*, zachycuje gotické sanktuarium v podobě před jeho rozsáhlou opravou (vlastně nahražením replikou) v letech 1910 – 11.

nystává' každou věz tak dlouho jak vůbec možno udržeti a po
oprosenou se měrná dobře opudřit. Co se konečně té okolnosti
tvoje je tato věz ve své firdišlé podobě k nejkrásnějšímu nápa.
Krátká, tam se může třeba i skrovnij, mířnostilky odřemou
a když by dovoleno bylo věz vyčist a jí slohu firdišnérou
střednou, oadobit, tak byst to úplné mbání včím požadav.
Kčím vkusu a krásy radost udržeti. Pro mne mýřně pro mou
nemoc nemožno jest osobně slavně městské radě a tomto
opledu byti učitelijm, tedy si dovoluji našeho krajana
jana architekta Josefa Mockera odprositi, který námi
při práci kostela a krypty pro hraběte Thurn a Tsch.
městský gaměstnan jest. Pan Mocker jest jediný z nejna,
starjších mladších architektů a prosklápal bysi to
zajistě za čest, když by mohl místo Kolíně posloužit
tčímto že jsem viděl včeho v našnosti jakož i slavně městské
radě ve včím id vůbec v mým firdišším stavu mý
nemoci možno jest rářomopem byti, ja jsem včdy ochot.
ny patři si toho slavně městské rada řáve, se s
řpanem architektem usrozumit, a jakou koli řádanou
radu včelit.
řnamřnř se ve včí oddanosti a s hlubokou
řičtou

Ve včdni dne 10to prosince 1869.

Josef Hlávka

21. Závěr dopisu Josefa Hlávky městské radě v Kolíně, 10. 12. 1869

22. Závěr dopisu Josefa Mockera městské radě v Kolíně, 20. 3. 1870

V tomto listě arch. Josef Hlávka z důvodu nemoci odmítá nabízenou zakázku na obnovu vyhořelé zvonice při chrámu sv. Bartoloměje; doporučuje však její zachování a navrhuje, aby práci převzal architekt Josef Mocker. (SOA Kolín) Kolina (SOA Kolín)

stalo se také, musí se některým náhodným zastavit.

Někdy by bylo, protože čas knapí, aby starší měšťáci
rada zastane tyto plány některému z nich či odbornému
staviteli, který mívá poměry a ceny staviva i práce od-
lišitě zná, co nejvíce přetvářel, aby podle nich reálný
rozpočet sestavil — a aby také se na to rozhodla a vyje-
dřila, komu dlečnou stavbu k provedení svěřiti má.

Pro starší měšťáky své na karitě doložiti, že
níkdy zastane ochoten, a přijede, ovšem se začátku budování
měřice — anžli Práhy projede — na karitě jít do Kolína,
abych o něm více se přezvěděl.

Bábořanův nápis
stavě radě měšťáků

odstavený

V Rotmahlích dne 20 března 1870.

Josef Mocker

22. Závěr dopisu Josefa Mockera městské radě v Kolíně, 20. 3. 1870

V tomto listě arch Mocker již konzultuje s městskou radou některé detaily obnovy vyhořelé zvonice a severní věže a slibuje že přijede brzy do Kolína. (SOA Kolín)

23. Titulní strana druhé části rozpočtu na rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje, Josef Mocker, 30. 10. 1889

Tyto dvě části pozorného rozpočtu a harmonogramu na rekonstrukci chrámu svědčí o tom, že arch Mocker měl rekonstrukci velmi důkladně projekčně ořízvenou. Rozpočet nakonec nebyl použit. (SOA Kolín)

Obsah poznámky	Rozměry	Obsah	Cena		Obnos	
	metr	metr	zl.	hr.	zl.	hr.
Přeneseno . . .						
II.						
Kosten-Berechnung.						
für die Restaurierung der St. Bartholomäus-Kirche in Kolín über die nothwendigen und wünschenswerten Bauarbeiten.						
<u>Maurer- und Handlanger-</u> <u>Arbeit sammt Material.</u>						
<u>Abtragung.</u>						
1.		Abtragen 3 grosser Fensterwass- erkeren mit 5 Posten, des Presbyterium- Hochschiffes, (1 Fenster ist bereits hergestellt) sammt Pfeilern und Sockelsteinen, und Auspfeilern der Fensterisen à			35,00	105,00
2.		ditto per weiteren 4 ditto mit 3 Posten Handarbeit à			25,00	100,00
3.		ditto 5 ditto mit 3 Posten in den Seitenkapellen à			18,00	90,00
4.		ditto 3 ditto mit 2 Posten Handarbeit à			12,00	36,00
Zusammen . . .						331,00

23. Titulní strana druhé části rozpočtu na rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje, Josef Mocker, 30. 10. 1889

Tyto dvě části podrobného rozpočtu a harmonogramu na rekonstrukci chrámu svědčí o tom, že arch. Mocker měl rekonstrukci velmi důkladně projekčně připravenou. Rozpočet nakonec nebyl použit. (SOA Kolín)

Oprava chrámu sv. Bartoloměje.

Roku 1878. d. 25. prosince pozval děkan P. Jan Svoboda následující pány nádekanství, by se o důkladnou opravu chrámu sv. Bartoloměje poradili, byli to p. p. Jos. Formánek měšťanosta, mlynář podzámecký, Vcl. Berner radní, statkář z Kouz. předměstí, advokátové d. Ant. Givin a d. Vojt. Vrtátko, Alois Kroutil říd. dítel spol. cukrovaru, Jan Ubl městošký tajemník. — Uvažována obzvlášť ochátralost gotické části, jmenovitě opěracích pilířů, jejichžto jednotlivé části olivem pověřenosti i požáru během času nemaly zkázy vzaly, tak že i sročením brozibý. Služba i šebra jižního okna před mnoha roky vypracena vyžaduje nutně náhrady. — Proto usneseno, tuto drahocennou památku předků našich od další zkázy chrániti, části zmařené a chabé novými nahraditi neb i doplniti. K tomu cíli buďto občanstvo zdejší vyzváno, by každý dle možnosti svou hřívnou k této šlechtný účel podporoval. — Má se stanoviti jednota/pod jménem: "Jednota pro opravu chrámu sv. Bartoloměje." [Viz str. 396.] Stanovy jednoty vypracoval d. J. Givin, které sákeš. 21. ledna 1879. městošce radě předložil:

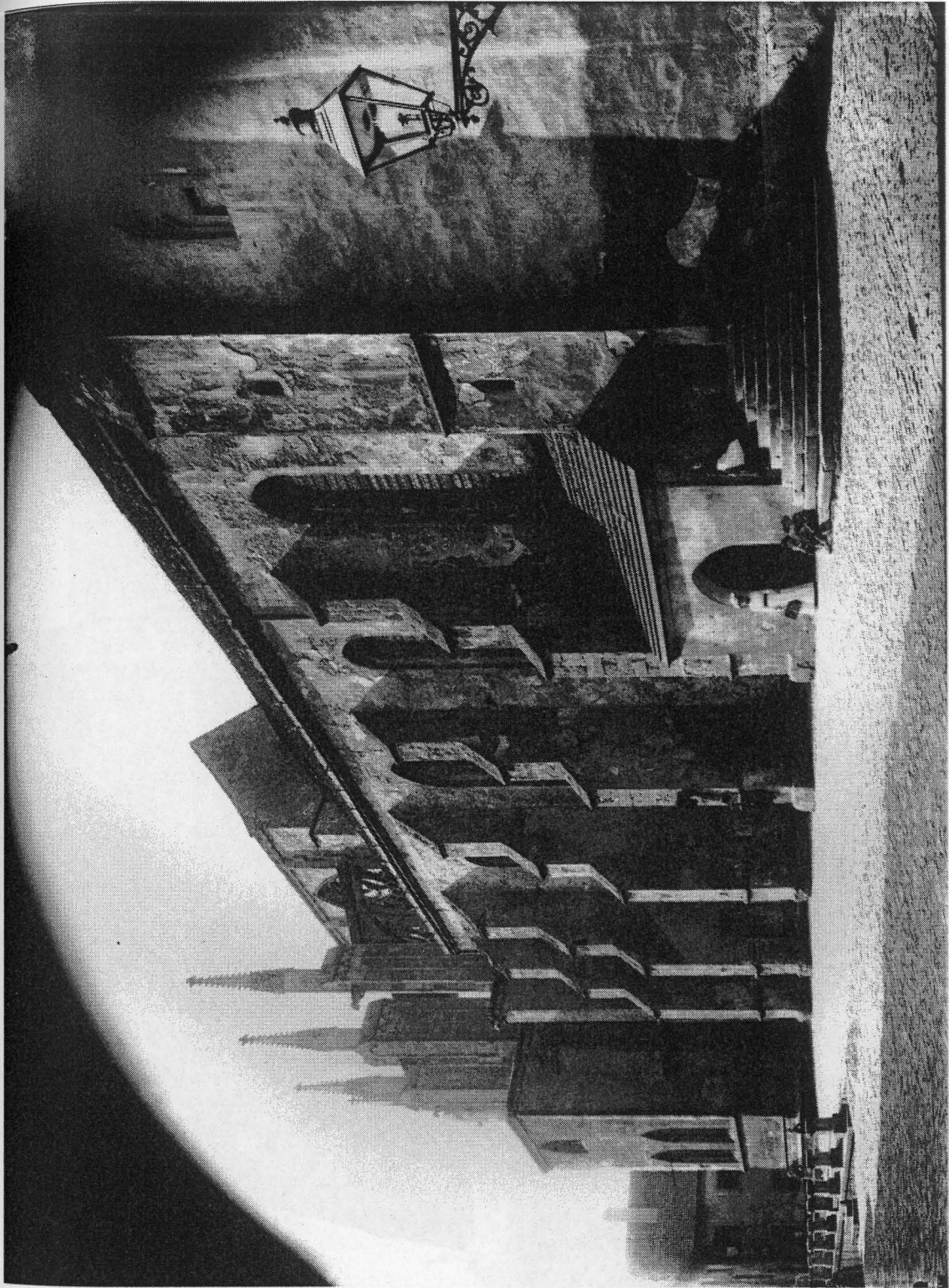
Roku 1881 postaveno bylo přenosné lešení u prvního opěracího pilíře proti děkanství za účelem zjištění míry snesení starých a postavení nových fiál. — První na lešení a spracování dřevě, železo a mady dělníků vyplaceno 475 zl 42 kr. — V témž roce sneseny byly první dvě fiály až po chlápci, pro zjištění stavu dřev a zčásti i zrudimentů sechařských oprav a upravení modelů od povídajíce starým formám pro kameníky. Snesení stálo 28 zl 40 kr. — Po zhotovení detailních plánů přikročeno ku provedení prvníh dvou fiál a práce svěřena byla na odporučení p. architekta Mokra kameníckému mistru Jos. Uxlovi v Praze.

24. Ukázka z kolínské tzv. Potůčkovy kroniky, před r. 1901, rkp.

Stránka z rukopisné kroniky, popisující založení Jednoty pro obnovu chrámu sv. Bartoloměje roku 1878 a započetí rekonstrukčních prací roku 1881. (SOA Kolín)

25. Chrám sv. Bartoloměje od severozápadu. Fotografie, kol. 1900

Unikátní, doposud nepublikovaný snímek ze souboru několika stieráných negativů kolínské fotografa F. Krátkého, zachovaných v Oblastním archivu v Kolíně. Zde je zachycena zejména severní stěna trojdiel před započatím Labietovy rekonstrukce, zcela vpravo původní schodiště na kruchtu a předstří před hlavním severním portálem. (SOA Kolín)

26. *Styk trojlodí a chóru, fotografie F. Krátký, kol. 1900*

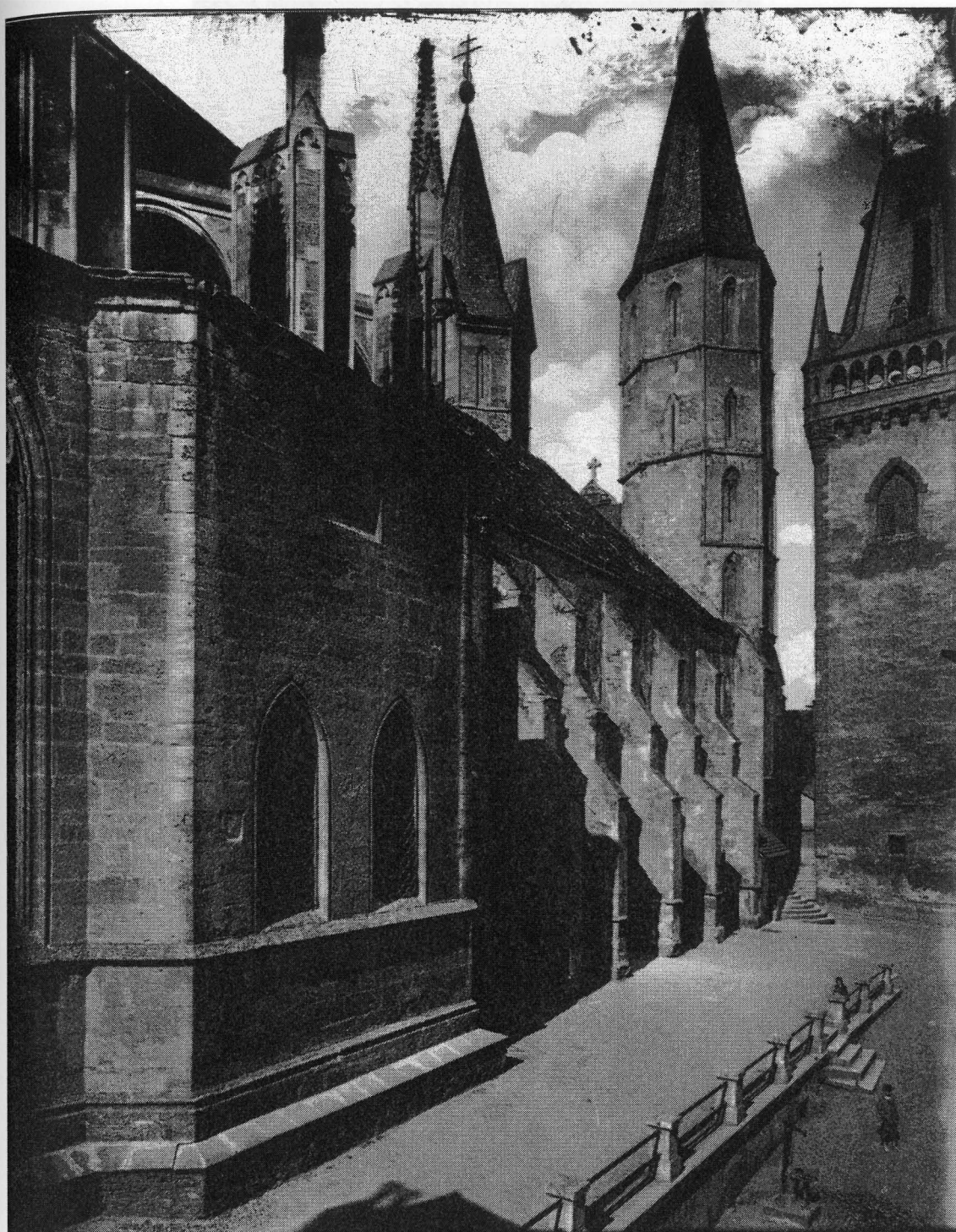
25. Chrám sv. Bartoloměje od severozápadu. Fotografie, kol. 1900

Unikátní, doposud nepublikovaný snímek ze souboru několika skleněných negativů kolínského fotografa F. Krátkého, zachovaných v Oblastním archivu v Kolíně. Zde je zachycena zejména severní stěna trojlodí před započítím Láblerovy rekonstrukce; zcela vpravo původní schodiště na kruchtě a předsíň před hlavním severním portálem. (SOA Kolín)

26. Styk trojlodí a chóru, fotografie F. Krátký, kol. 1900

Snímek na poněkud poškozeném negativu zachycuje návaznost trojlodí a chóru před započatím Láblerovy rekonstrukce. Jsou zde detailně zobrazeny původní opěráky trojlodí, původní, zjevně provizorně působící štít chóru a částečně i původní kružby oken vysokého chóru. Opěráky vysokého chóru jsou zde již po Mockerově rekonstrukci. (SOA Kolín)

27. Pohled na chrám od severovýchodu, fotografie F. Krátký, kol. 1900

Zde je zachycen mimo jiné i sled původních opěráků trojlodí, severní věž a zvonice ve stavu po Mockerově opravě po požáru roku 1869 a například i původní korunní římsa chórového ochozu. Okna věží jsou doposud z velké části zazděna, již od požáru roku 1796. (SOA Kolín)

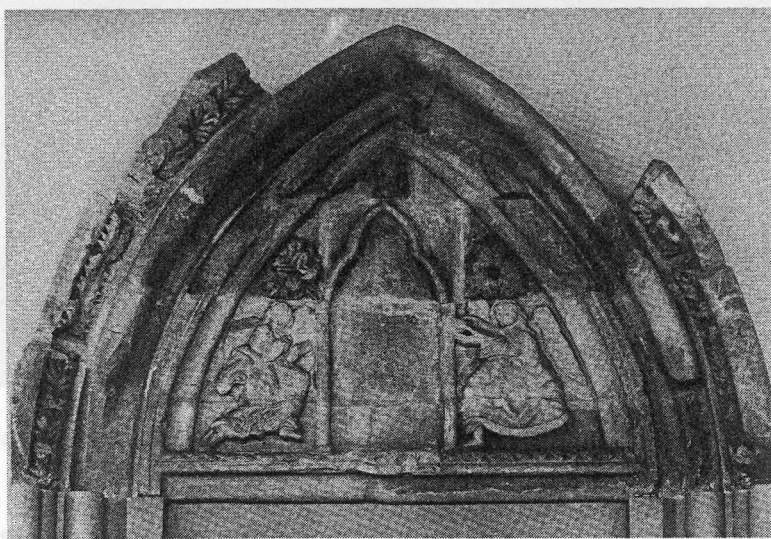
29. Originál tympanonu severního portálu

Tympanon hlavního severního portálu kolínského chrámu, dnes osazený v expozici Lapidaria Národního muzea v Praze.

28. Hlavní severní portál, fotografie, 1906 – 7

Raně gotický portál v severní stěně trojlodí, po odbourání mladší předsíně při rekonstrukci roku 1907. Ve vstupu osazeny pozdně gotické okované dveře. Těžce poškozený portál byl na místě nahrazen volnou kopií od sochaře Štěpána Zálešáka, originál tympanonu darován Národnímu Muzeu v Praze. (SOA Kolín)

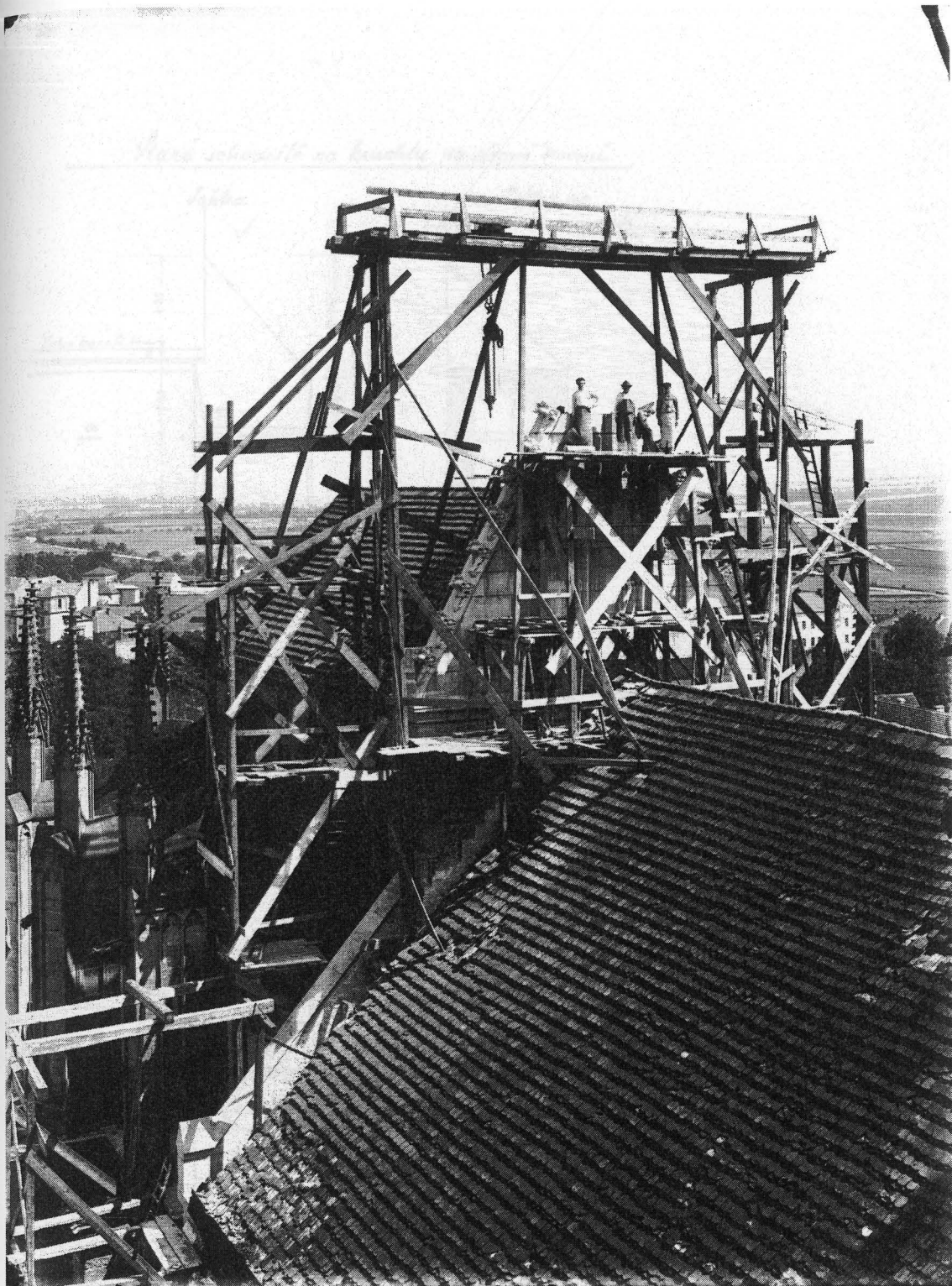
29. Originál tympanonu severního portálu

Tympanon hlavního severního portálu kolínského chrámu, dnes osazený v expozici Lapidaria Národního Muzea v Praze.

30. Spodní část západního průčelí chrámu, fotografie F. Krátký, kol. 1900

Unikátní snímek zachycuje jihozápadní nároží a západní průčelí chrámu před započatím Láblerovy rekonstrukce. Loď je dosud omítnuta, v kruhovém okně kruchty schází kružba, okna věží jsou zazděna. Zcela vpravo je zachyceno později zbořené jižní schodiště na kruchtě. (SOA Kolín)

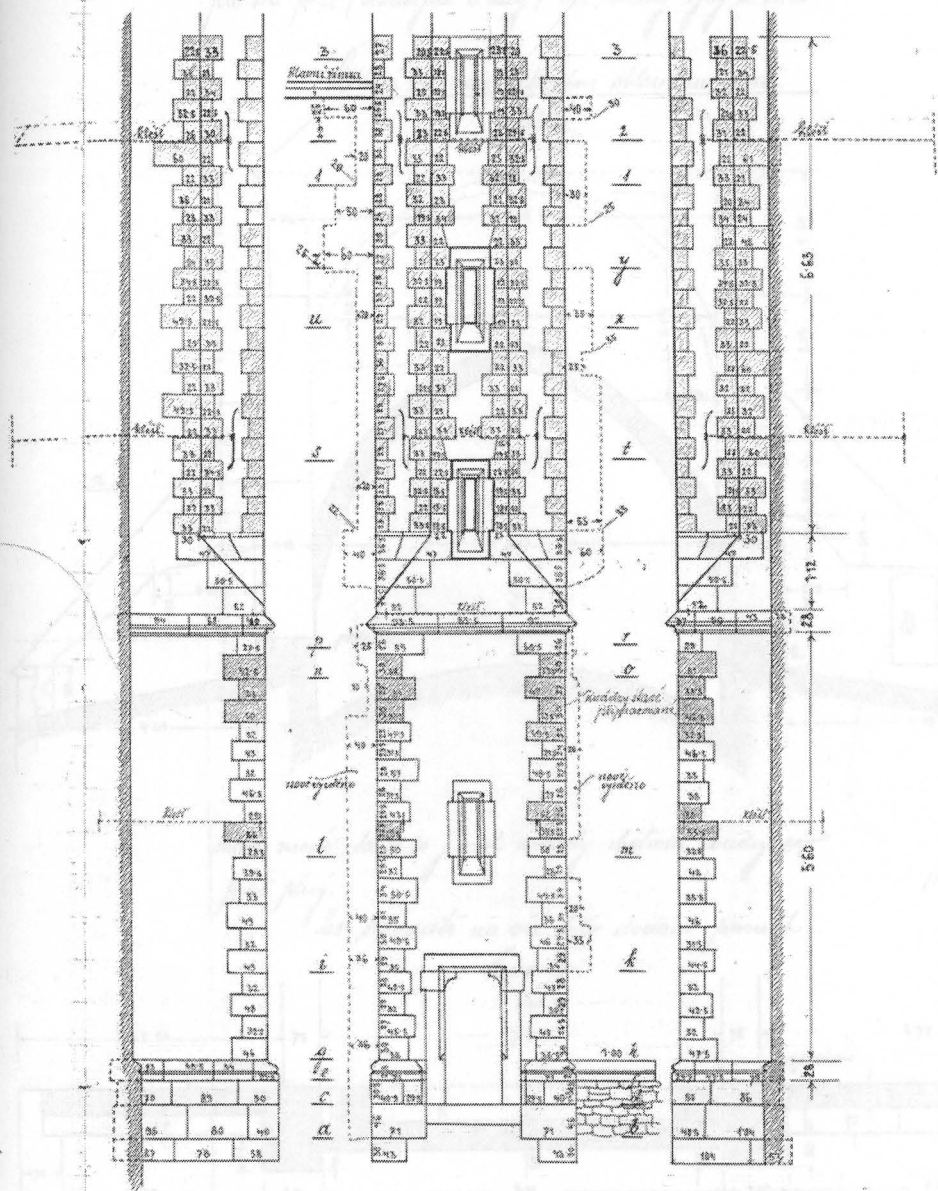
31. Stavba nového západního štítu chóru, fotografie F. Krátký, 1906

Snímek, který je možno datovat dle údajů o stavbě štítu ve stavebním denníku (květen – červen 1906) byl pořízen z ochozu chrámové zvonice. Nad trojlodím i nad chórem jsou doposud nižší, později snesené krovy. (SOA Kolín)

Zde je zakreslen původní stáv severského schodiště na křochu; šrafované části v půdoryse byly odbourány. (SOA Kolín)

Schodiště na straně severní - nové.

Pohled ze strany jižkové. Pohled s přech. Pohled ze strany západní.

*Legenda: Červeně přiloženy a šedě nástavby na sloupkách nosnou
 příč. Nástavby červeně čárkované jsou staré zpracované p. J. Bažá-
 kem, nástavby modře čárkované jsou dodány a zpracovány v režii.*

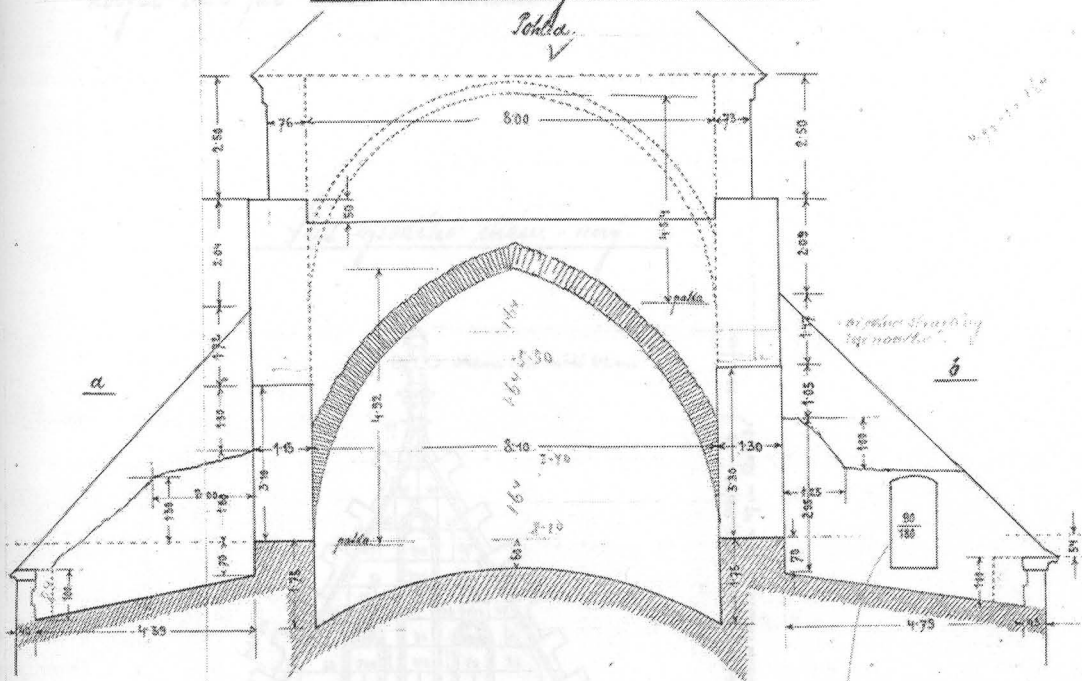
33. Strana 63 stavebního deníku

Pohled a řez původní západní litové zdi chůvy.
 Pohledové nákresy nového severního schodiště na kruchtě. Šrafované kvádry (v originále červeně) jsou druhotně použité staré, nově opracované. (SOA Kolín)

sv.

nepracuje, poněvadž kvádry nejsou dle původní kóthy, přičemž
z uváží, že kamenný nástožek z lomů, které kvádry
pro ten půl (scházející 3 kusy) ale všechny byly o více

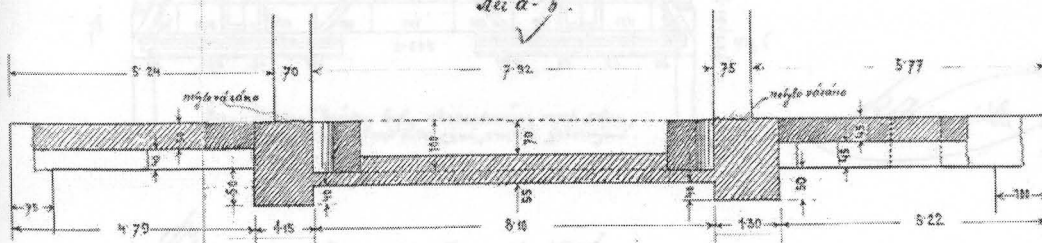
Říťová řed' nad vřetěnkou obloukem - stará.

málo menší, takže se z nich musely zhotoviti kvádry pro
pětú plný.

Pro schodáček na věž bylo dodáno prvních
dvů a-č.

R. V. ...

22 kusů kvádrů, s jejich opracováním se hned rozpocněl.

34. Strana 84 stavebního deníku

Pohled a řez původní západní štítové zdi chóru.

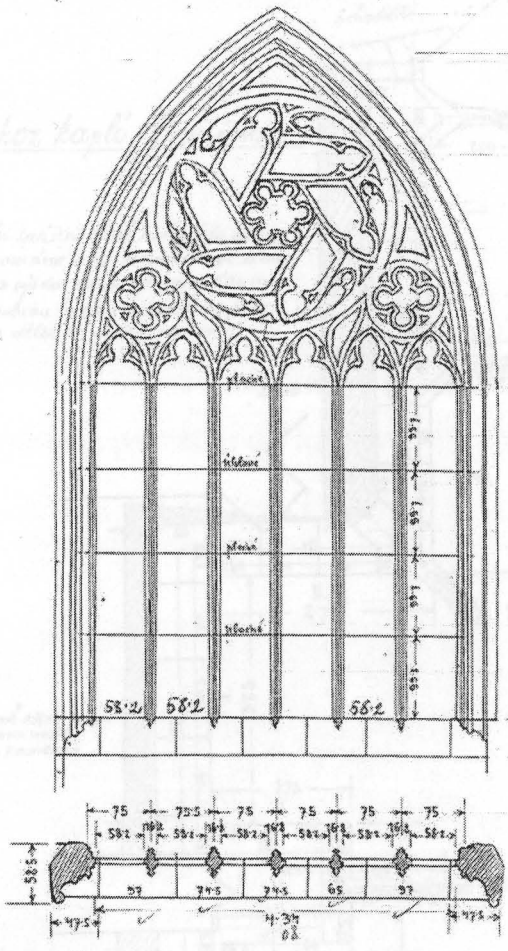
35. Strana 157 stavebního deníku

Některé části stěny nástavby západní štítové stěny chóru, vybudované dle původního
Mockerova návrhu a dokončené v červnu roku 1906.

Střecha od 21-27. května 1906.

Vyspřádávání kaple bylo v prvních dnech lyžací dokončeno a pracuje se bloumko lyžací pouze na schodišti jižní věže a na čističce ohněa vpravoého chóru, které bylo dokončeno.

Typový chór - okno 1. u nové na straně jižní.

Tabulka dle šablon emičeno:

2 x 1.05 x 0.59 =	1.239
1.26 x 0.84 =	1.058
0.68 x 0.60 =	0.408
0.65 x 0.46 =	0.299
0.92 x 0.63 =	0.580
0.86 x 0.57 =	0.490
0.87 x 0.37 =	0.322
0.80 x 0.77 =	0.616
0.84 x 0.58 =	0.487
0.46 x 0.65 =	0.299
1.12 x 0.56 =	0.627
0.76 x 0.61 =	0.464
0.61 x 0.61 =	0.372
4 x 0.70 x 0.38 =	1.064
0.73 x 0.70 =	0.511
0.74 x 0.57 =	0.422
1.30 x 0.90 =	1.170
0.62 x 0.84 =	0.521
0.97 x 0.56 =	0.543
0.87 x 0.31 =	0.270
0.70 x 0.53 =	0.371
2 x 0.79 x 0.18 =	0.284
0.43 x 0.17 =	0.073
0.55 x 0.30 =	0.165
dokladu.	12.655 m²

Všechno na obou stranách na výšku 4.00 m a pro nové okno vpravo.

Naše vzešší:
 a) vyškání dle pro celera, uvedeno již na kam. Kladenský; 6 hod.
 b) rovnání stěn; 6 hod.
 c) vyškání stěn podbourat; 6 hod.
 kam. Kladenský

R. Kladenská

Pro schodiště byly dodány železné kletě:

- 2 kusy à 3.90 m prof. 8/145 mm
 - 2 páčlače à 0.60 m prof. 8/145 mm
 - 1 kus à 1.30 m prof. 8/145 mm
- kg 26.00
kg 6.00

36. Strana 149 stavebního deníku

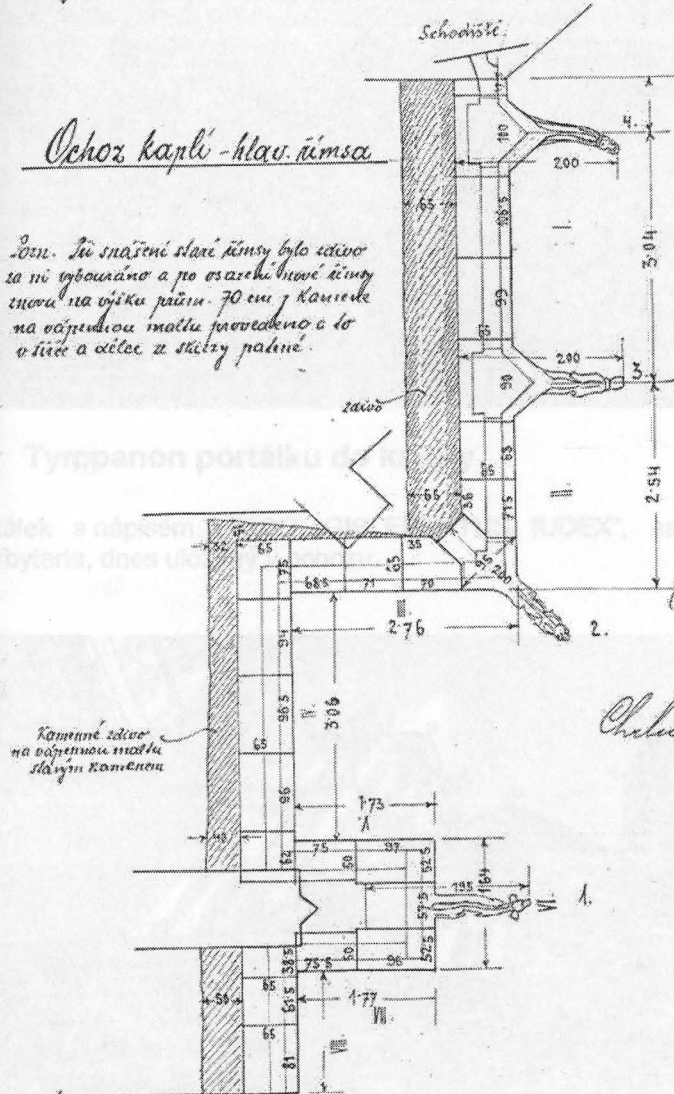
Nákres a půdorys 2. okna od západu v jižní stěně vysokého chóru. Vpravo sloupec číselných údajů k zaměření původní kružby dle šablon. Jeden z dokladů o tom, že nové kružby skutečně přesně kopírovaly původní.

týden od 17 - 23. června 1907.

Žedání osadili římsu ochoru na straně jini v části od soklovité na ochor at ku stla hlavní lodi a zatli ji malou; s ní osadili též 4 chřiči. Pak začli s osazová- ním galerie. Mimo to pracuji i na škrabání stupni unti v presbyteriu.

Ochor kapli - hlav. římsa

Dom. Po snášení staré římsy bylo zdívor za ní vybouráno a po osazení nové římsy novou na výšku pásmu 70 cm z kamene na vápennou maltu provedeno a to v říci a celce z stěny palné.

Římsa hlouvná 0.465 vys.

$$\begin{aligned}
 &0.81 + 0.615 + 0.385 + \\
 &0.62 + 0.96 + 0.965 \\
 &0.94 + 0.75 + 0.685 \\
 &0.71 + 0.70 + 0.715 \\
 &0.68 + 0.99 + 1.065 \\
 &0.175 \text{ hlub } 0.65 = m_3
 \end{aligned}$$

3.556

$$(0.755 + 0.75) \times 0.50$$

0.350

$$(0.96 + 0.96) \times 0.525$$

0.471

m₃ 4.374

Chřiči 1. 1.95 0.575 0.465

2. 2.00 0.95, —

3. 2.00 0.90 —

4. 2.00 1.00 —

3.172

Pesari dokončili vrbu stěchy a začli její stavováním, * křiči si pokřívají p. Kleemann na místě sám udal.

Kleemann

37. Strana 210 stavebního deníku

Zákres severní části nové korunní římsy chórového ochozu s chřiči.

39. Západní průčelí chrámu z poříboří

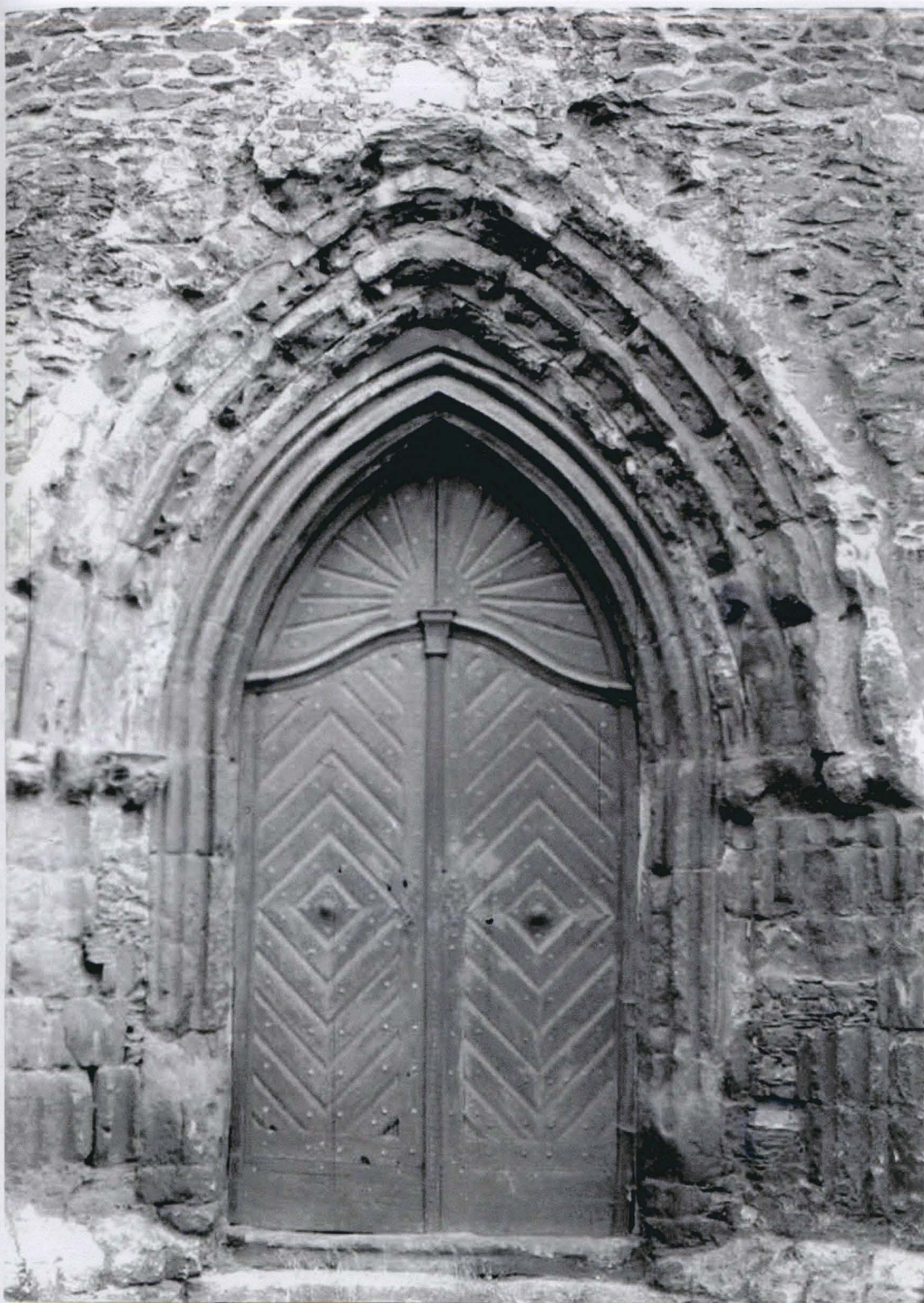

38. Tympanon portálku do krypty

Portálek s nápisem „FECIT GISLEBERTUS IUDEX“, nalezený roku 1910 pod dlažbou presbyteria, dnes uložený v ochozu.

39. Západní průčelí chrámu z pohledu

40. Hlavní portál v západním průčelí

Původní hlavní vstupní portál do chrámu; jeho ostění bylo těžce poškozeno, zřejmě požárem roku 1349. Vnitřní profilace byla po požáru vyměněna. (foto SÚRPMO)

42. Zbytky šachmatové výzdoby v patní části západního portálu

Torza postav pod baldachýny jsou zřejmě zbytkem sochy „Zvěstování“

41. Zbytek sochařské výzdoby v severním ostění záp. portálu

Pozoruhodná je zde zejména maska s tváří „divého muže“ na konzole.

43. Pohled na severní stěnu trojlodi

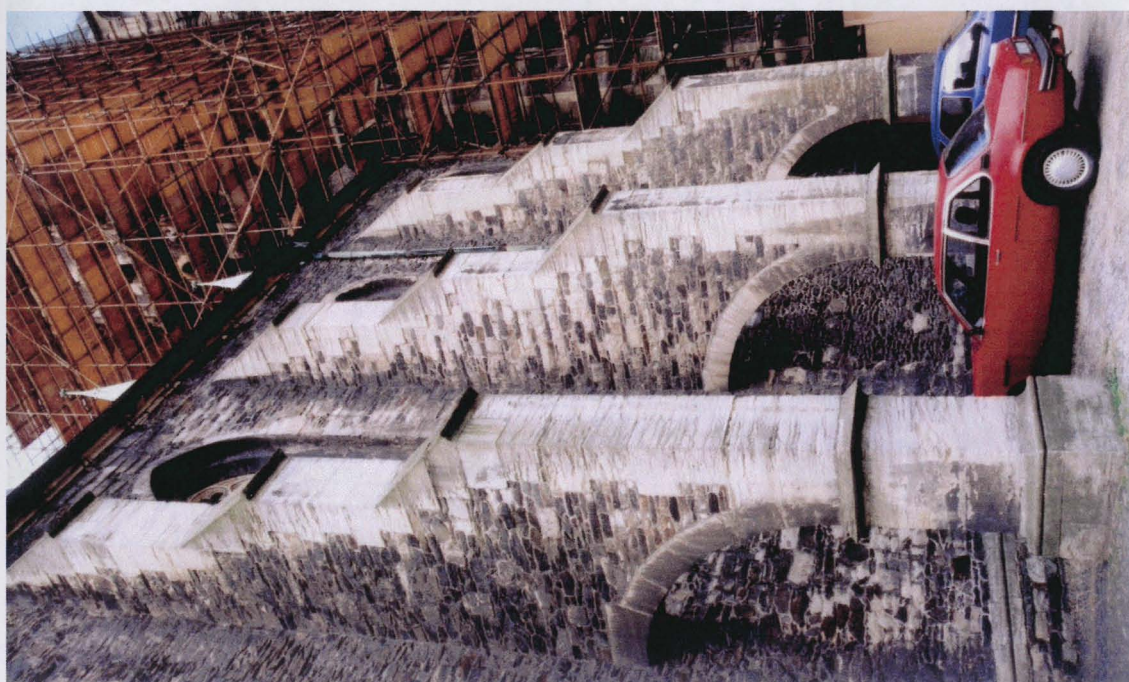

42. Zbytky sochařské výzdoby v jižním ostění západního portálu

Torza postav pod baldachýny jsou zřejmě zbytkem scény „Zvěstování“.

43. Pohled na severní stěnu trojlodí

44. Opěráky severní stěny trojlodí

Stávající opěráky byly nově vystavěny v letech 1906 – 1908 jako volné kopie původních.

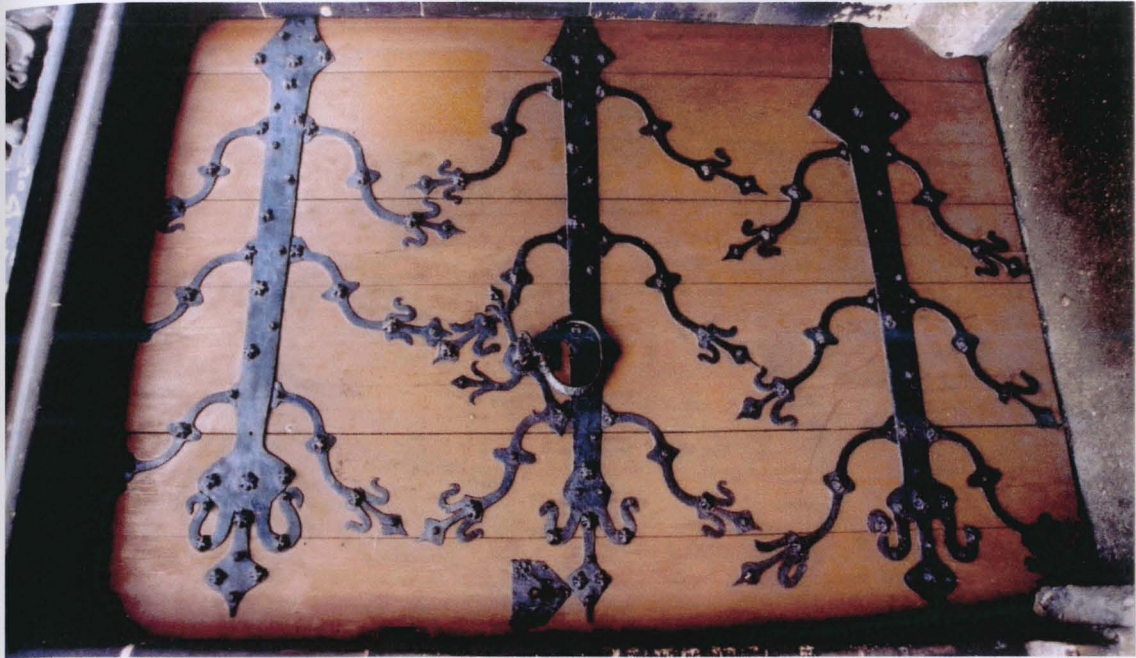

45. Větší portál severní stěny trojlodí byl původním pozdně gotickým kovářím.

Vytvořen roku 1907 sochařem Štěpánem Zálešákem jako volná kopie původního.

46. Tympanon většího severního portálu bylo nově vytvořeno zřejmě dle návrhu Josefa

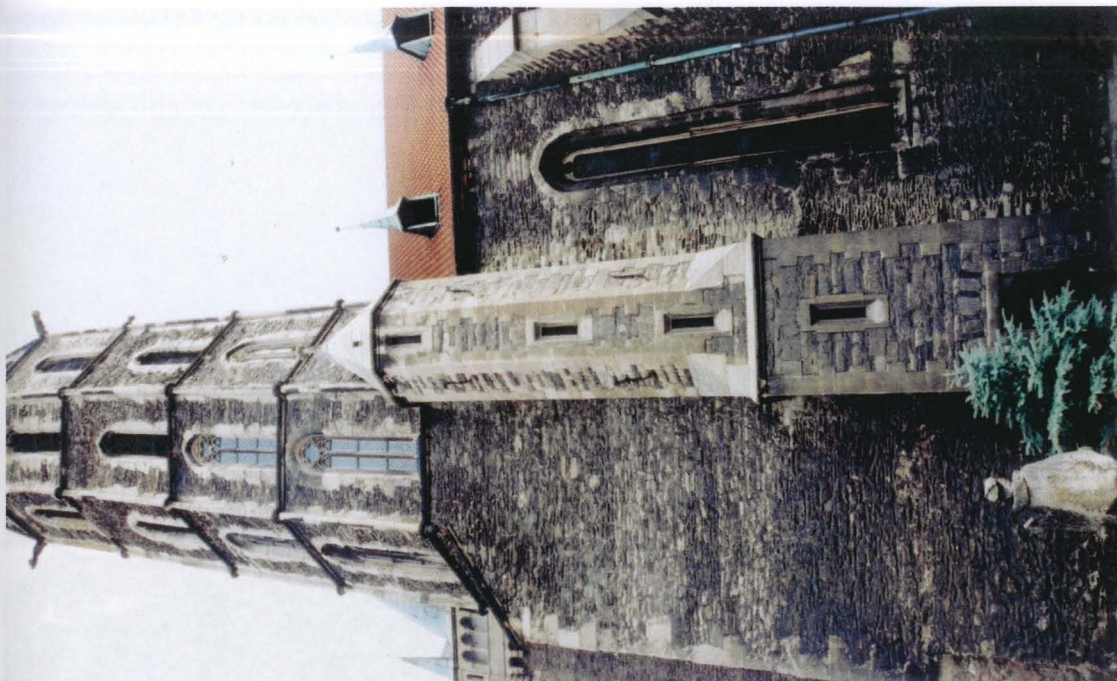
47. Dveře většího severního portálu

Dveře jsou novodobou replikou, jsou však opatřeny původním pozdně gotickým kováním.

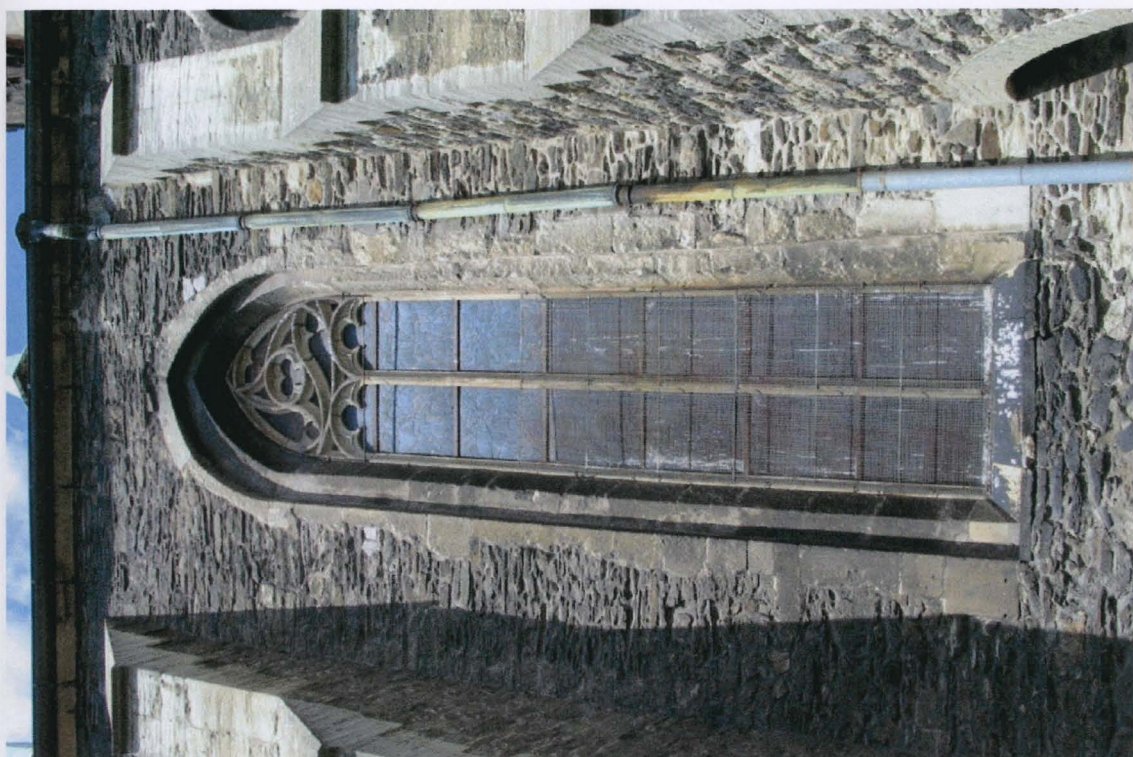
48. Menší portál v severní stěně lodi

Na místě staršího portálu neznámé podoby byl tento nově vytvořen zřejmě dle návrhu Josefa Mockera kolem roku 1881.

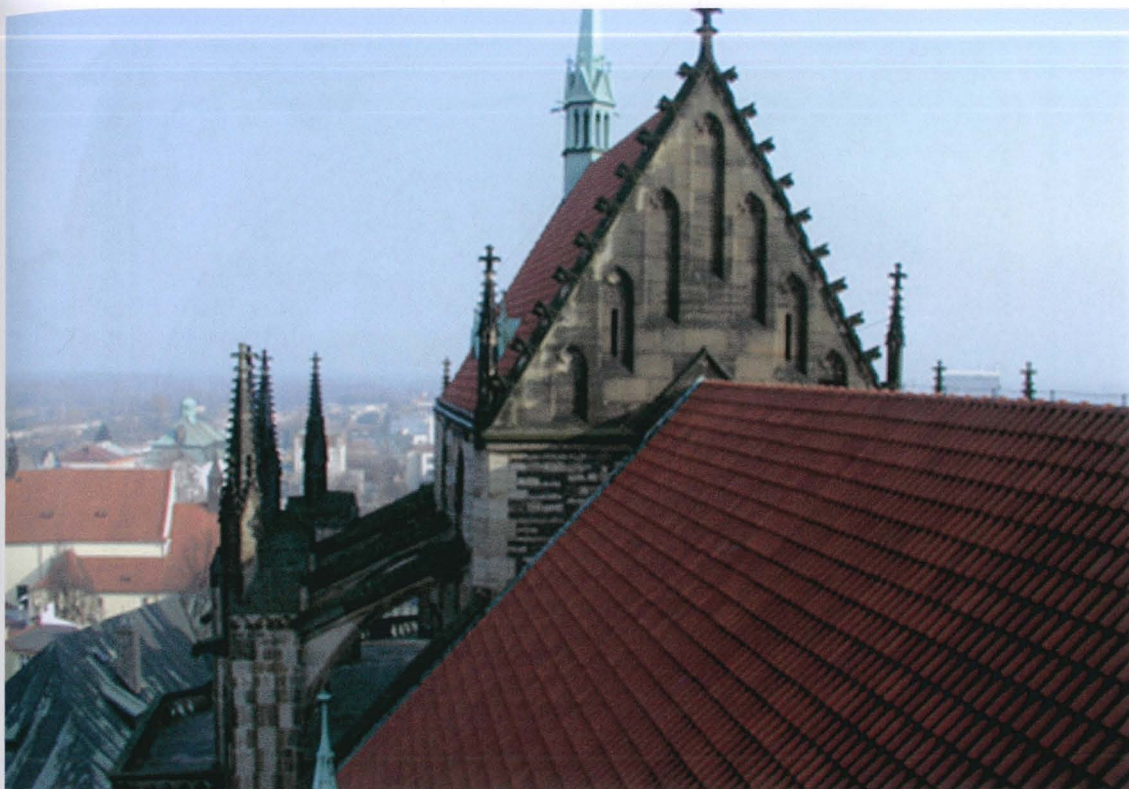
49. Jižní věž se schodištěm na kruchtu

Schodiště bylo – stejně jako jeho severní protějšek – nově postaveno po roce 1906

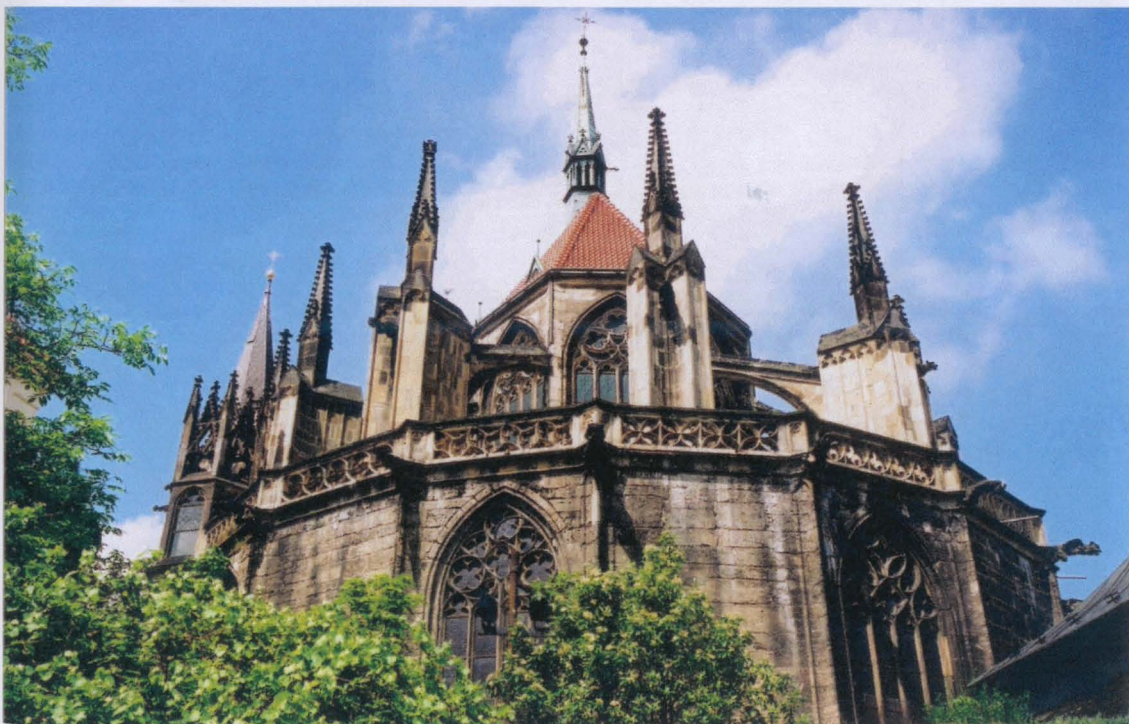
50. Okno ve 4. poli jižní stěny trojlodí

Okno bylo dodatečně rozšířeno zřejmě koncem 14. století (východní ostění), kružba nahrazena kopí po roce 1908.

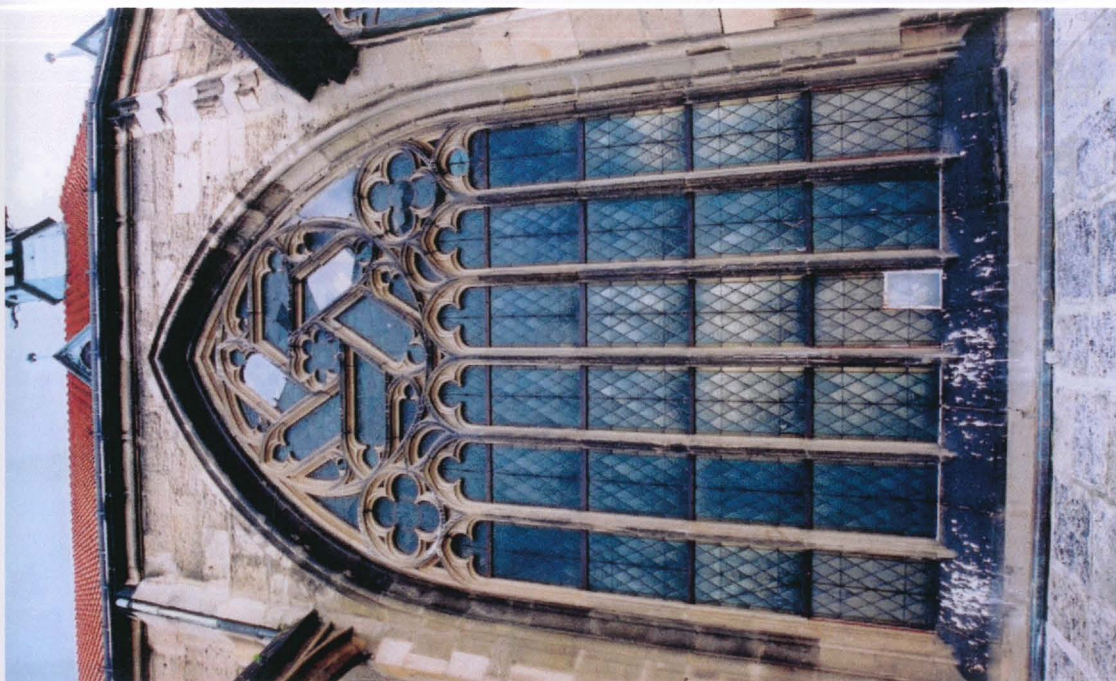
51. Západní štít chrámového chóru

Nově vystavěn roku 1906.

52. Pohled na chór od jihovýchodu

Opěrný systém rekonstruován v letech 1881 – 85, balustráda ochozu nově doplněna po roce 1905.

53. Druhé okno jižní stěny vysokého chóru

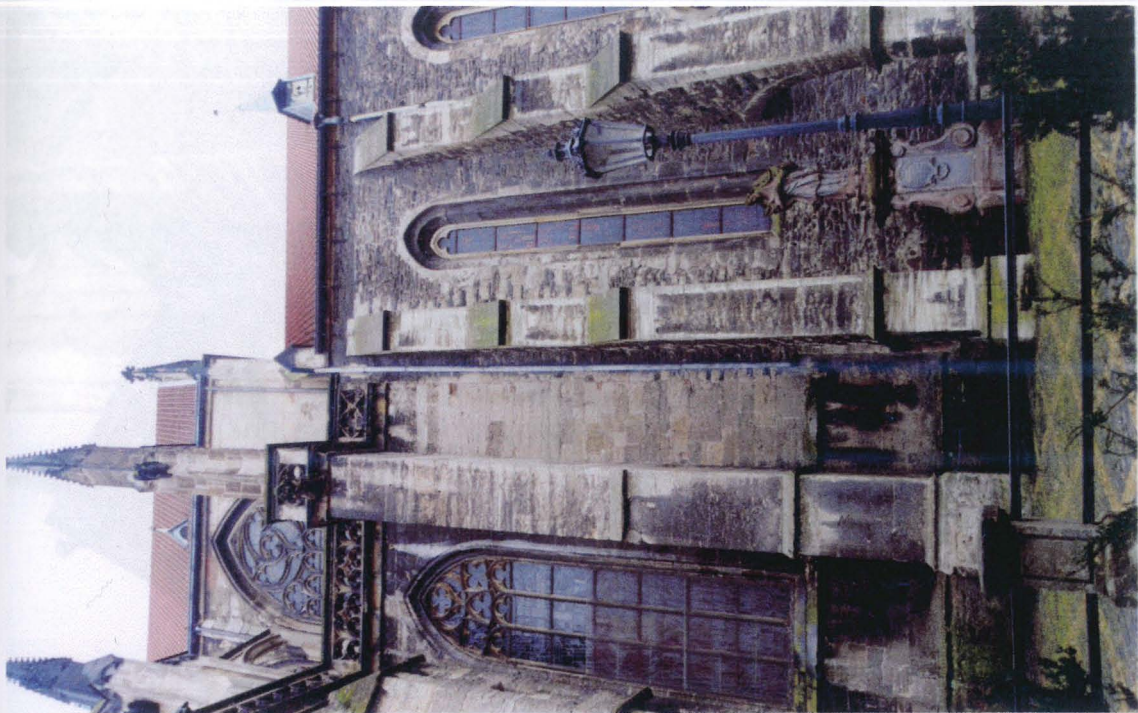
55. Napojení rané gotického trojlodí na chór – severní strana

Kružba, zhotovená po roce 1904, je přesnou kopií původní.

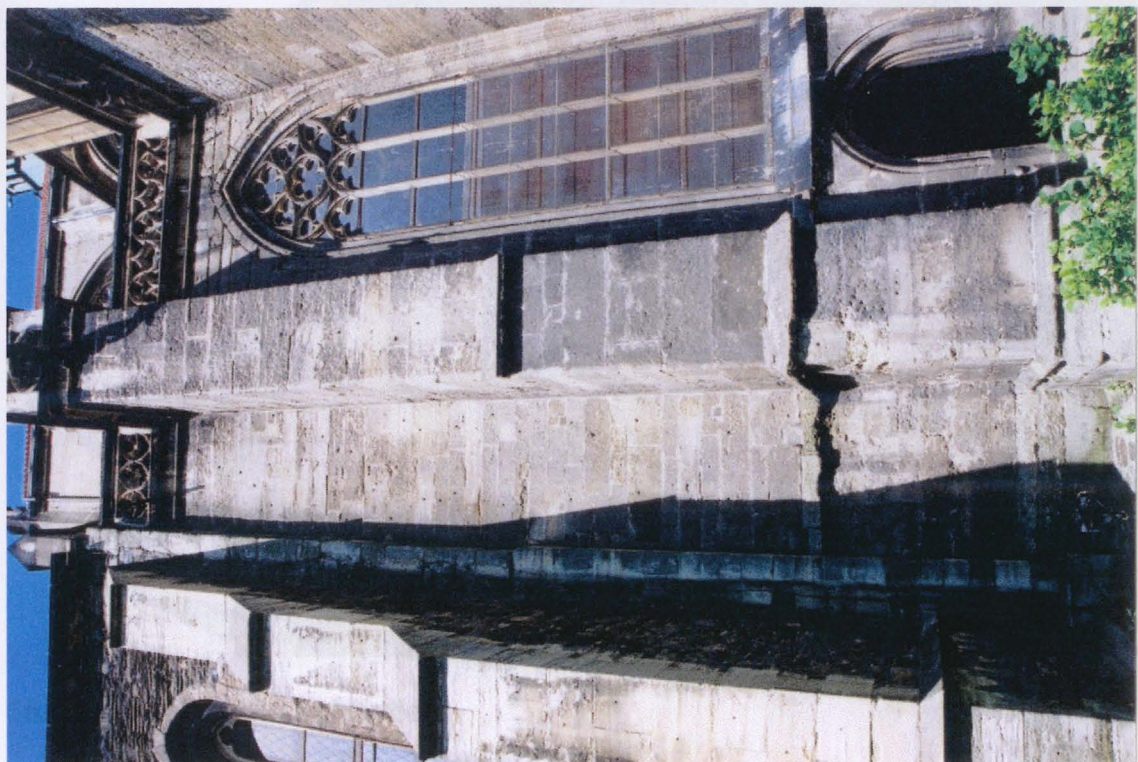

54. První okno jižní stěny vysokého chóru

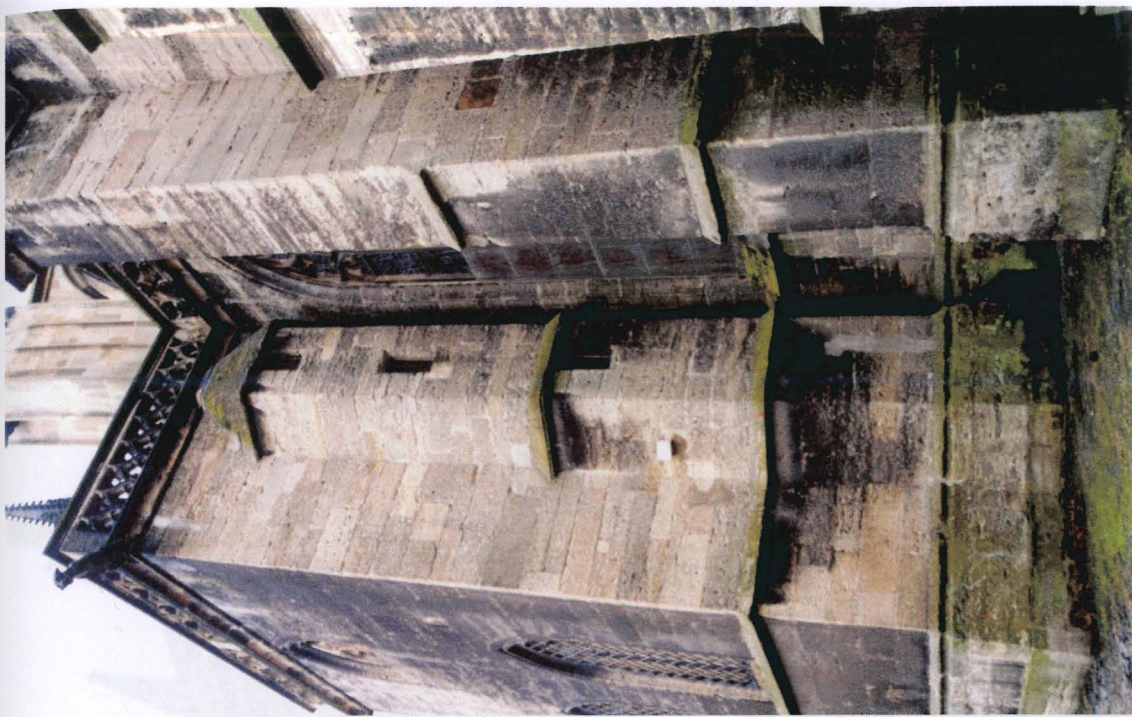
Kružba tohoto okna byla zničena zřejmě již při požáru roku 1796; dnešní byla zhotovena dle nákresu Josefa Mockera po roce 1881.

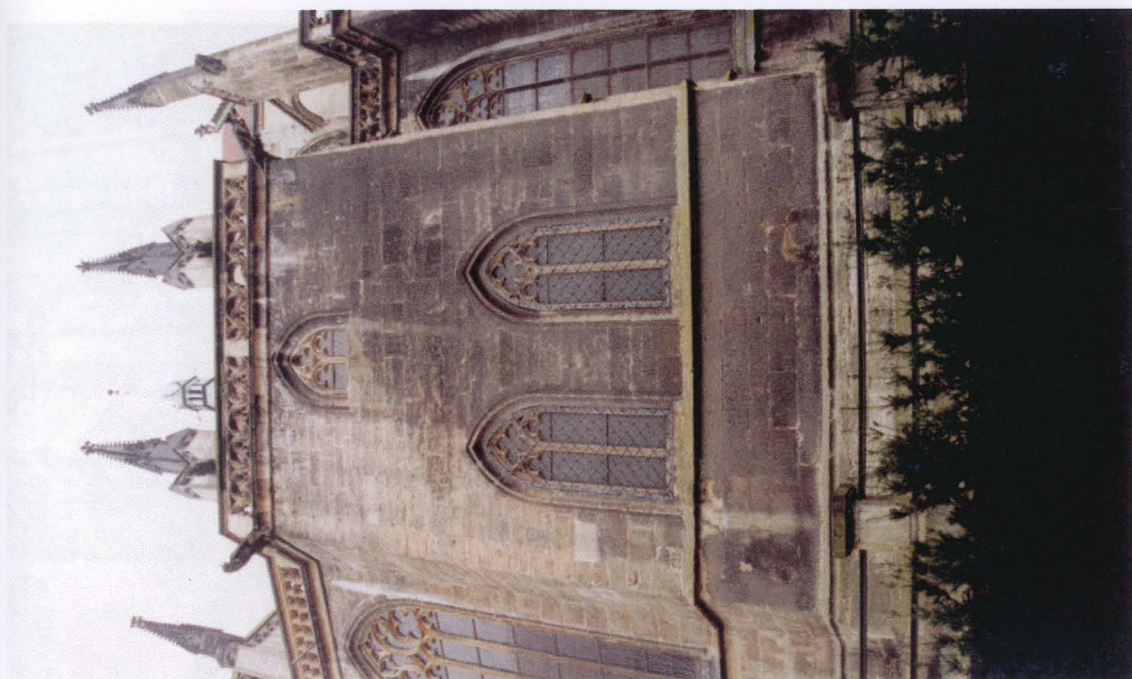
55. Napojení raně gotického trojlodí na chór – severní strana

56. Napojení trojlodí na chór – jižní strana

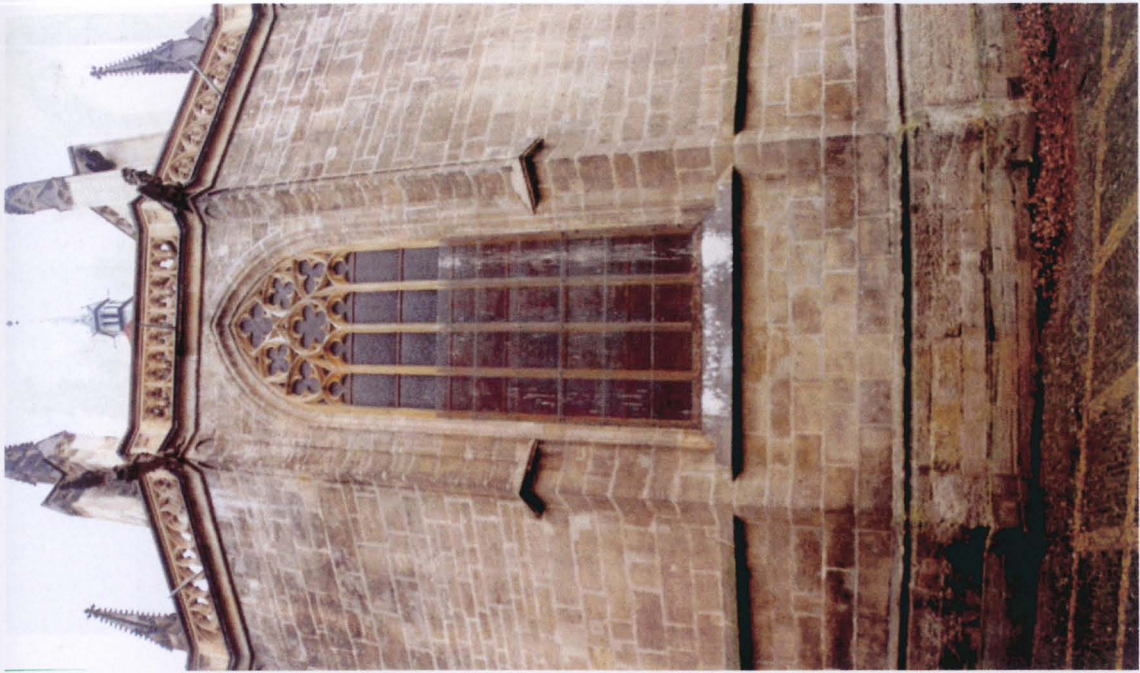

57. Západní stěna sakristie se schodištěm do pokladnice

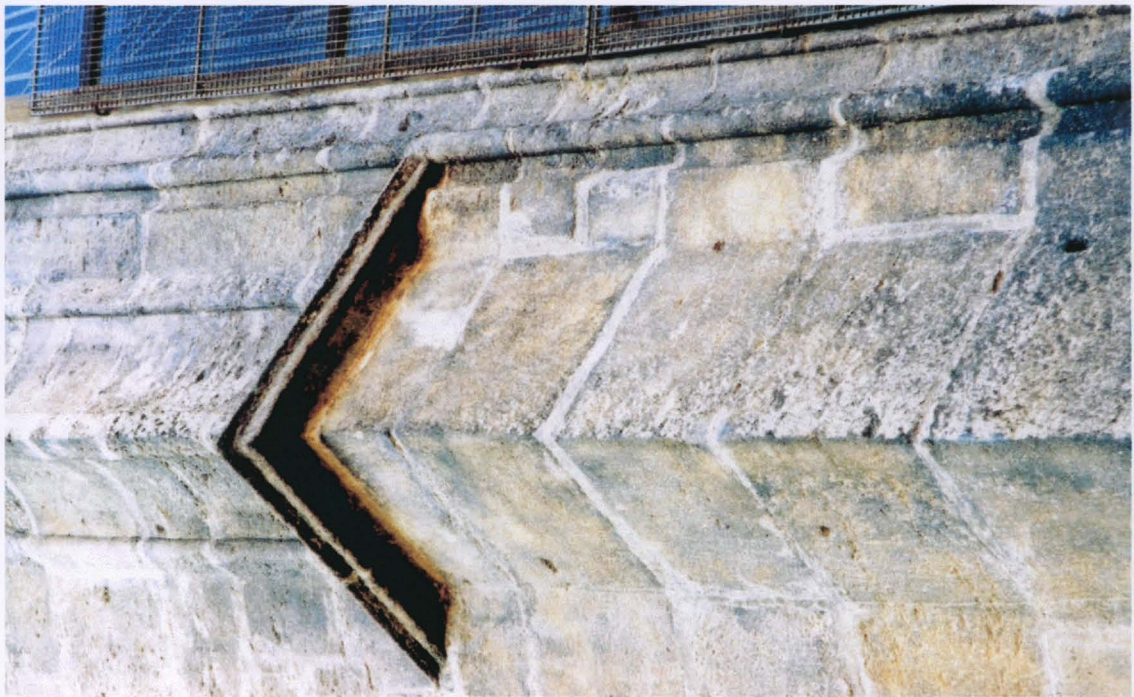
58. Severní stěna sakristie

Dvojice oken ve spodní části stěny osvětluje sakristii, drobnější okno nahoře pokladnici.

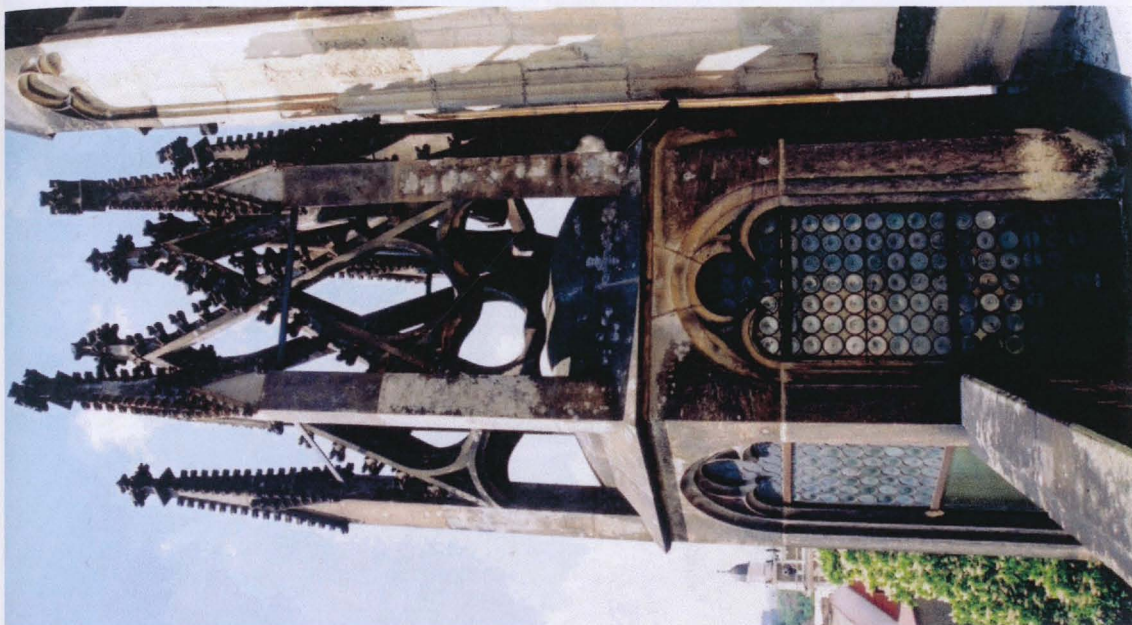
59. Okno v severovýchodní stěně chrámového ochozu

Tato drobná gotická architektura byla nainstalována kolem roku 1867 přesnou replikou díla německého Josefa Mockera

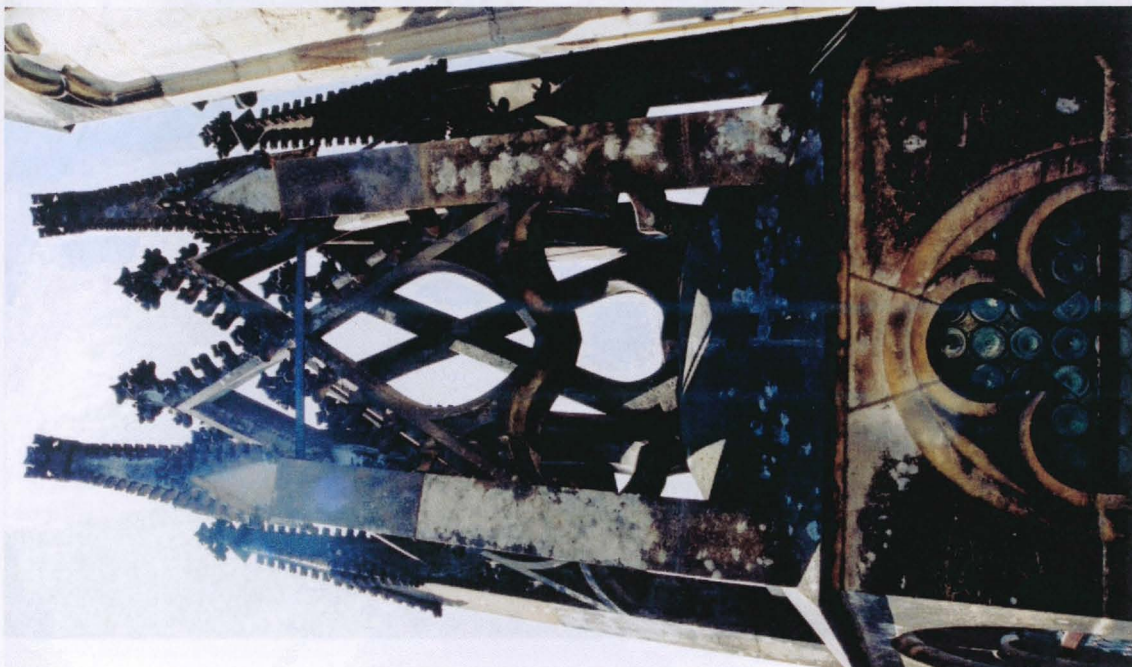
60. Detail opěráku ve stěně chrámového ochozu

Koruna schodiště kolínské katedrály, tvořené prostorově se protínajícími výšperky, zavěšenými mezi filami, představuje jeden z nejoriginálnějších prvků vrcholné gotické architektury v Českých zemích.

61. Lucerna nad schodištěm na chrámový ochoz

Tato drobná gotická architektura byla nahrazena kolem roku 1887 přesnou replikou dle nákrešů Josefa Mockera

62. Kamanná "koruna" lucerny schodiště

Koruna schodiště kolínského chrámu, tvořená prostorově se prolínajícími vimperky, zavěšenými mezi fiálami, představuje jeden z nejoriginálnějších prvků vrcholně gotické architektury v Českých zemích.

63. Věžice schodiště na chrámový ohoz

64. Předsazený kvádr se slunečními hodinami na tělese věžice

65. Severní stěna tzv. vnitřního transeptu ve východní části trojlodí

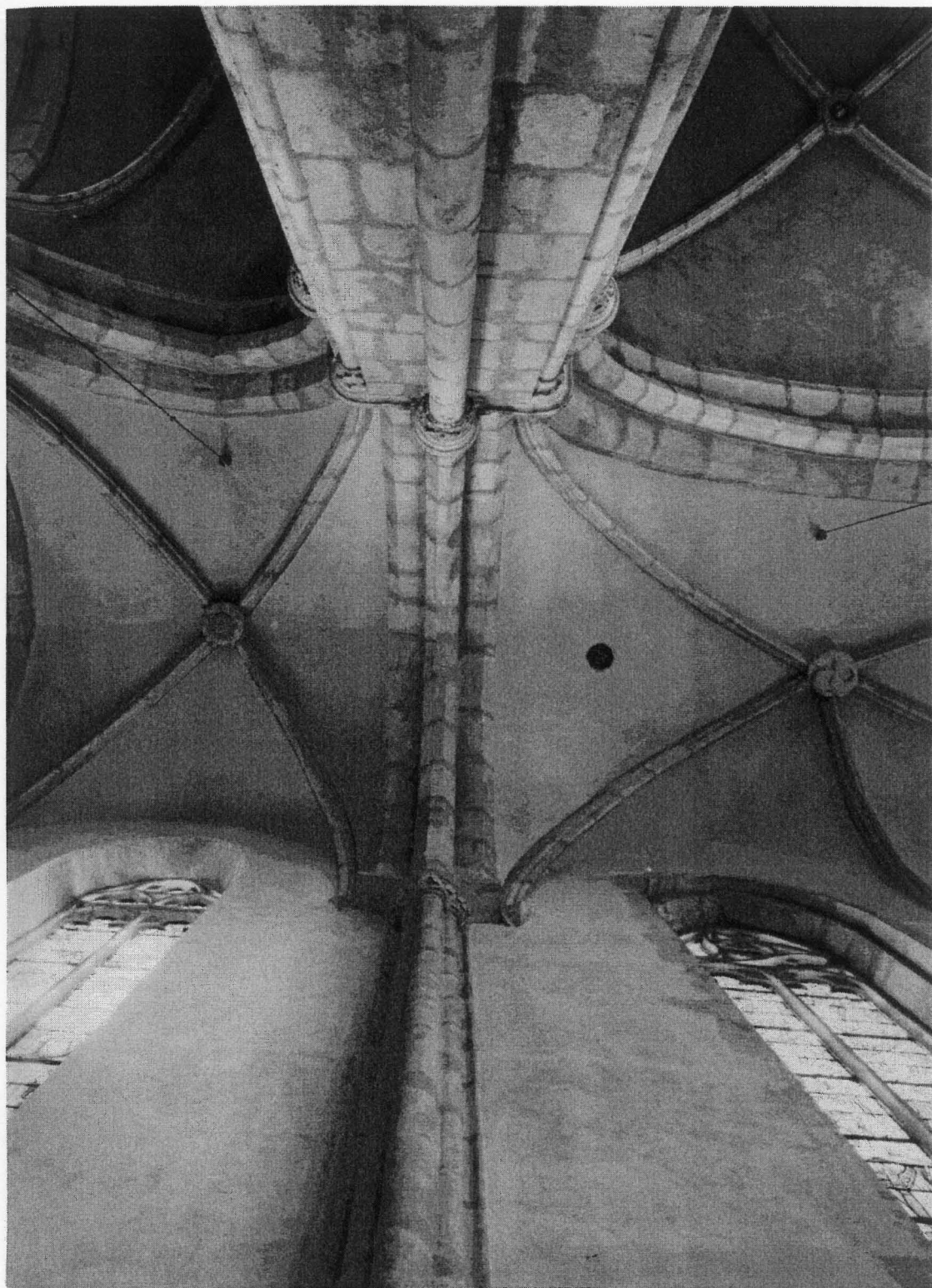
Líc předsazeného kvádru je obrácen přesně na jižní stranu

Mezi okny severní stěny transeptu se nachází svazková přípora, na níž nikdy nebyl osazen výběh klenby. (foto M. Míčka)

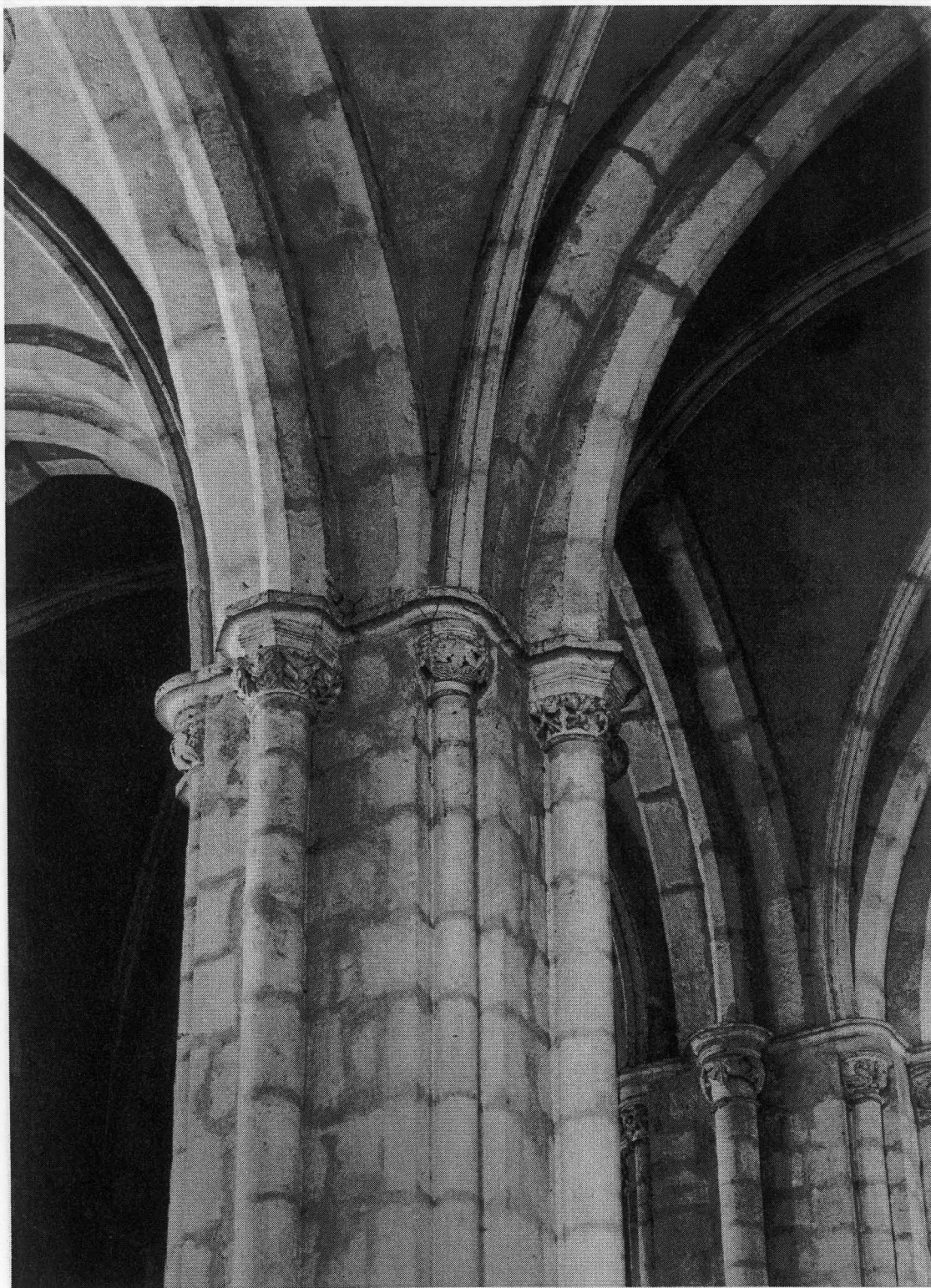

65. Severní stěna tzv. vnitřního transeptu ve východní části trojlodí

Mezi okny severní stěny transeptu se nachází svazková přípora, na níž nikdy nebyl osazen výběh klenby. (foto M. Micka)

66. Klenby jižní boční lodi (foto. M. Micka)

67. Pilíře, nesoucí klenby trojlodí (foto M. Micka)

69. Nezápadnější klenební pole jižní boční lodí (foto M. Micka)

Toto pole bylo – stejně jako jeho severní protějšek – zřejmě překlenuto po požáru roku 1349.

68. Detail hlavic přípor na 3. pilíři jižní lodi (foto M. Micka)

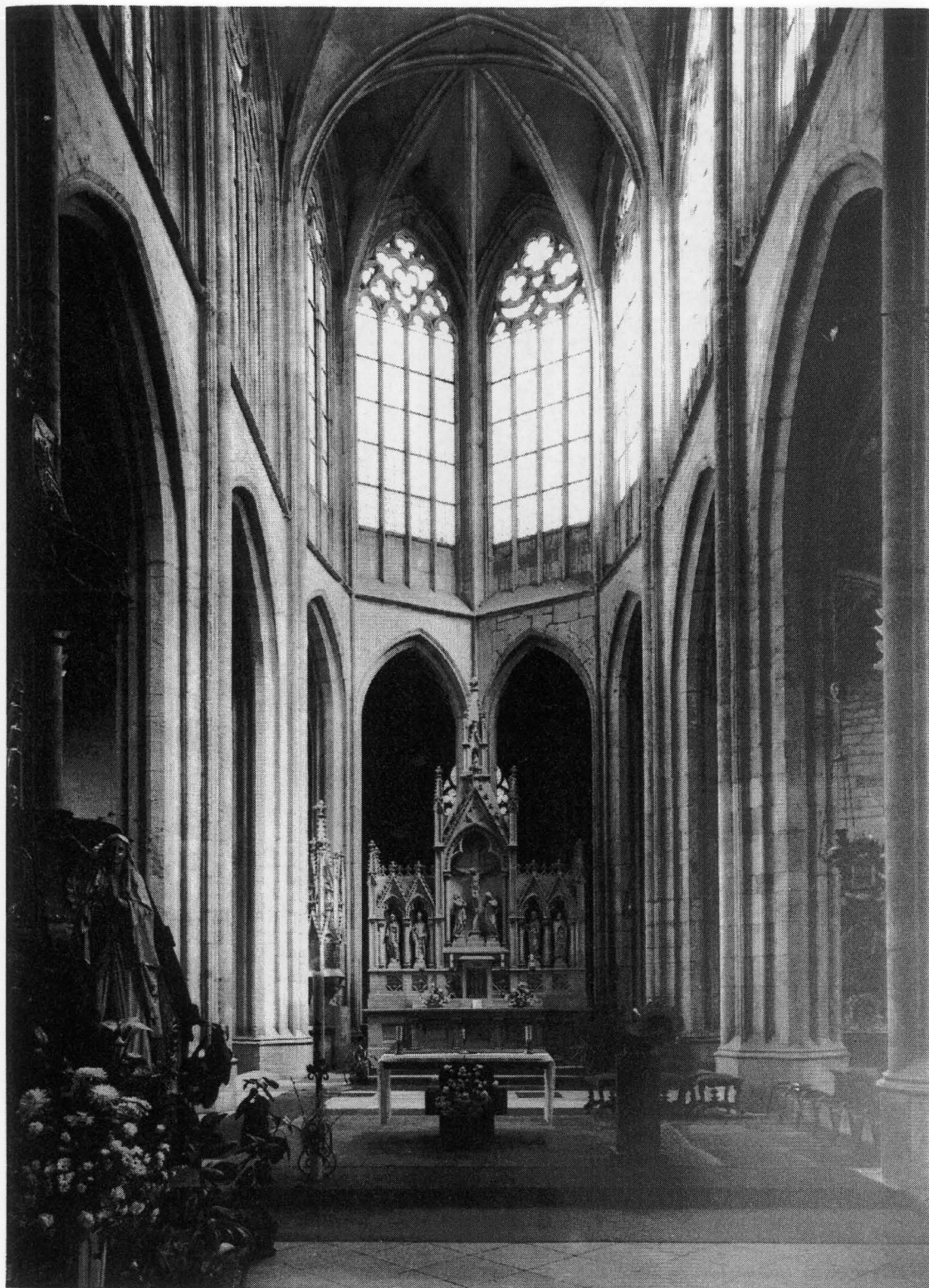
69. Nejzápadnější klenební pole jižní boční lodi (foto M. Micka)

Ve stěně nad vítězným obloukem okno někdejší ilirské kručty z poč. 16. století
Toto pole bylo – stejně jako jeho severní protějšek – zřejmě překlenuto po požáru roku 1349.

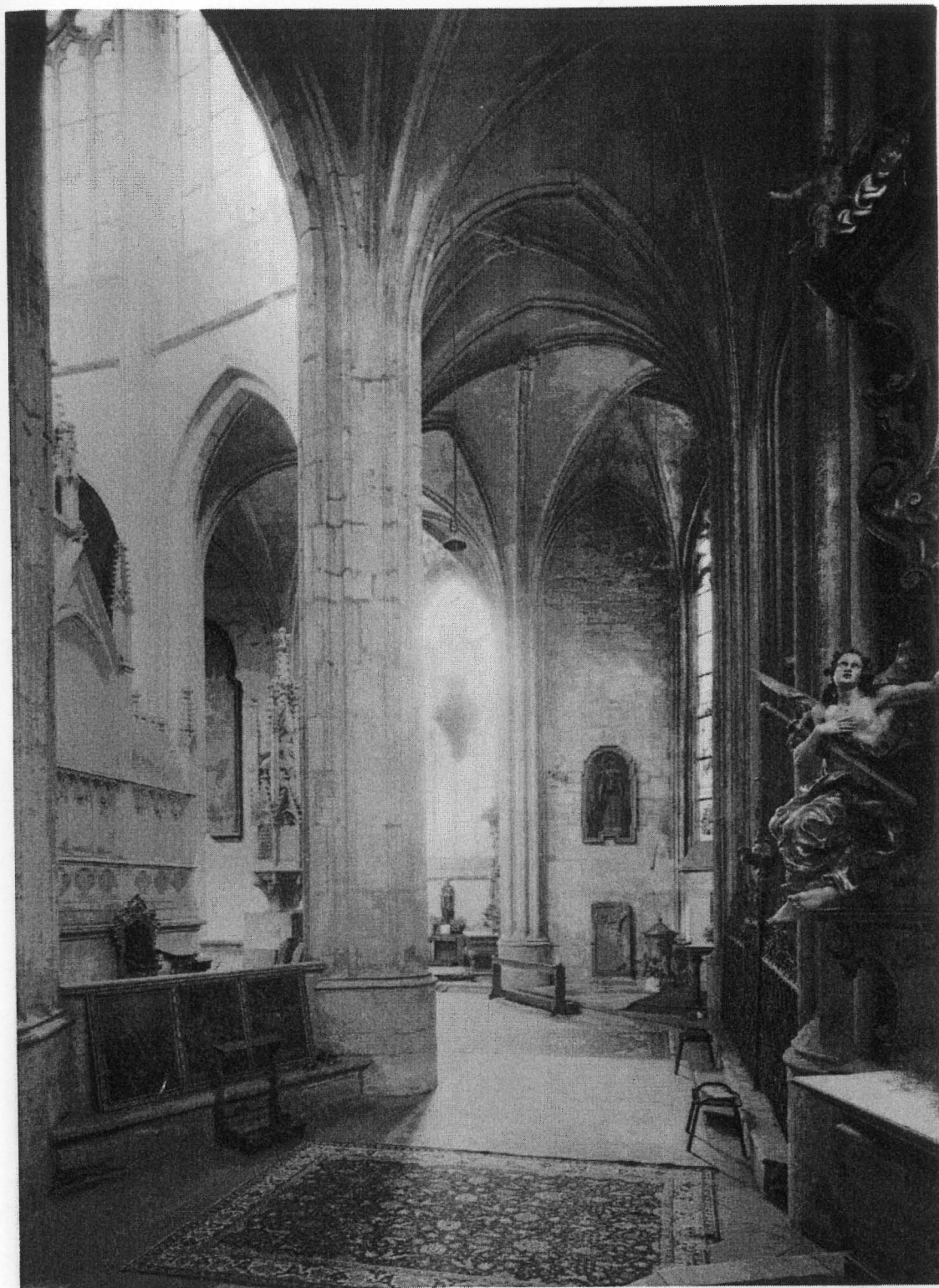
70. Průhled jižní boční lodí směrem k chórovému ochozu (foto. M. Micka)

Ve stěně nad vítězným obloukem okno někdejší literátské kruchty z poč. 16. století

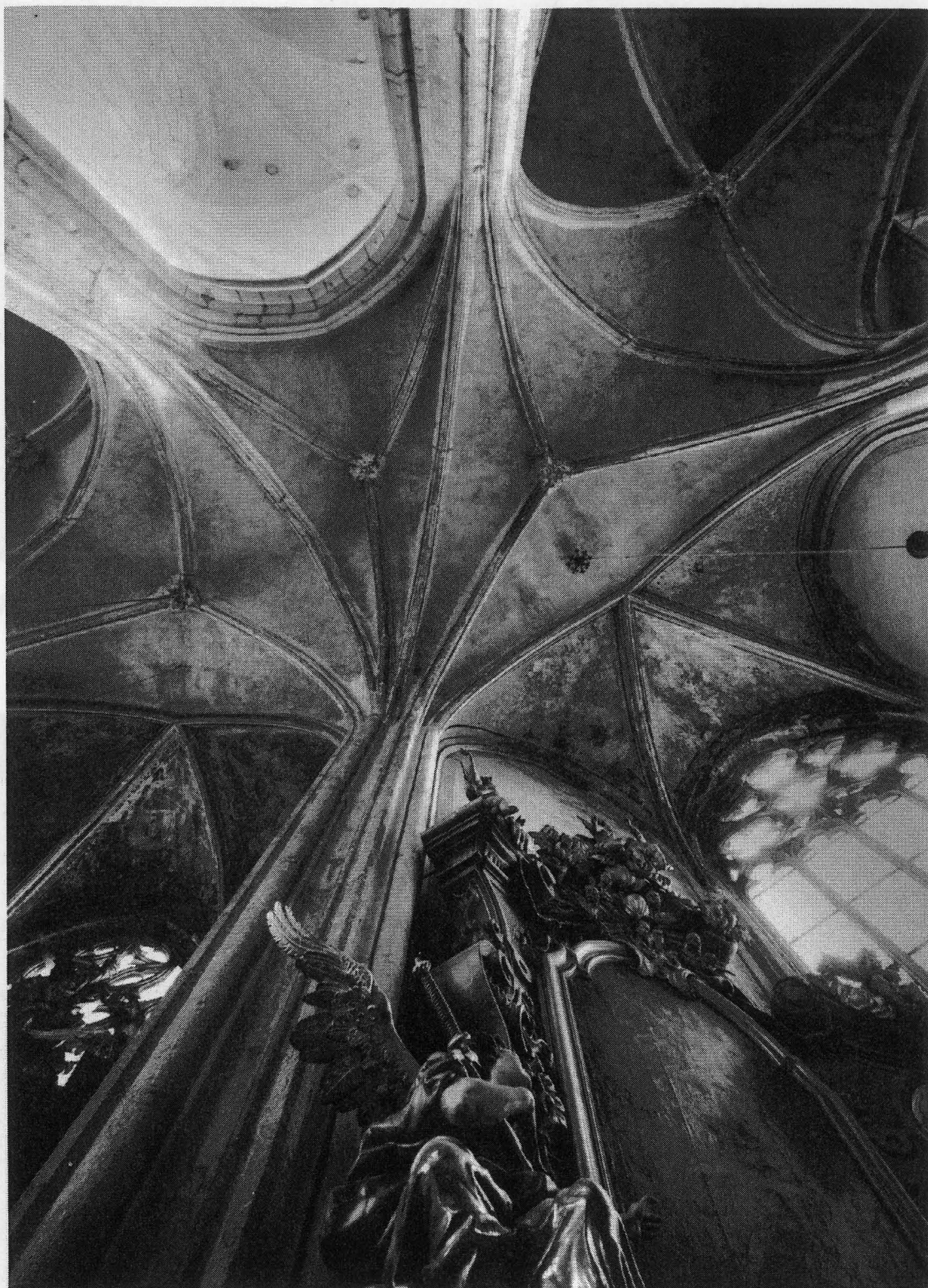
71. Pohled do chóru (foto M. Micka) nového ochozu – k severu (foto M. Micka)

Neogotický hlavní oltář byl vyroben kamenickou školou v Hořicích roku 1910.

72. Průhled východní částí chrámového ochozu – k severu (foto M. Micka)

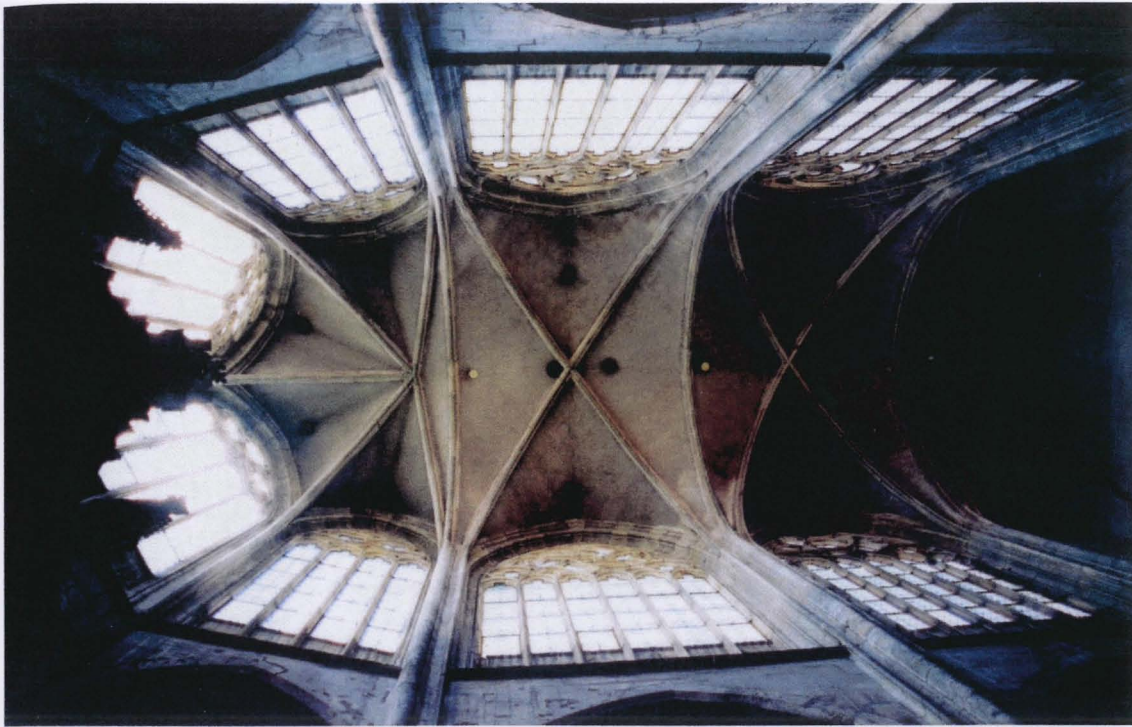
73. Planby chrámového ochozu a bočních kaplí (foto M. Micka)

73. Klenby chrámového ochozu a bočních kaplí (foto M. Micka)

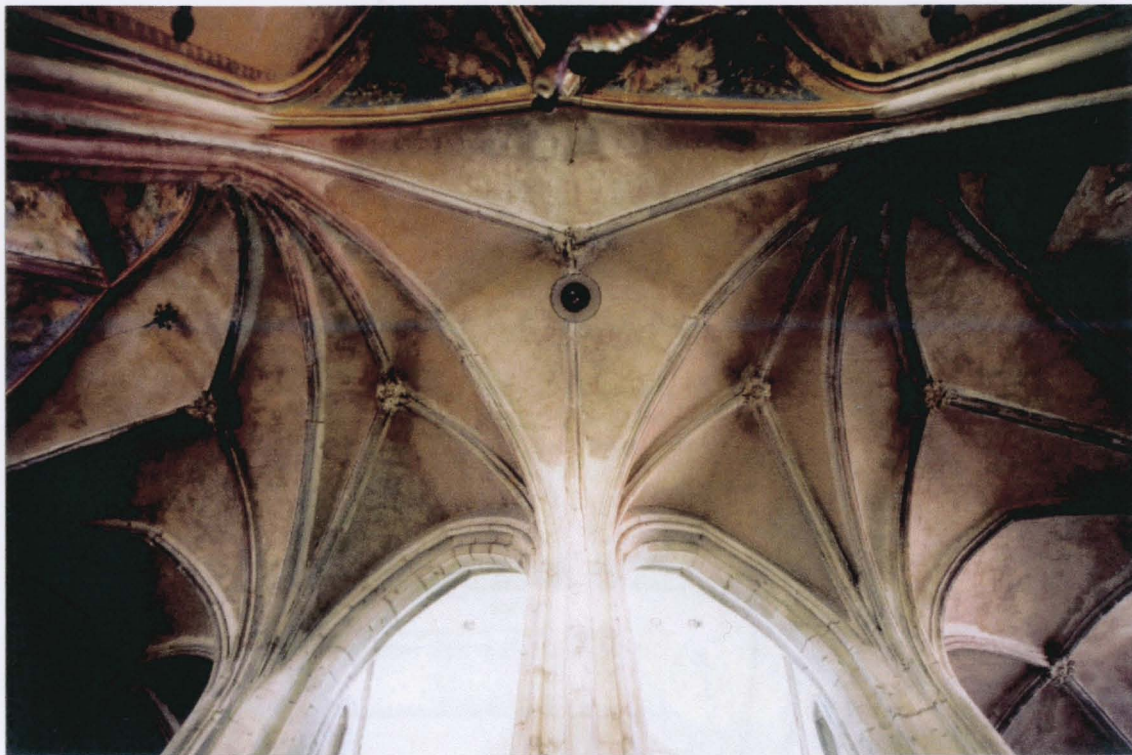
75. Klenba východní části chrámového ochozu

Východní pole klenby je složena z pěti trojúhelníkových polí

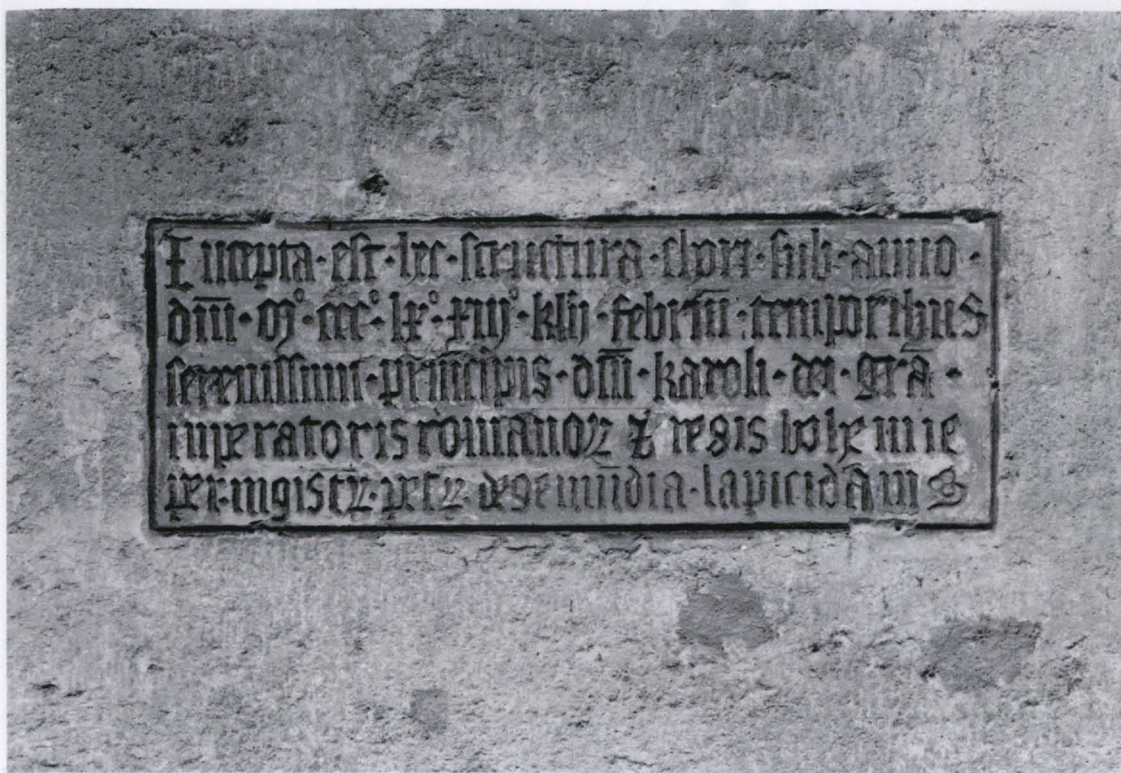
74. Klenba vysokého chóru z pohledu

73. Pamětní deska s nápisem o založení chóru roku 1399

75. Klenba východní části chrámového ochozu

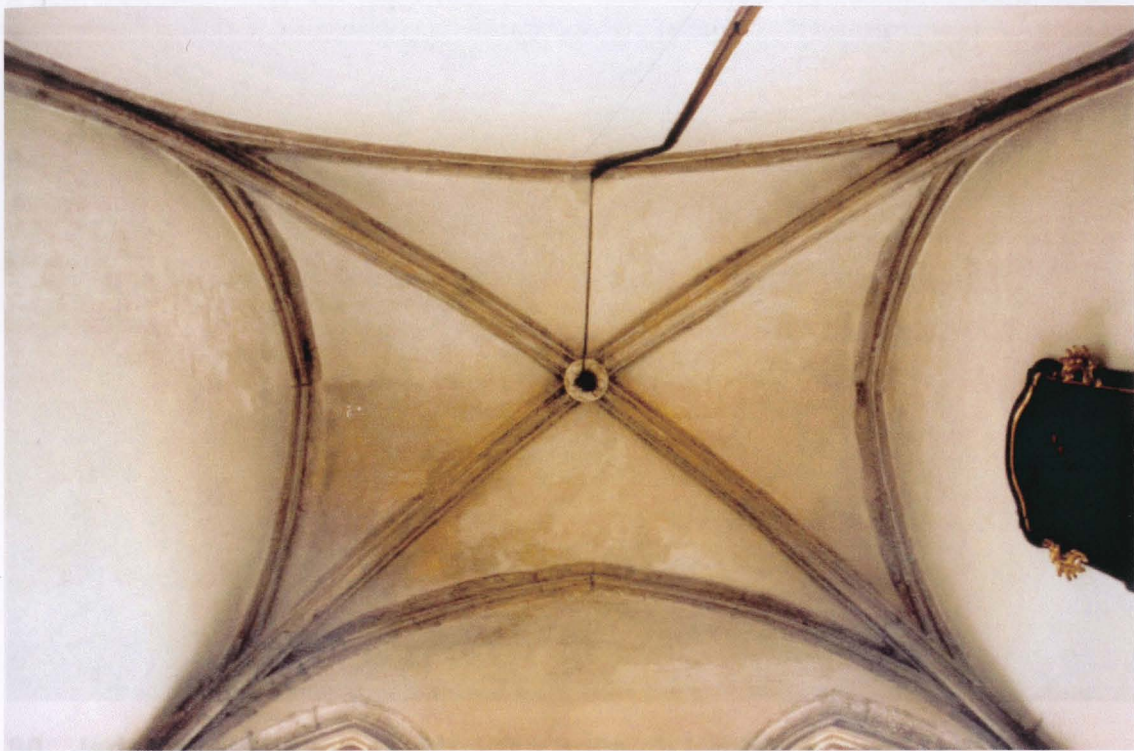
Východní pole klenby jsou složena z pěti trojpráscitých polí

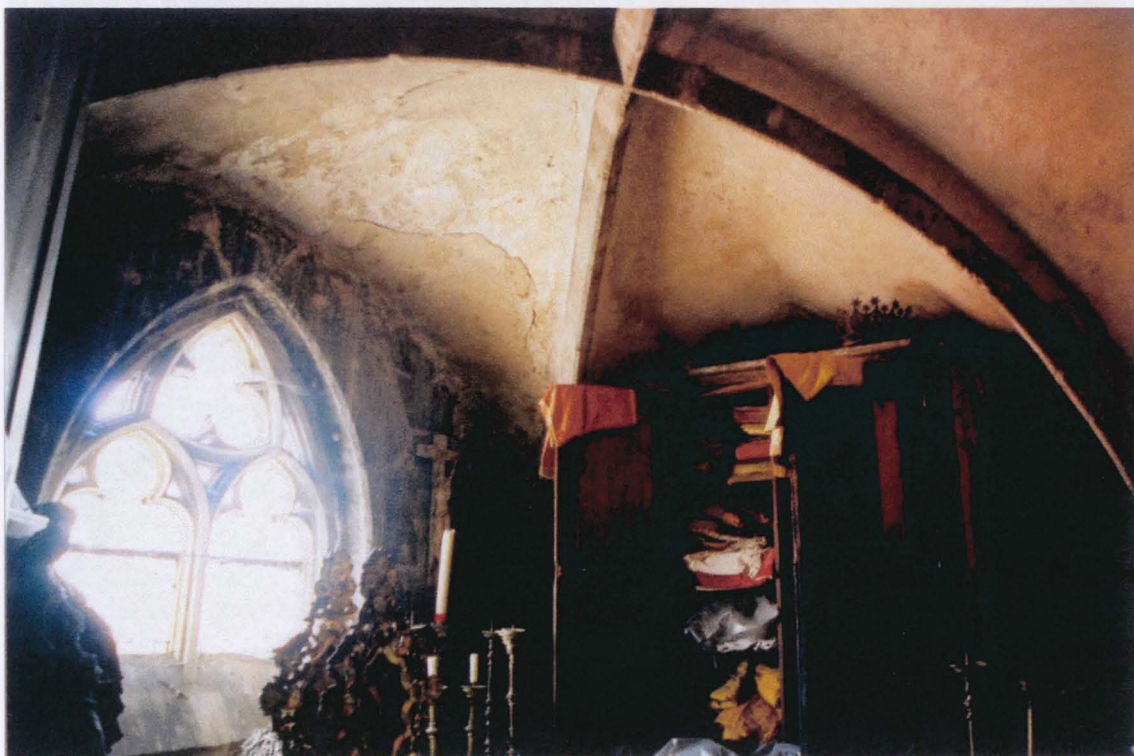
76. Pamětní deska s nápisem o založení chóru roku 1360

77. Ostění portálu do sakristie s přilehlou příporou

78. Klenba sakristie z pohledu

79. Prostor pokladnice nad sakristií

Typickým „Pražským“ prvkem je zde gotická koutová přípora okenní parapetní a její propojení s profilací okna.

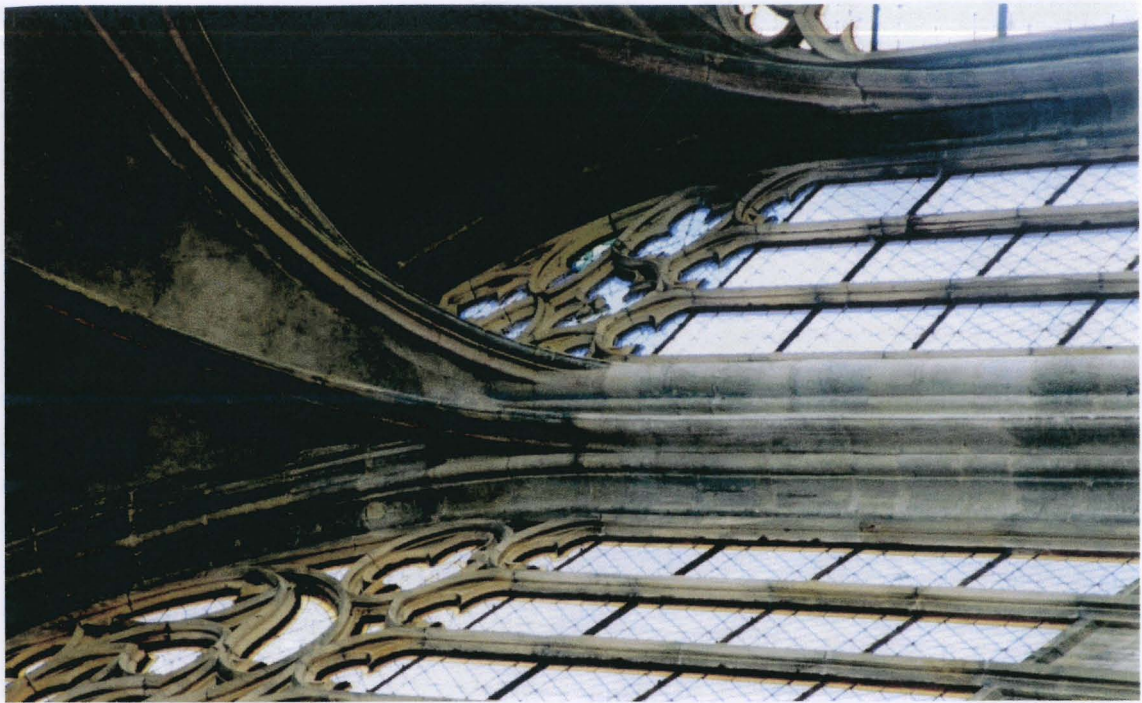
80. Jeden z obdélných sanktuářů v bočních kaplích chóru

Obdobných sanktuářů se v chóru nachází pět, čtyři v bočních kaplích a jeden v sakristii.

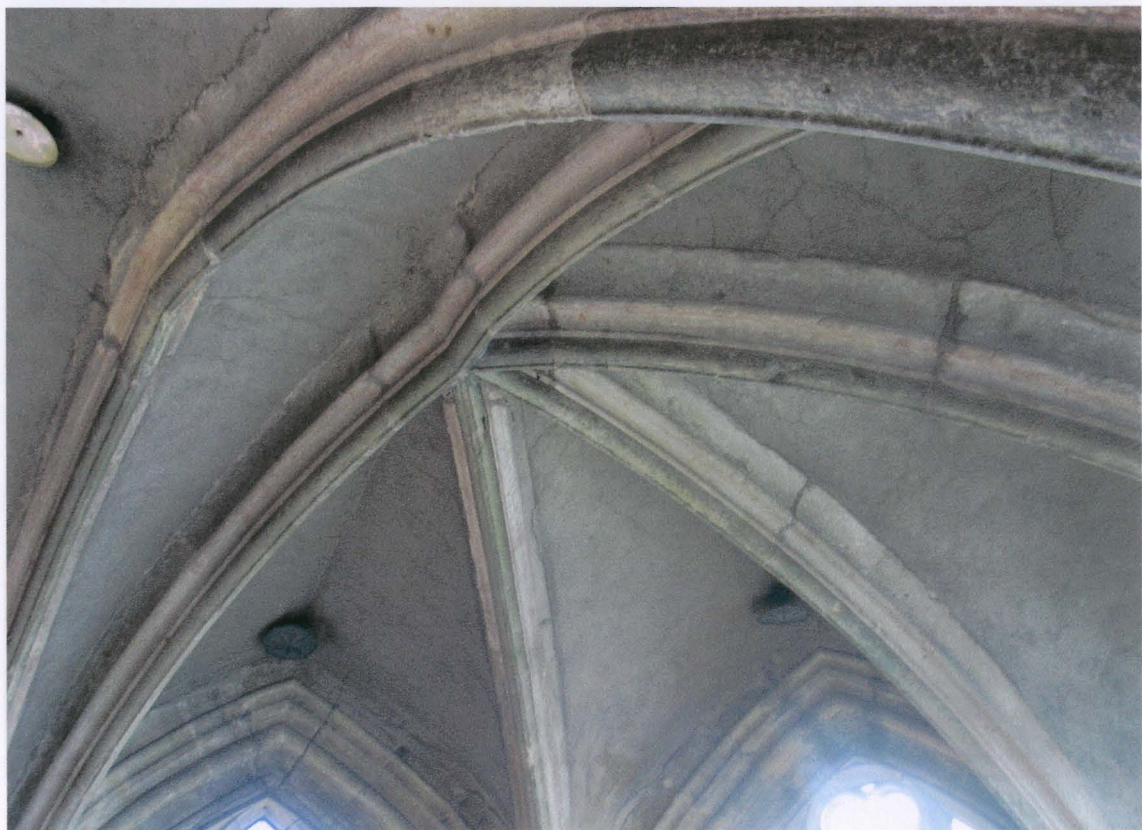
81. Řeznická kaple - vnitřní nároží chóru

Typickým „Parléřovským“ prvkem je zde protnutí koutové přípory okenním parapetem a její propojení s profilací okna.

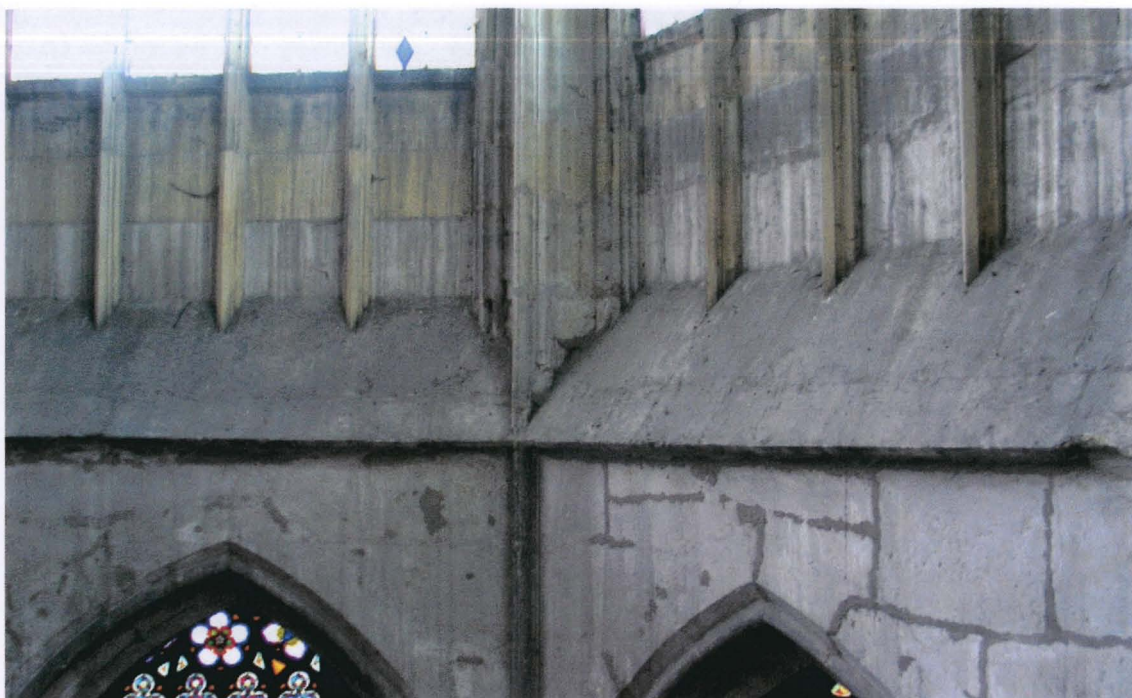
82. Výběh klenby vysokého chóru ze svazkové přípory

Jednotlivé pruty přípory se do hmoty klenby typickým způsobem „zařezávají“

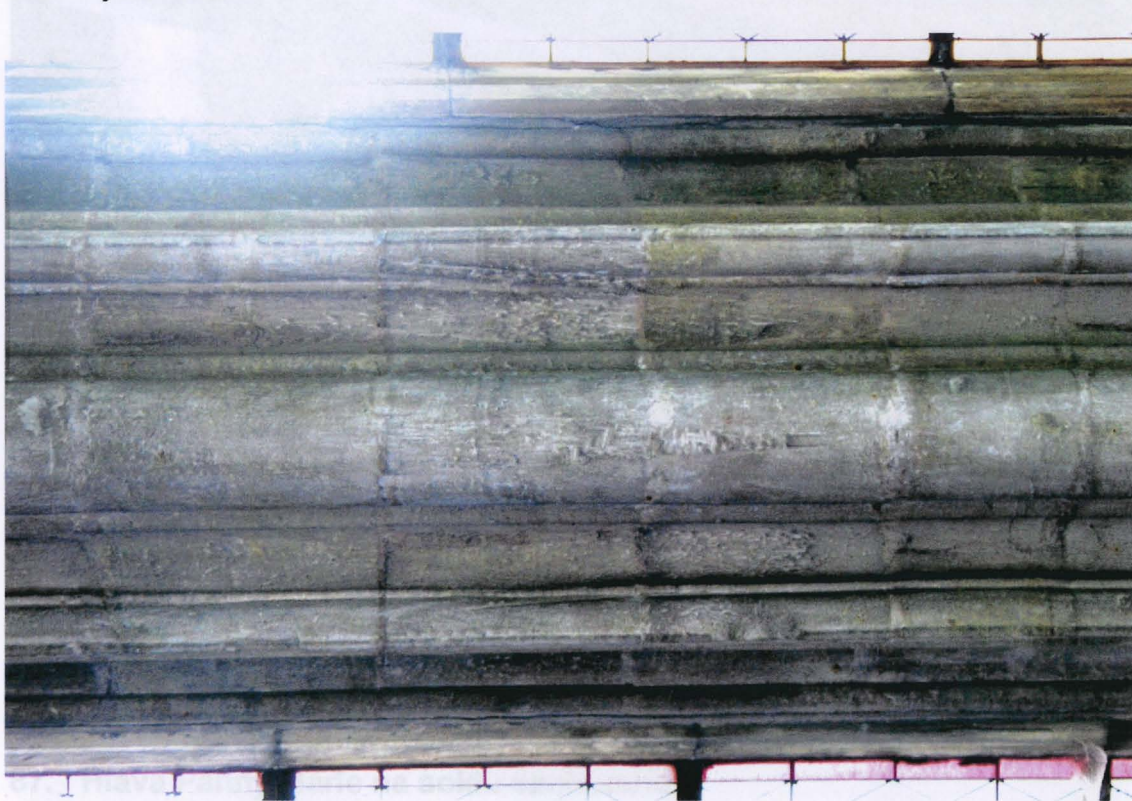
83. Detail závěru klenby vysokého chóru

V detailním pohledu působí tento celek velmi subtilním dojmem. Dobře jsou patrné zbytky červenozeleň polychromie.

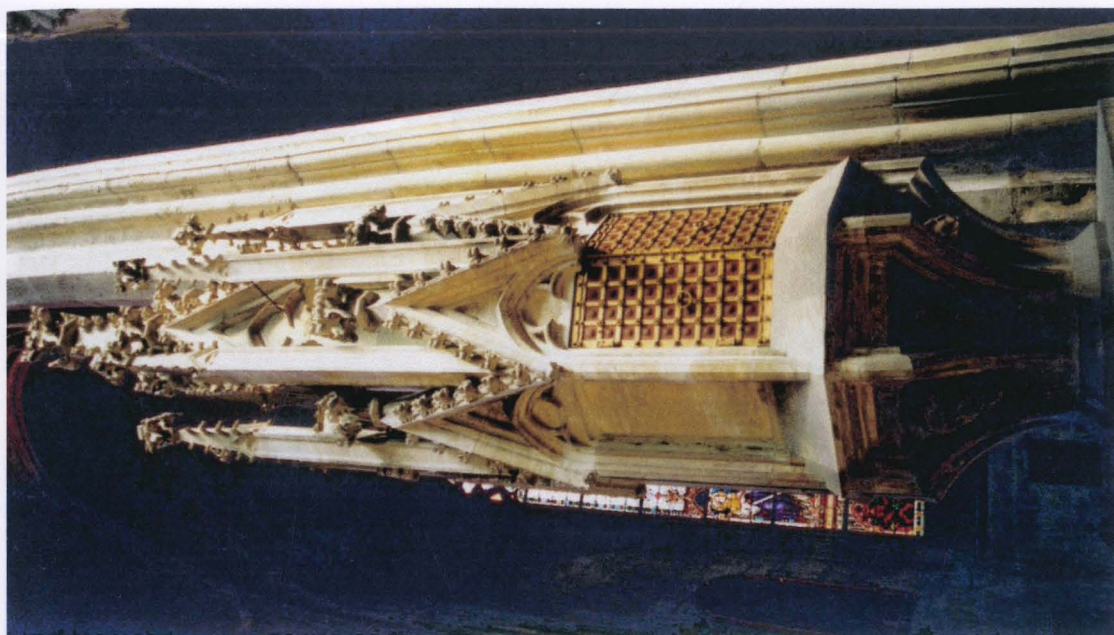
84. Vnitřní parapetní římsa oken vysokého chóru

Úsek plné stěny nad římsou, jímž probíhají pruty okenních kružeb, jakoby naznačoval neexistující triforium.

85. Detail svazkového pilíře na severní straně vysokého chóru

Velmi dobře jsou patrné stopy odsekaných klenebních výběhů – zbytky starší, zjevně nedokončené fáze zaklenutí chóru.

86. Věžové sanktuarium v chóru

Dnes z největší části přesná replika originálu, zhotovená v letech 1910 – 11

87. Hlava Panny Marie na soklu sanktuaria

Jeden z mála na místě dochovaných originálních prvků této drobné architektury

89. Maska s úsekem římsy, neznámého původu a určení – dnes rovněž v zahradě děkanství

88. Torzo původního sanktuaria, uložené dnes v zahradě děkanství

V jeho bezprostředním okolí bylo nalezeno ještě několik částí originálu sanktuaria.

89. Maska s úsekem římsy, neznámého původu a určení – dnes rovněž v zahradě děkanství

LEGENDA K VYHODNOCENÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE

Ranně gotická fáze – po roce 1260 – poč. 14.století

Kolem roku 1340 – opravy po požáru 1349

Parléřovská huť – po roce 1360 – konec 14.století

Po roce 1400 – počátek 15.století

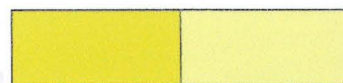
Kolem 1525 – 1.třetina 16.století

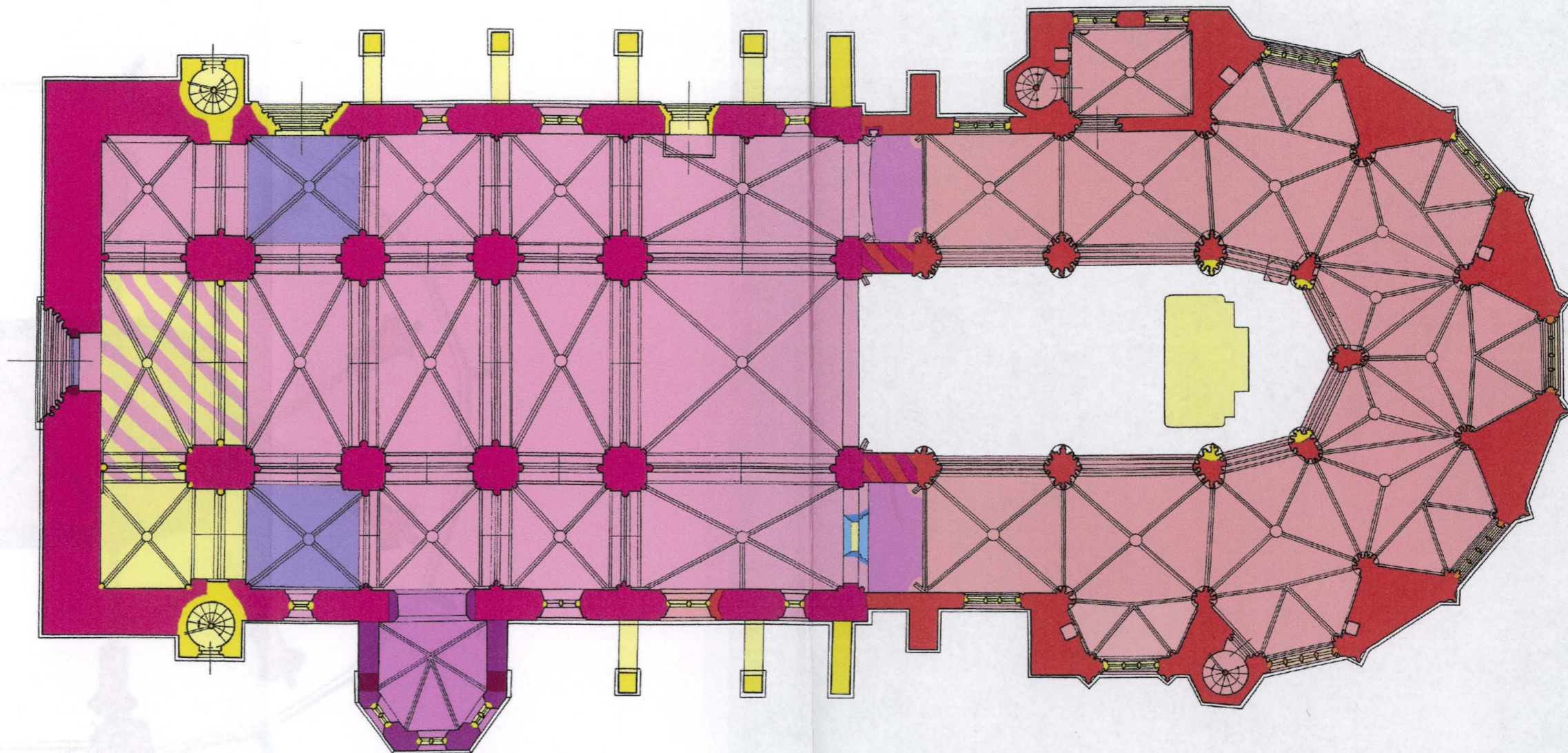

Opravy, rekonstrukce a doplňky
- Josef Mocker – 1885-1897

Opravy, rekonstrukce a doplňky
- Ludvík Lábler - 1904-1911
- mladší zásahy

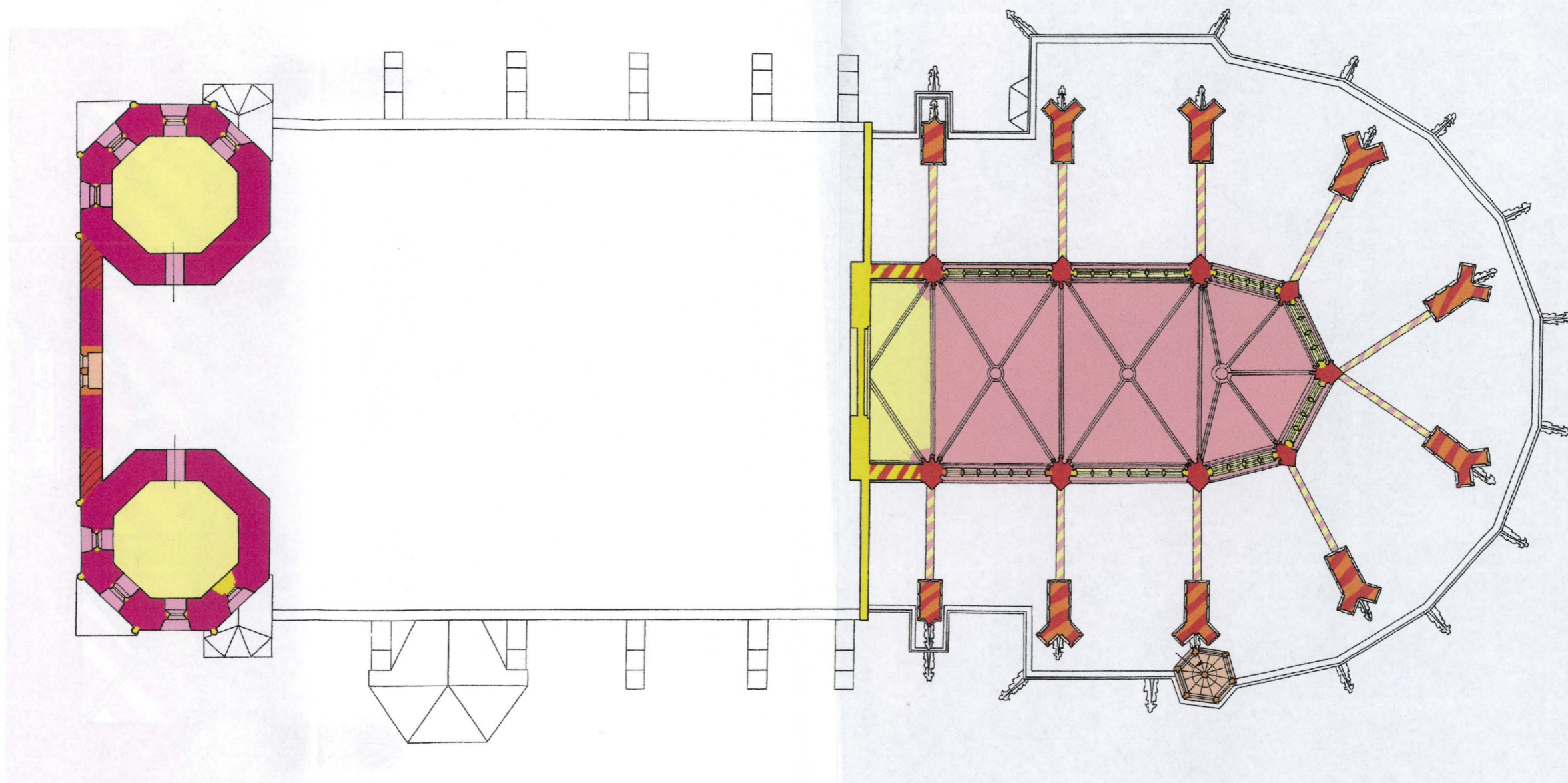

0 10

BEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA R.Č.P. 19709/2-735
VÝHODNOCENÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE V ÚROVNI VYSOKÉHO CHÓRU 1.2
FFUK 2005 MICHAL PATRNÝ

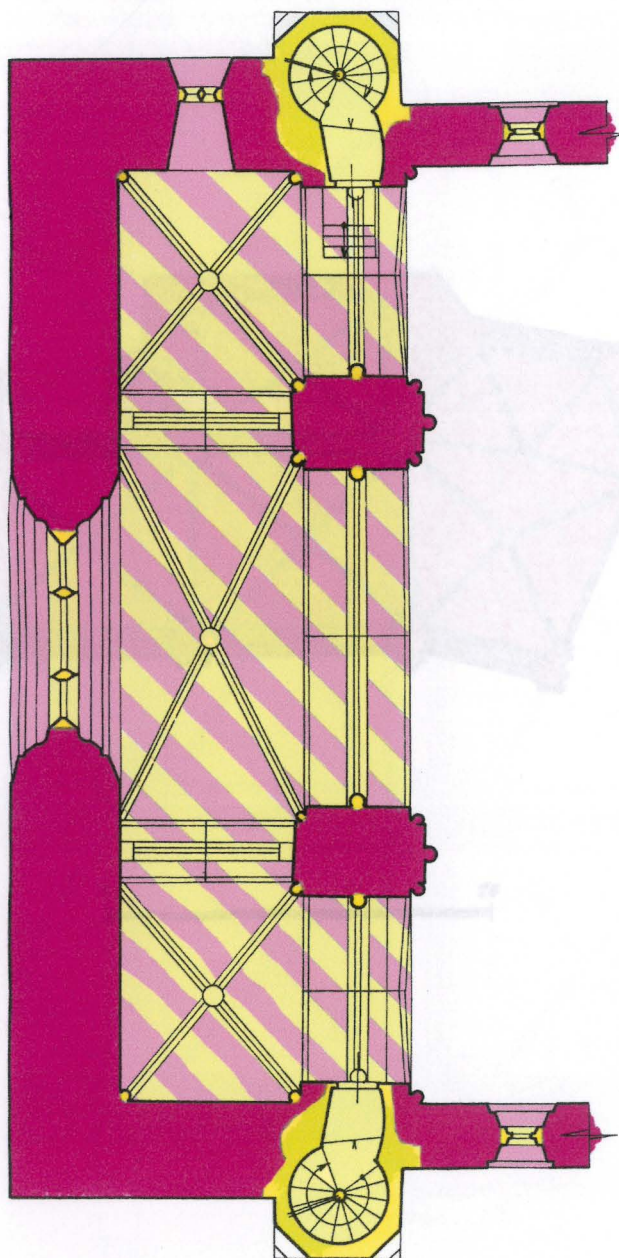
KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA	R.Č.P. 19709/2-735
VÝHODNOCENÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE	PŮDORYS V ÚROVNI PŘÍZEMÍ
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRNÝ

1.1

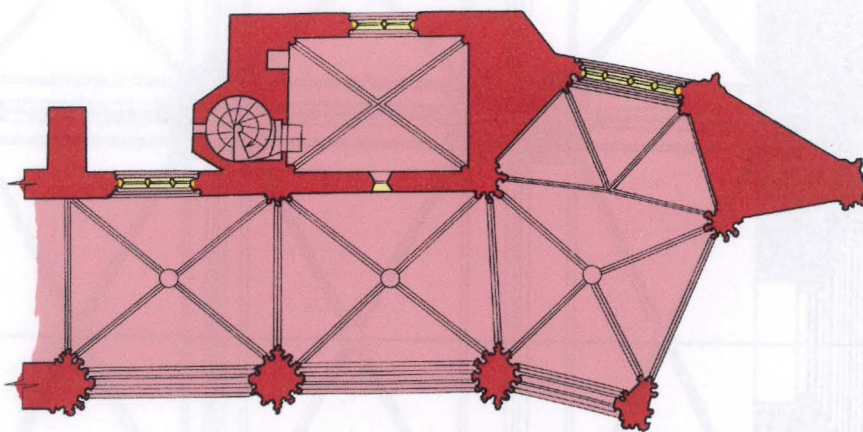
KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA	R.Č.P. 19709/2-735
VYHODNOCENÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE	V ÚROVNI VYSOKÉHO CHÓRU
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRNÝ

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA	R.Č.P. 19709/2-735	1.2
VYHODNOCENÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE	V ÚROVNI VYSOKÉHO CHÓRU	
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRNÝ	

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA		R.Č.P. 19709/2-735
VYHODNOCENÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE		PŮDORYS V ÚR. KRUCHTY
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRNÝ	

1.3

KOLÍN NAD LABEM
HISTORICKÝ
DOKUMENT
DIPLOMOVÁ PRÁCE

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA

R.Č.P. 19709/2-735

VYHODNOCENÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE

PŮDORYS POKLADNICE

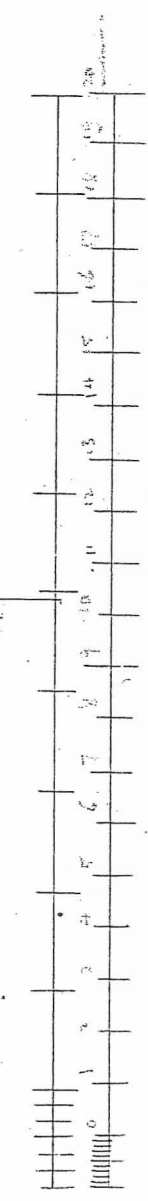
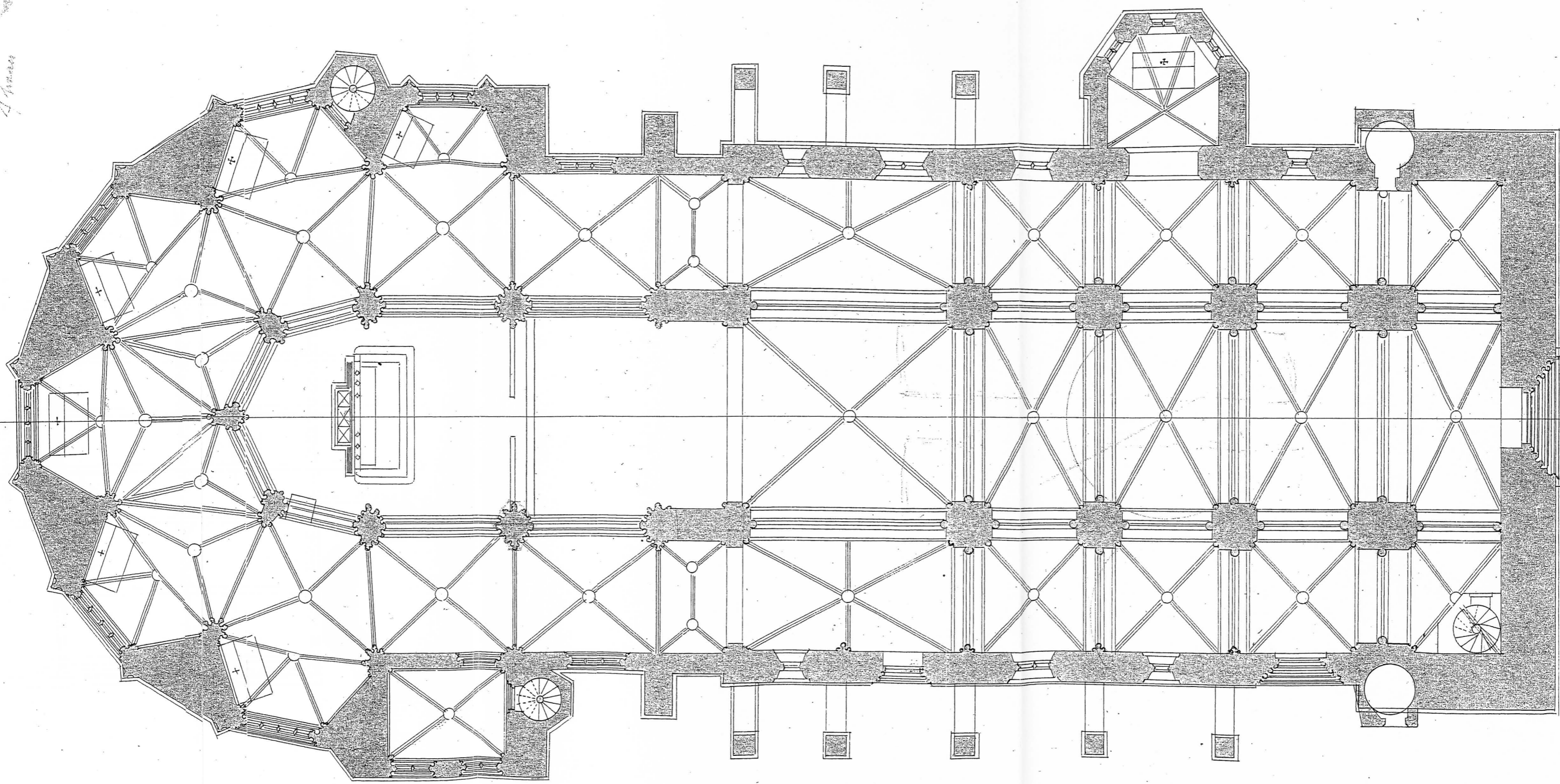
1.4

DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005

MICHAL PATRNÝ

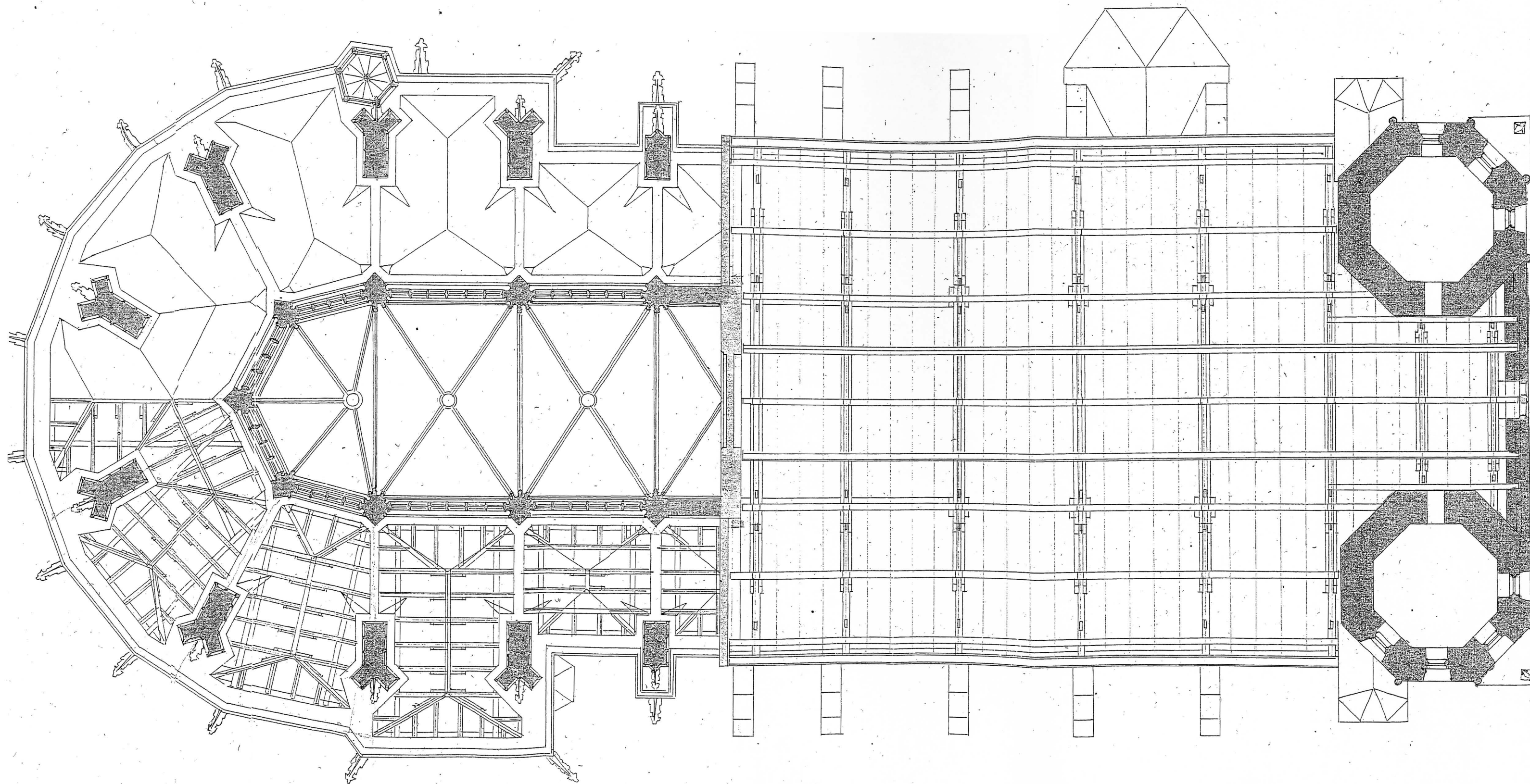
011

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

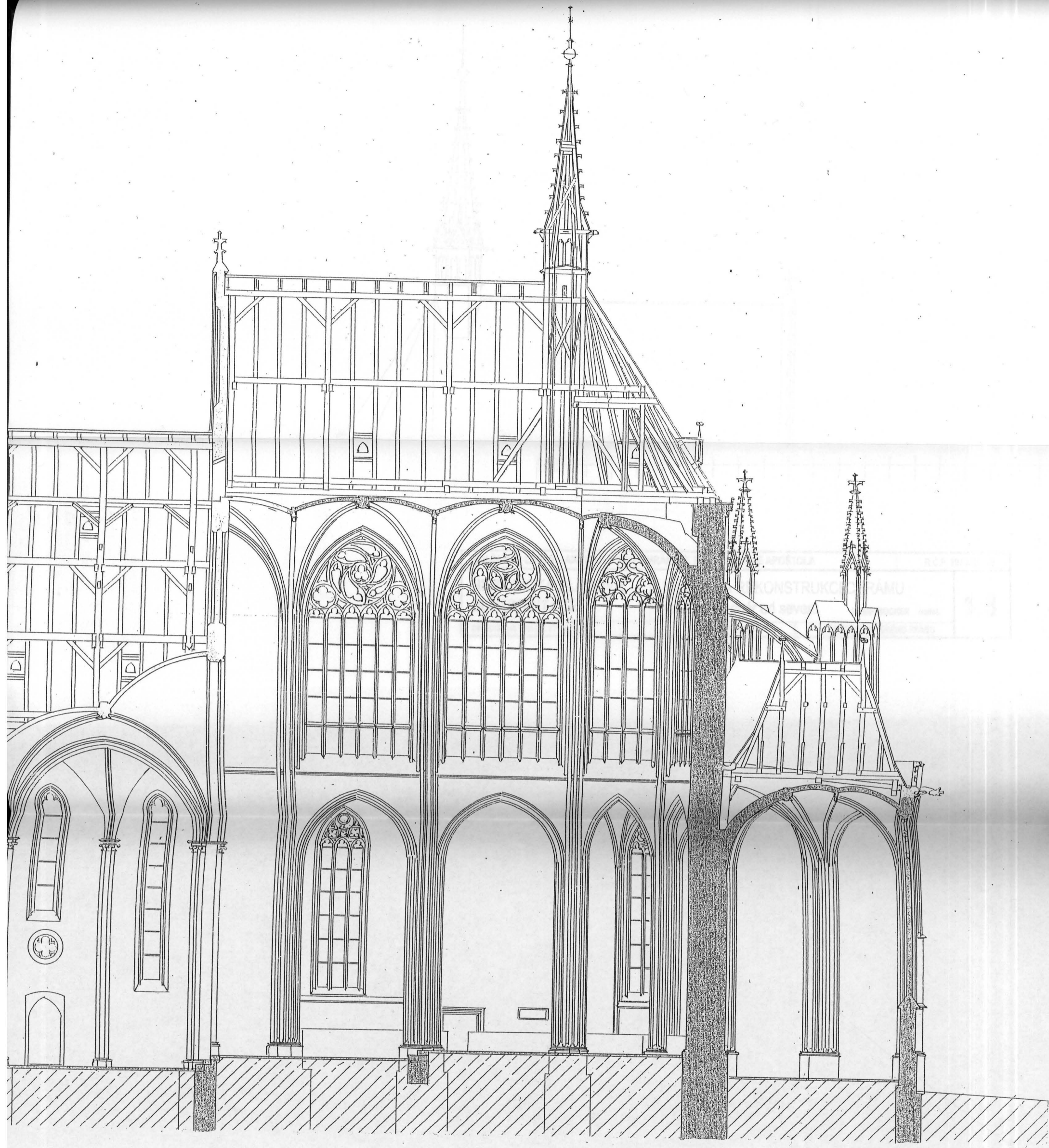

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA		R.Č.P. 19709/2-735
HISTORICKÁ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE	NÁVRH NA REKONSTRUKCI CHRÁMU -půdorys přízemní části	JOSEF MOCKER nedat.
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRŇÝ	ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU

1.5

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA		R.Č.P. 19709/2-735
HISTORICKÁ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE	NÁVRH NA REKONSTRUKCI CHRÁMU -půdorys v úrovni vys. chóru	JOSEF MOCKER <small>nedat.</small>
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRŇ	ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA

R.Č.P. 19709/2-735

HISTORICKÁ PLÁNOVÁ
DOKUMENTACE

NÁVRH NA REKONSTRUKCI CHRÁMU
-podélný řez chórem

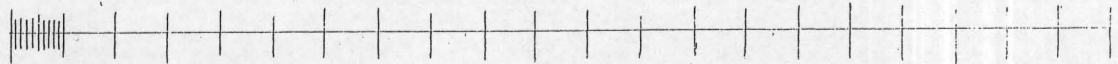
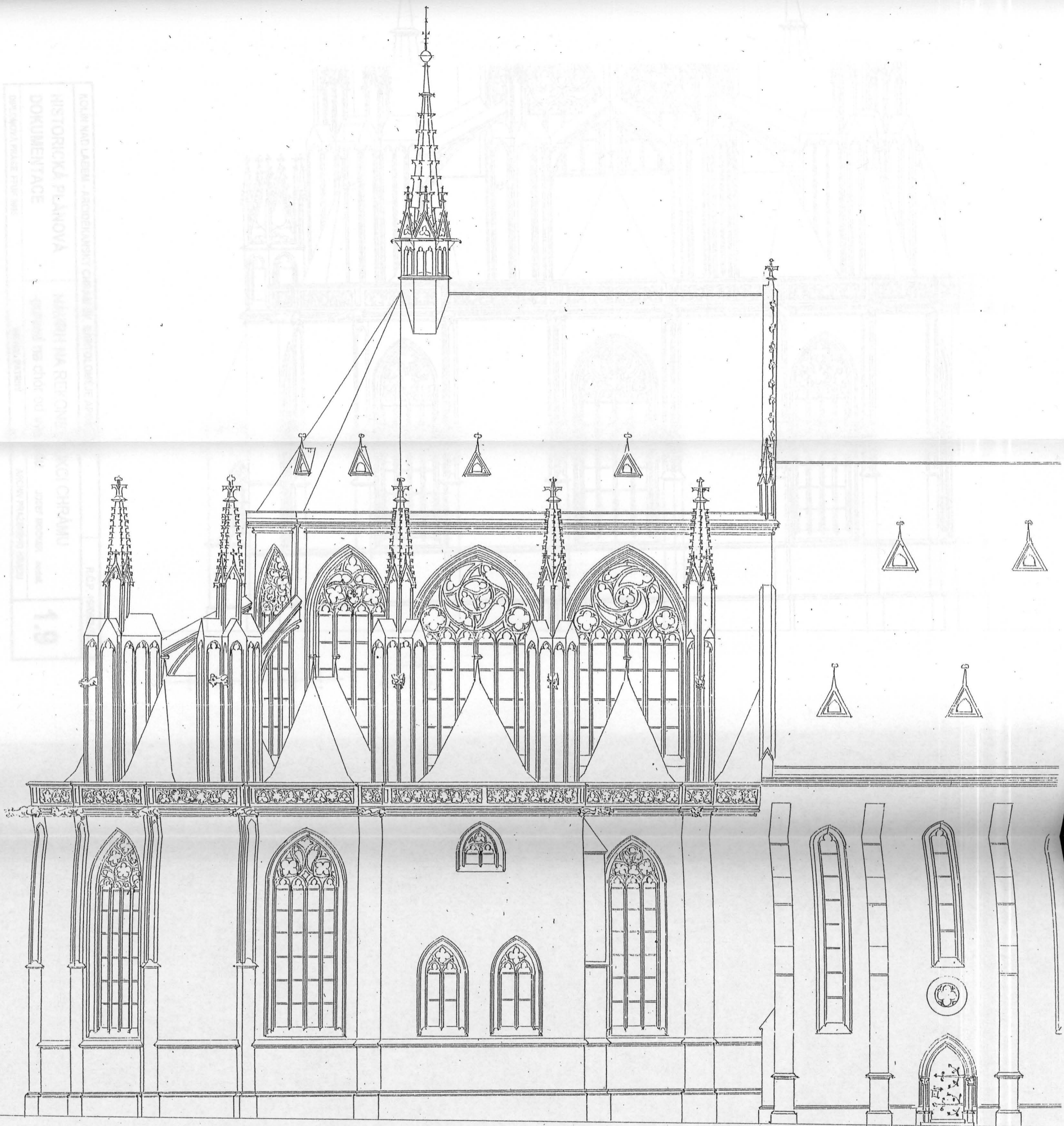
JOSEF MOCKER nedat.

1.7

DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005

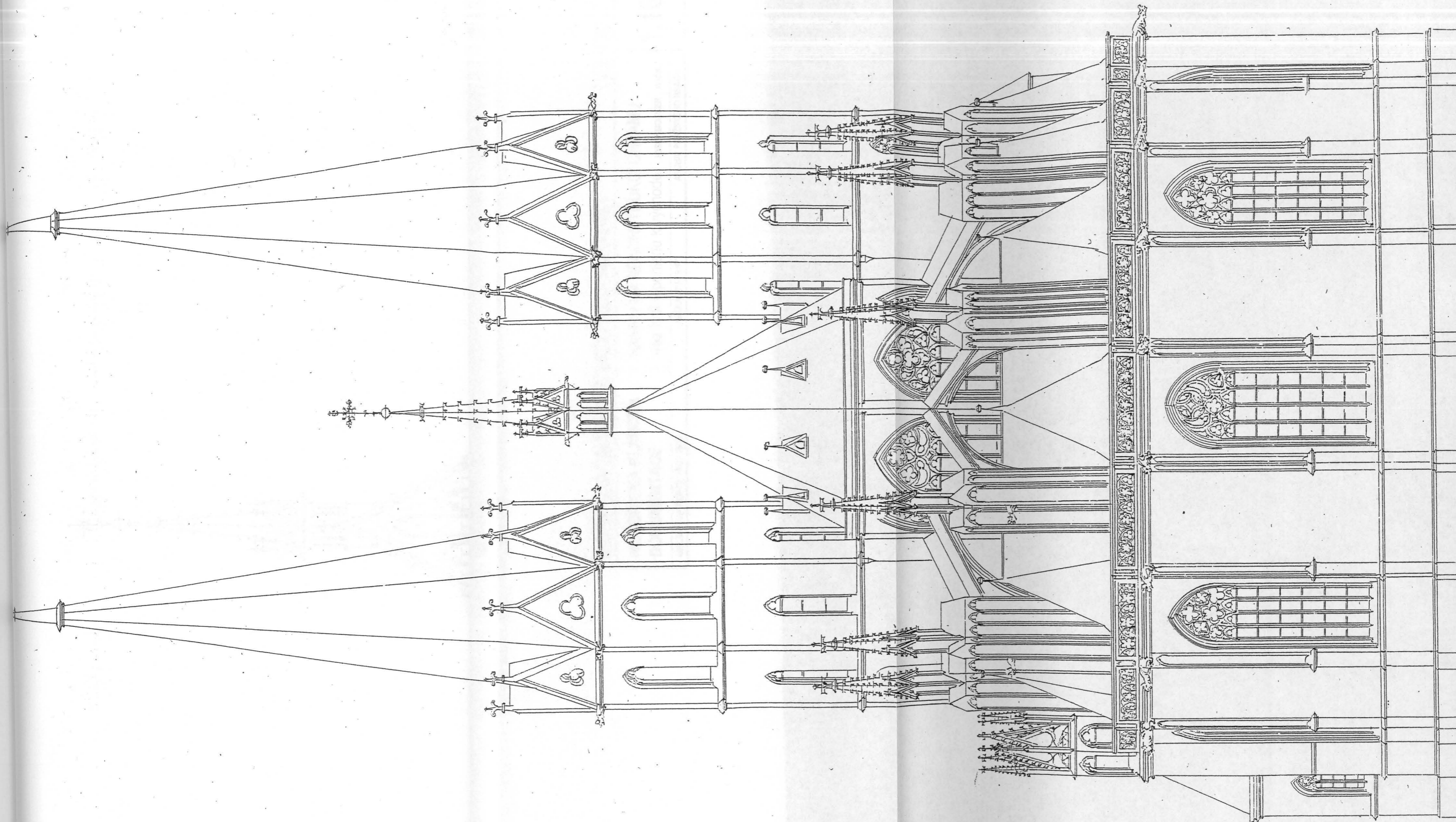
MICHAL PATRŇY

ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU

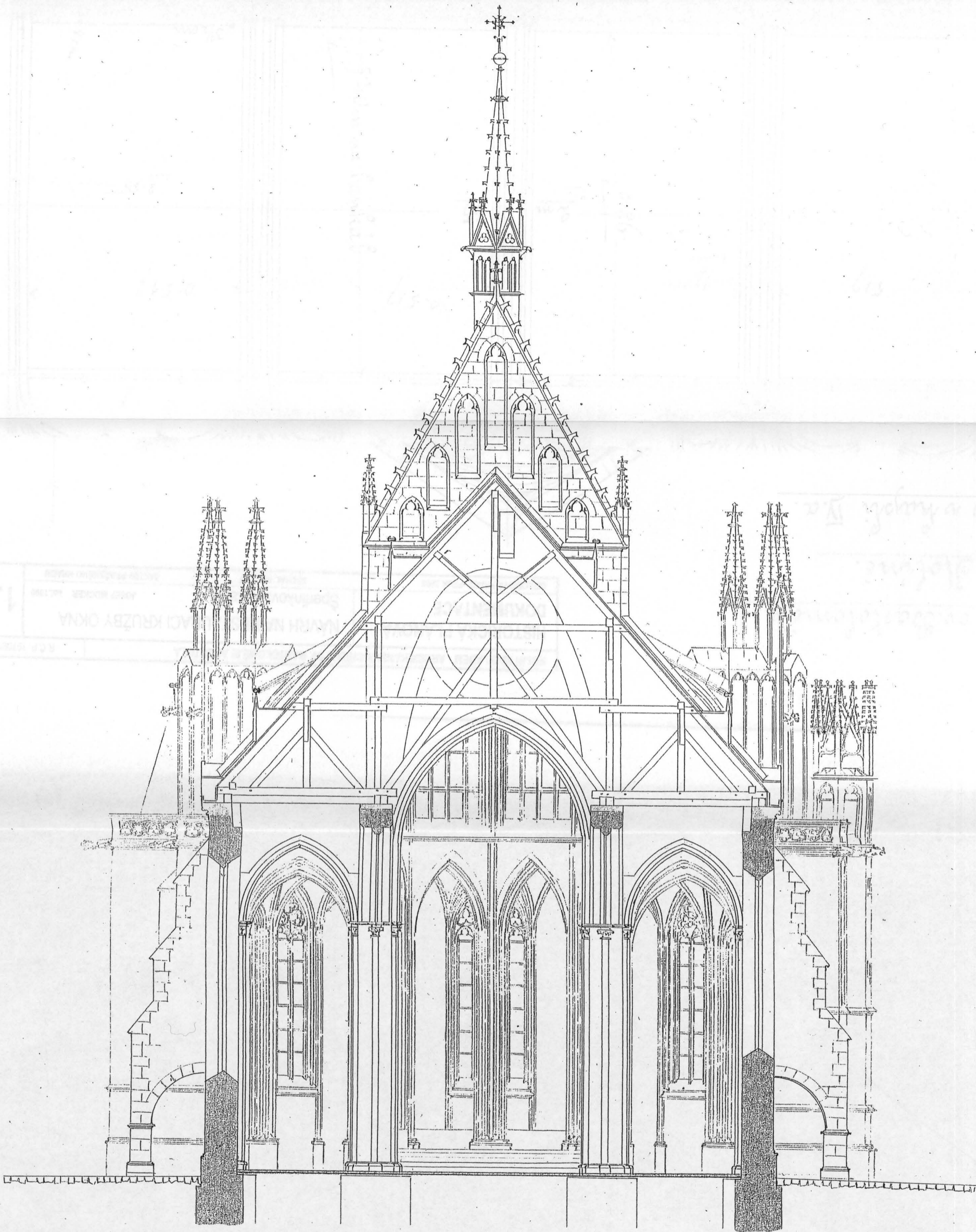

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA		R.Č.P. 19709/2-735
HISTORICKÁ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE	NÁVRH NA REKONSTRUKCI CHRÁMU -pohled na chór od severu	JOSEF MOCKER nedat.
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRNÝ	ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU

1.8

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA		R.Č.P. 19709/2-735
HISTORICKÁ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE	NÁVRH NA REKONSTRUKCI CHRÁMU -pohled na chór od východu	JOSEF MOCKER nedat.
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRNÝ	ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU

10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

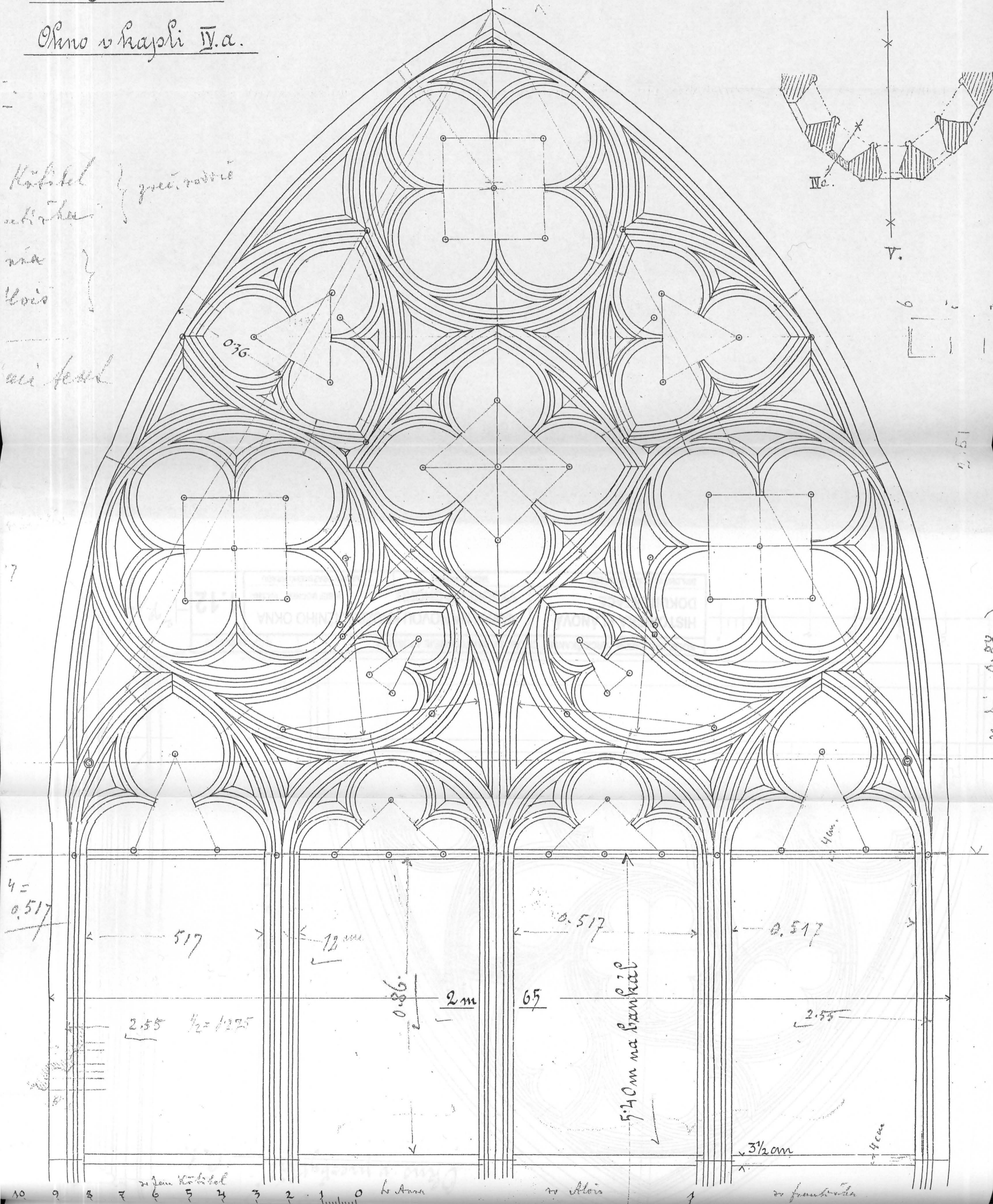
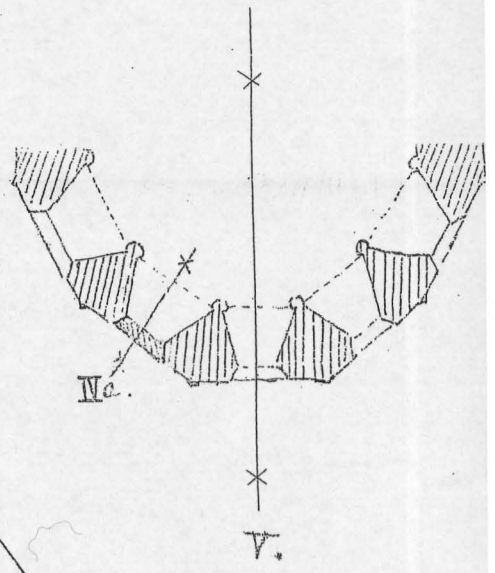

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA		R.Č.P. 19709/2-735
HISTORICKÁ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE		NÁVRH NA REKONSTRUKCI CHRÁMU
		-řez lodí v pohledu k východu JOSEF MOCKER nedat. 1.10
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRNÝ	ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU

Obřam sv. Bartoloměje
v Kolíně.

Okno v kapli IV.a.

*Křídlo
vlevo
na
hoře
vlevo*

$4 = 0.517$

517

18 mm

0.517

0.517

2.55 $h = 1.275$

0.86

2 m

65

5.40 m na straně

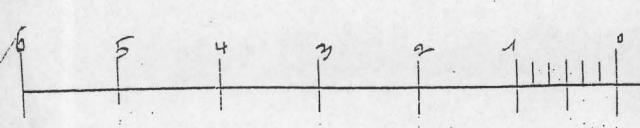
2.55

3 1/2 cm

4 cm

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0 k. Anna v. Alois 1 v. frant. v. d. k.

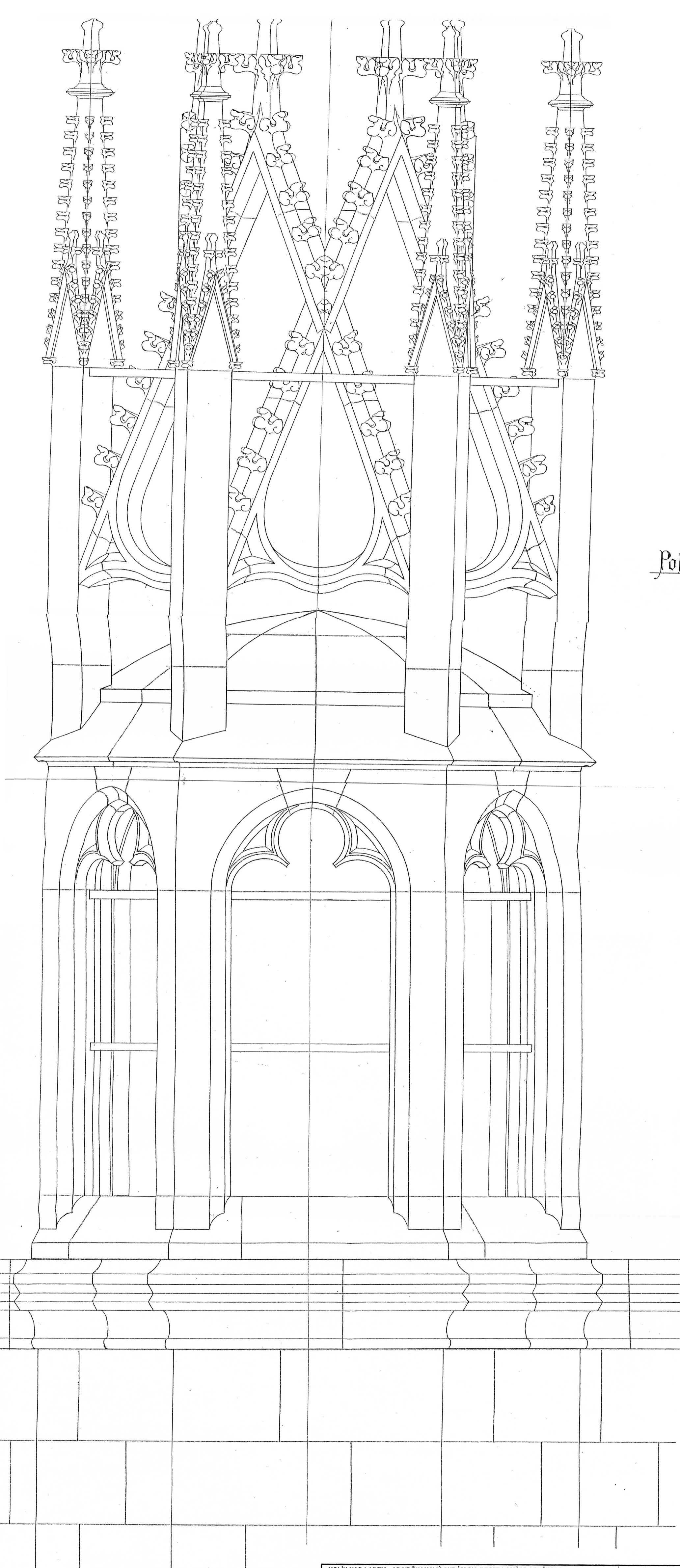
Okno v presbytáři. Č. 1.

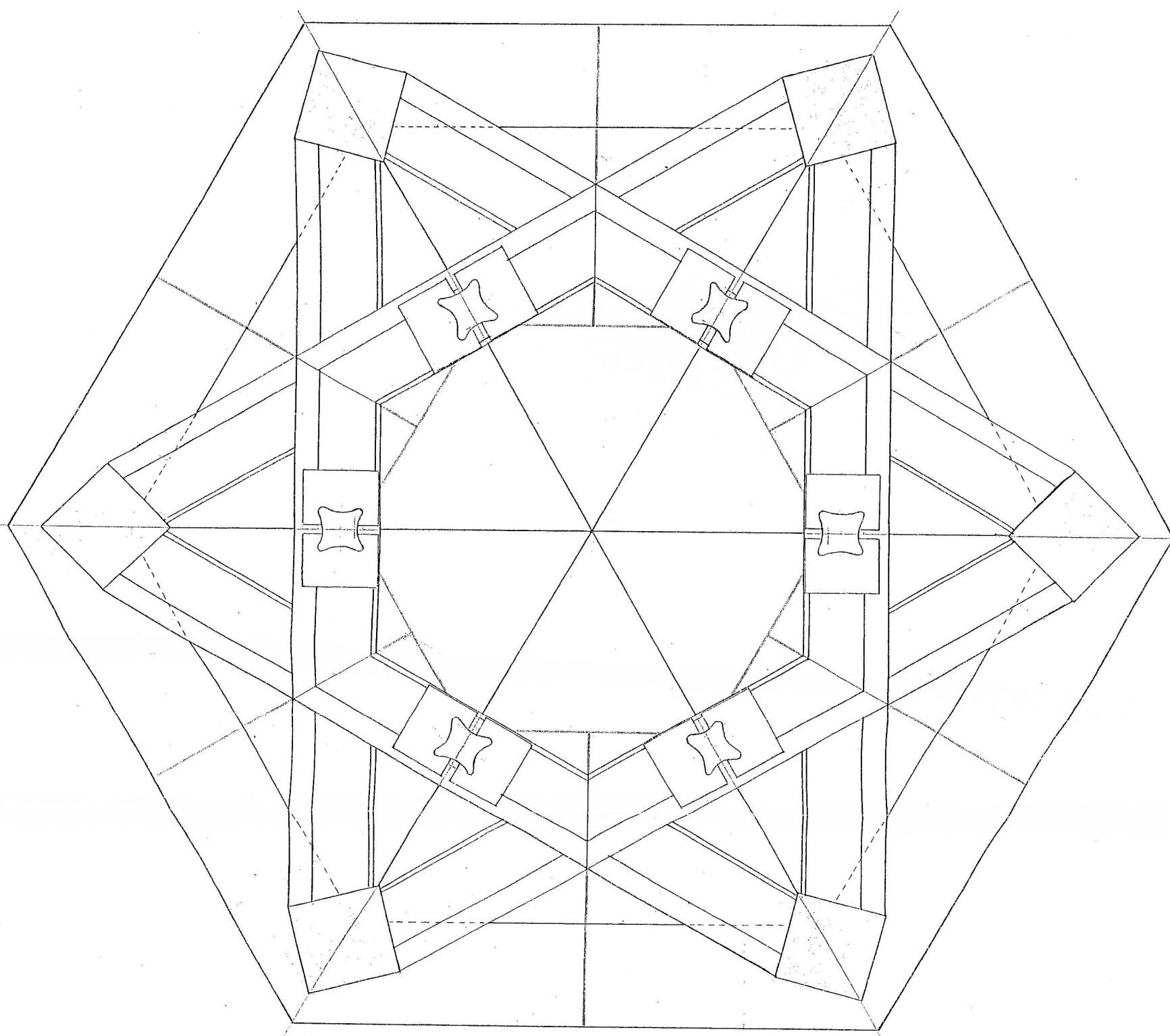
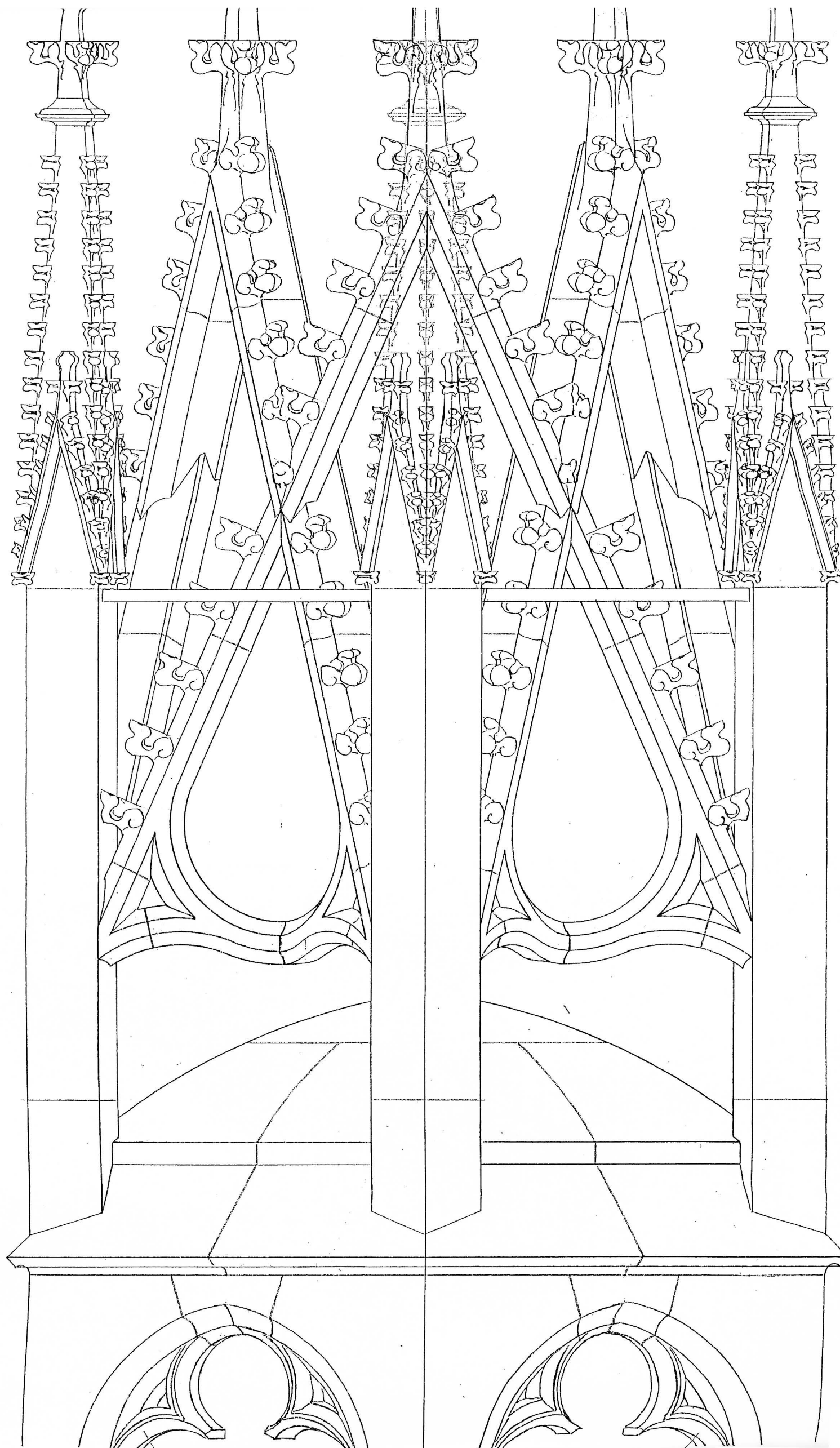
KOLÍN NAD LABEM - ARCIDÉKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA		R.Č.P. 19709/2-735
HISTORICKÁ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE	NÁVRH NA NOVOU KRUŽBU JIŽNÍHO OKNA VYSOKÉHO CHÓRU	JOSEF MOCKER kol.1880
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRNÝ	ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU

1.12

29. pá

Pohledy.

Půdorys nad klenbou.

KOLÍN NAD LABEM - ARCIDĚKANSKÝ CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA		R.Č.P. 19709/2-735
HISTORICKÁ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE	NÁVRH NA REK. LUCERNY SCHODIŠTĚ NA OCHOZ-diagonální pohled vč.půdorysu koruny	1.14
DIPLOMOVÁ PRÁCE FFUK 2005	MICHAL PATRŇÝ	JOSEF MOCKER nedat. ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU